

Złożenie pracy online:

2013-06-25 13:53:49

Kod pracy:

9731

Patrycja Sojka
(nr albumu: 17985*PSYCH/JM)

Praca magisterska

Percepcja postaw rodzicielskich a egocentryzm u młodzieży

Perception of parental attitudes and egocentrism in adolescents

Wydział: Nauk Społecznych i Informatyki

Kierunek: Psychologia

Specjalność: psychologia kliniczna i osobowości

Promotor: dr Michał Grygielski

Podziękowania

Składam serdeczne podziękowania da mojego promotora za motywowanie i wszelką pomoc w pisaniu tej pracy.

Dziękuję również moim rodzicom i chłopakowi za wsparcie i wiarę we mnie.

Streszczenie

Obecne pokolenie adolescentów uznawane jest za egocentryczne i skupione na sobie (Krzyżaniak-Gumowska i Matuszewska, 2013) w literaturze podawane są różne przyczyny tego stanu rzeczy. Wielu badaczy (Roe, 1957; Ziemska, 1979; Plopa, 1983b, 2011) uznaje, że środowisko rodzinne jest miejscem kształtowania cech i zachowań, a interakcja dziecko-rodzic jest niezwykle istotna dla przebiegu całego życia człowieka. Z tego względu przedmiotem pracy było wykrycie związku jaki występują pomiędzy percepcją postaw rodzicielskich a poziomem egocentryzmu adolescencyjnego i jego wymiarów u młodzieży. Dokonane teoretyczne analizy możliwych związków między zmiennymi stanowiły podstawy dla przeprowadzenia badań.

Badania przeprowadzone zostały na grupie 252 uczniów klas licealnych w wieku od 15 do 18 lat. Celem zweryfikowania hipotez badawczych wykorzystano metody: Skalę Postaw Rodzicielskich w opracowaniu M. Plopy w osobnych wersjach dla spostrzeganego zachowania matki i osobną dla ojca, a do pomiaru egocentryzmu Skalę Egocentryzmu Adolescencyjnego D. Enrigta (AES) oraz narzędzia stworzone przez D. Lapsleya: Nową Skalę do Pomiaru Wyobrażonej Publiczności (NIAS) i Nową Skalę do Pomiaru Osobistego Mitu (NPFS). Analiza przeprowadzonych testów t-studenta dla grup skrajnych w zakresie postaw wskazuje na to, że u osób spostrzegających swoich rodziców jako w wysokim stopniu nadmiernie wymagających lub doświadczających od swojego ojca w większym stopniu zmienności w postępowaniu wychowawczym, występuje wyższy poziom egocentryzmu. Rezultaty potwierdziły, że występują istotne związki pomiędzy doświadczanymi od rodziców postawami, a poziomem egocentryzmu i jego wymiarów.

Abstract

The current generation of adolescents is considered as egocentric, self-focused and psychological literature provides the causes of this state. It is widely acknowledged that the family environment shapes adolescents traits and behaviours and transactions between the parent- child is crucially important during the course of the life span. As such, the primary interest of the current study was to investigate if there is a relationship between perception of parental attitudes and the level of egocentrism and its aspects among youth. The empirical analyses were conducted on a group of 252 high school students between 15 -18 years of age. To verify the hypotheses the following methods were used: Parental Attitudes Scale by M.

Plopa separate for the mother and father. To more broadly assess the level of egocentrism used *Adolescent Egocentrism – Sociocentrism Scale* by R. Enright, *New Imaginary Audience Scale* (NIAS) and *New Personal Fable Scale* (NPFS) by D. Lapsley. The emergent findings indicated that adolescents who perceived their parents as highly demanding as well as inconsistent discipline from the father had a higher level of egocentrism. The results confirmed that there is an important relationship between the perception and experience of parental attitudes by adolescents and their level of egocentrism and its aspects.

Spis treści

Wstęp.....	8
Rozdział 1. Teoretyczne podstawy badań	13
1.1. Problematyka postaw rodzicielskich w literaturze psychologicznej	13
1.1.1. Definicja postawy rodzicielskiej	13
1.1.1.1. Pojęcie postawy	13
1.1.1.2. Specyfika postawy rodzicielskiej	14
1.1.2. Typologie postaw rodzicielskich	16
1.1.2.1. Klasyfikacja postaw rodzicielskich stworzona przez A. Roe.....	16
1.1.2.2. Podział postaw rodzicielskich według M. Ziemskiej.....	20
1.1.2.3. Systematyka postaw rodzicielskich w opracowaniu M. Plopy	25
1.1.3. Rodzice i ich postawy w percepcji dzieci	26
1.1.3.1. Czynniki wpływające na spostrzeganie postaw rodziców przez dzieci	27
1.1.3.2. Przejawiane postawy przez rodziców a ich percepcja przez dzieci	28
1.1.4. Wpływ postaw rodzicielskich na kształtowanie się zachowań i cech osobowości u dzieci	30
1.1.4.1. A. Roe koncepcja relacji między postawami rodzicielskimi a tworzeniem się głównych zainteresowań i zachowań dzieci.....	30
1.1.4.2. Relacja między postawami rodzicielskimi a kształtowaniem się charakterystycznych dla dzieci zachowań i cech osobowości w ujęciu M. Ziemskiej	31
1.1.4.3. Postawy rodziców a kształtowanie się cech osobowości oraz funkcjonowanie społeczno-emocjonalne u dzieci w badaniach M. Plopy.....	32
1.2. Egocentryzm adolescencyjny w teoriach i badaniach psychologicznych	34
1.2.1. Egocentryzm adolescencyjny jako wynik rozwoju intelektualnego i interakcji z innymi ludźmi w ujęciu D. Elkinda	35

1.2.1.1. Występowanie egocentryzmu adolescencyjnego w kontekście rozwoju poznawczego według J. Piageta, jako podstawa dla teorii D. Elkinda	35
1.2.1.2. Wyobrażona publiczność	37
1.2.1.3. Osobisty Mit.....	39
1.2.1.4. Badania dotyczące związków między egocentryzmem a rozwojem poznawczym, wiekiem i płcią.....	40
1.2.2. Egocentryzm adolescencyjny a proces separacji – indywidualizacji w ujęciu D. Lapsley’a.....	41
1.2.2.1. Charakterystyka procesu separacji - indywidualizacji w okresie adolescencji.....	41
1.2.2.2. Wyobrażona Publiczność i Osobisty Mit w ujęciu P. Blosa jako kontekst procesu separacji - indywidualizacji w interpretacji D. Lapsley’a	43
1.2.2.3. „Nowe spojrzenie” na konstrukty Wyobrażonej Publiczności i Osobistego Mitu w ujęciu D. Lapsley’a.....	44
1.2.3. Egocentryzm adolescencyjny a zachowania nieprzystosowawcze.....	46
1.2.3.1. Egocentryzm adolescencyjny a podejmowanie zachowań ryzykownych.....	46
1.2.3.2. Zachowania przestępcze wśród młodzieży charakteryzującej się egocentryzmem	48
1.2.3.3. Egocentryzm a skłonności depresyjne adolescentów.....	48
1.2.4. Rozwój tożsamości a egocentryzm adolescencyjny w ujęciu poznawczym.....	49
1.2.4.1. Kształtowanie się tożsamości u młodzieży w ujęciu E. Ericksona.....	50
1.2.4.2. Koncepcja tożsamości J. Marci.....	52
1.2.4.3. Tożsamość nastolatka a egocentryzm adolescencyjny w ujęciu poznawczym.....	53
1.3. Rodzinny kontekst kształtowania się egocentryzmu adolescencyjnego.....	54
1.3.1. Relacja rodzic - dziecko a poznawcze komponenty egocentryzmu adolescencyjnego	54
1.3.2. Rodzinne uwarunkowania kształtowania się relacyjnych aspektów egocentryzmu adolescencyjnego	55
Rozdział 2. Metodologia badań własnych.....	57
2.1. Problem i hipotezy badawcze	57

2.1.1. Problematyka badania	57
2.1.2. Hipotezy badawcze	58
2.2. Charakterystyka grupy badanych osób	59
2.3. Zastosowane metody	59
2.3.1. Skala Postaw Rodzicielskich w opracowaniu M. Plopy	59
2.3.2. Skala Egocentryzmu Adolescencyjnego R. Enrighta	62
2.3.3. Nowa skala Wyobrażonej Publiczności D. Lapsley'a	64
2.3.4. Nowa skala do pomiaru Osobistego Mitu D. Lapsley'a	66
2.4. Procedura badania.....	68
Rozdział 3. Analiza i interpretacja uzyskanych wyników	69
3.1. Wyniki w zakresie postaw rodzicielskich badanej młodzieży	70
3.2. Wskaźniki egocentryzmu adolescencyjnego	85
3.3. Percepcja postaw rodzicielskich i jej związku z egocentryzmem adolescencyjnym i jego wymiarami	92
3.4. Dyskusja wyników	133
3.4.1. Weryfikacja hipotez badawczych postawionych w badaniach.....	134
3.4.2. Ograniczenia przeprowadzonych badań	137
3.4.3. Aplikacyjność uzyskanych wyników	137
3.4.4. Wskazania do dalszych badań	138
Zakończenie	139
Literatura cytowana.....	142
Spis Tabel.....	149
Spis Wykresów.....	156
Spis Rysunków	158
Aneks 1.....	159

Wstęp

„Nawet kiedy dzieci stają się adolescentami, potrzebują nas [rodziców] bardziej niż kiedykolwiek, byśmy czuwali nad nimi. W okresie adolescencji nie chodzi o to, aby puścić nasze dzieci wolno. Ważne jest, aby trzymać się ich w trakcie tej wyboistej drogi.”

R. Taffel

Okres adolescencji nazywany jest „czasem burzy i naporów” czy jak R. Taffel nazwał ten czas „wyboistą drogą”. Często też ten okres ujmowany jest pod postacią metafory mostu, który rozciąga się pomiędzy okresem dzieciństwa i dorosłości. Istotne jest to, że „jadąc tą drogą” czy „idąc przez ten most” młodzi ludzie nie są sami i towarzyszą im w tym rodzice. Nie zawsze jest to aż tak oczywiste, ponieważ dorastanie jest czasem buntu przeciwko rodzicom i zaprzeczenia wyznawanym przez nich przekonaniom czy wartościom.

Ogólny stosunek emocjonalny rodzica do dziecka jest przejawiany w postawach rodzicielskich (Roe, 1957; Ziemska, 1973, 1979; Plopa, 2011). Dana postawa składa się z trzech głównych elementów: poznawczego (ogólna ocena zachowania dziecka), uczuciowo-motywacyjnego (sposób mówienia o dziecku i emocjonalne zabarwienie tych wypowiedzi) oraz behawioralnego (sposób reagowania czy zachowania w stosunku do dziecka) (Rembowski, 1972; Ziemska, 1973; Plopa, 2011). Postawa rodzicielska charakteryzuje się utrzymywaniem się określonych zachowań i uczuć w stosunku do dziecka na przestrzeni czasu, przy jednoczesnej możliwości dopasowania postępowania do wieku dziecka, a także określonym kierunkiem i znakiem emocjonalnym przez co postawy można podzielić na pozytywne i negatywne (Ziemska, 1973, 1979; Plopa, 2011).

Natomiast percepcja postaw rodziców przez dzieci, czyli sposób spostrzegania i interpretowania tych postaw jest uwarunkowana przez czynniki: wewnętrzne jak osobowość dziecka (Burger, Armentrout i Rapfogel, 1975; Plopa, 2011) czy jego płeć (Droppleman i Schaefer, 1963; Seigelman, 1965) oraz zewnętrzne na przykład status socjoekonomiczny, wielkość, struktura, czy dochód rodziny, wykształcenie rodziców (Scheck i Emerick, 1976). Związki pomiędzy percepcją danej postawy, a rzeczywistą postawą wahają się od średnich do wysokich (Tein, Roosa i Michaels, 1994), a więc poprzez percepcję można wnioskować o rzeczywistych postawach rodziców. Tak jak i o związkach tych postaw z określonym zachowaniem młodzieży.

Jedną z najwcześniejszych typologii postaw rodzicielskich stworzyła A. Roe (1957). Swoją typologię oparła na podstawowej dychotomii ciepła i chłodu w relacjach, na bazie której wyodrębniła kilkuwarstwową teorię postaw. Rozpoczęła od akceptacji charakterystycznej dla ciepła, unikania dla chłodu oraz emocjonalnej koncentracji uczuciowej, która jest czymś pomiędzy tymi dwoma biegunami. Na bazie tych podstawowych pojawiają się kolejne. Była to bardzo innowacyjna forma przedstawienia postaw, ale i stała się podstawą jednego z pierwszych kwestionariuszy do pomiaru postaw rodzicielskich PCR - *Parent - Child Relations Questionnaire* (Roe i Siegelman, 1963).

Na gruncie polskim postawami zajmowali się M. Ziemska oraz M. Plopa, a ich koncepcje zostały oparte o wcześniejsze badania i teorie między innymi A. Roe. Zaslugą M. Ziemskiej (1973) jest wskazanie na istnienie postaw pożądaných i niepożądaných i ich konsekwencji dla rozwoju osobowości i funkcjonowania w przyszłości dziecka. Natomiast M. Plopa (1987, 2011) stworzył jedno z najbardziej popularnych narzędzi na gruncie polskim do pomiaru postaw, które stworzył w oparciu o syntetyczne ujęcie wcześniej powstałych systematyk postaw.

Obecne pokolenie adolescentów nazywane jest „pokoleniem milenijnym” to określenie odnosi się do urodzonych od 1980 roku do 2000. „Milenialsi, Kłapki, Cyfrowi Autochtoni – tak badacze nazywają pokolenie, które właśnie wchodzi w dorosłe życie. I dodają: hedoniści, materialiści, egoiści. Tacy sami na całym świecie.” (Krzyżaniak-Gumowska i Matuszewska, 2013). Bardzo trafnie również nazwała te osoby J. Stein (2013) w swoim artykule w „The Times” „pokolenie Ja Ja Ja”. Jak widać z powyższych przykładów obecne pokolenie uznawane jest za niezwykle egocentryczne, jednak warto by było sprawdzić jak ten egocentryzm przedstawia się w badaniach naukowych z uwzględnieniem teorii dotyczącej egocentryzmu adolesencyjnego D. Elkinda (1967) oraz D. Lapsleya (1988, 1993).

Jako pierwszy pojęcia egocentryzmu adolesencyjnego użył J. Piaget (2006) w stadialnej teorii rozwoju poznawczego. Wykorzystał go w odniesieniu do stadium operacji formalnych, kiedy myślenie staje się dojrzałe. Jednak w jego teorii w każdym stadium występuje odmienny rodzaj egocentryzmu. Charakterystyczne dla egocentryzmu w okresie adolesencji na poziomie myślenia formalnego jest to, że nastolatek nie potrafi zróżnicować obiektu w stronę którego są skierowane myśli innych. Ze względu na to, że w tym okresie najważniejszy jest dla adolescenta on sam oraz zmiany zachodzące w nim, uważa on, że inne osoby są równie pochłonięte jego osobą i sprawami co on sam (Elkind, 1967).

Na podstawie wysuniętych przez J. Piageta wniosków D. Elkind (1967) stworzył ogólną koncepcją egocentryzmu adolesencyjnego w zakresie którego wyodrębnił dwa

konstrukty: Wyobrażoną Publiczność oraz Osobisty Mit. Wyobrażona Publiczność jest przeświadczeniem adolescentów co do tego, że inni nieustannie ich obserwują podziwiając lub krytykując. Natomiast Osobisty Mit reprezentuje przekonanie o własnej wyjątkowości młodego człowieka, poczucie braku zrozumienia ze strony innych oraz przeświadczenie o swojej pozornej niezniszczalności. Założeniem D. Elkinda było, że egocentryzm ten jest zjawiskiem współwystępującym z osiągnięciem stadium operacji formalnych.

Późniejsze badania i analizy D. Lapsleya (1988, 1993) sprawiły, że nadał on egocentryzmowi adolescencyjnemu inny wymiar. Początkowo badał on to zjawisko w kontekście rozwoju poznawczego, a nawet współpracował przy tworzeniu skali w tym nurcie (Enright, Lapsley i Shukla, 1979). Jednak po pewnym okresie badania tego zjawiska doszedł do wniosku, że egocentryzm nie ma związków z rozwojem poznawczym (Lapsley, Milstead, Quintana, Flannery i Buss, 1986). Z tego względu swoją teorię egocentryzmu oparł na teorii psychoanalitycznej, twierdząc, że to zjawisko współtowarzyszy drugiej fazie separacji-indywiduacji. Polega ona na tym, że adolescent przeżywa kryzys w trakcie którego chciałby się odciąć od rodziców równocześnie zachowując z nimi więź emocjonalną (Josselson, 1980). Wyobrażona Publiczność w tym ujęciu miałaby za zadanie wyobrażanie sobie różnych sytuacji i utrzymywanie psychologicznej więzi z rodzicami w trakcie okresu separacji, czyli oddzielenia od nich. Natomiast Osobisty Mit stanowią tzw. „dojmujące percepcje siebie”, które generuje adolescent na swój temat oraz które zawierają poczucie osobistej wyjątkowości oraz niezniszczalności pomocne w zakresie indywiduacji, która polega na zmianie i odróżnieniu siebie od swojego otoczenia (Blos, 1962; Lapsley, 1988). Podejście D. Lapsleya jest nazywane „nowym spojrzeniem”, gdzie Wyobrażona Publiczność to kontakty z innymi rzeczywiste lub jedynie życzeniowe pojawiające się w fantazjach czy marzeniach. Z kolei Osobisty Mit charakteryzuje się przekonaniem o swojej pozornie nieograniczonej władzy, czy wpływie, przeświadczenie, że nie można być zranionym, czy wiara w swoją wyjątkowość w stosunku do innych (Lapsley, 1988, 1989, 1993).

W badaniach naukowych problematyka percepcji postaw rodzicielskich oraz towarzyszący jej poziom egocentryzmu adolescencyjnego była poruszana już kilkakrotnie w badaniach naukowych (Adams i Jones, 1982; Riley, Adams i Nielsen, 1984; O'Connor, 1995). Jednak badania te wykorzystywały skale z zakresu egocentryzmu rozumianego w kontekście poznawczym, co nie daje pełnego obrazu rzeczywistych relacji pomiędzy postawami, a egocentryzmem.

Wydaje się, że analiza związków istniejących pomiędzy poszczególnymi postawami rodziców, a egocentryzmem przejawianym przez młodzież jest zasadna, zarówno

egocentryzmem ujmowanym w nurcie poznawczym jak i psychoanalitycznym. Szczególnie, że podejście psychoanalityczne w większym stopniu koresponduje z funkcjonowaniem adolescenta charakteryzującego się egocentryzmem, czy którymś z jego wymiarów w kontekście rodzinnym. Istotne byłoby wykrycie tych zależności na gruncie polskim, gdyż egocentryzm nie był dotychczas badany na populacji polskich adolescentów.

Realizowane badania będą koncentrowały się na ujęciu powiązań pomiędzy poszczególnymi spostrzeganymi postawami rodziców, a poziomem egocentryzmu i jego wymiarów u młodzieży. Problem badawczy można ująć w formie pytania ogólnego:

Czy i jakie występują związki pomiędzy poszczególnymi spostrzeganymi przez młodzież postawami rodziców a egocentryzmem?

Podstawą odpowiedzi na powyższe pytanie badawcze będą wyniki badania młodzieży licealnej płci żeńskiej i męskiej w wieku od 15 do 18 lat. Badania zostaną przeprowadzone przy użyciu następujących metod badawczych:

- Skali Postaw Rodzicielskich (SPR) w opracowaniu M. Plopy (1987) w dwóch wersjach „Moja Matka” i „Mój Ojciec” obejmującej pięć rodzajów postaw: Akceptującą, Autonomii, Nadmiernego Ochraniania, Nadmiernego Wymagania oraz Niekonsekwencji;
- Skali Egocentryzmu Adolescencyjnego (AES) opracowanej przez D. Enrighta (1979) składającej się z trzech skal: Wyobrażonej Publiczności (IA), Osobistego Mitu (PF) oraz Ogólnego Skupienia na Sobie (SIG) w tłumaczeniu na język polski przez M. Grygielskiego i P. Sojka;
- Nowej Skali do Pomiaru Wyobrażonej Publiczności (NIAS) przygotowanej przez D. Lapsley’a (1989), która jest jednowymiarowym narzędziem do pomiaru Wyobrażonej Publiczności w podejściu psychoanalitycznym, w tłumaczeniu na język polski przez M. Grygielskiego i P. Sojka;
- Nowej Skali do Pomiaru Osobistego Mitu (NPFS) skonstruowanej przez D. Lapsley’a (1989) składającej się z trzech wymiarów: Omnipotencji, Odporności oraz Osobistej Wyjątkowości, w tłumaczeniu na język polski przez M. Grygielskiego i P. Sojka.

Uzyskane wyniki zostaną poddane analizie statystycznej.

Zebrany materiał zostanie zreferowany w trzech rozdziałach. Pierwszy będzie dzielił się na trzy podrozdziały. Pierwszy tyczyć się będzie tematyki postaw rodzicielskich. Przedstawione zostaną sposoby definiowania pojęcia postawy rodzicielskiej, wybrane typologie postaw, specyfika ich spostrzegania przez dzieci i młodzież oraz warunkowane

przez określone rodzaje postaw cechy osobowości oraz funkcjonowanie społeczno-emocjonalne dzieci. Drugi podrozdział będzie poświęcony psychologicznemu ujęciu egocentryzmu adolescencyjnego – historii pojęcia, kwestiom terminologicznym, koncepcjom, związkom z określonymi zachowaniami nieprzystosowawczymi oraz rozwojem tożsamości. Trzeci podrozdział będzie dotyczył dotychczasowych badań i teorii wskazujących na związki jakie mogą występować pomiędzy postawami rodzicielskimi, a egocentryzmem. Drugi rozdział dotyczyć będzie metodologii przeprowadzonych badań i będzie obejmował: problemy i hipotezy badawcze, opis stosowanych metod oraz grupy badawczej i procedury przeprowadzania badań. W ostatnim rozdziale zostaną zreferowane otrzymane wyniki w zakresie poszczególnych postaw i ich związki z egocentryzmem i jego wymiarami oraz podsumowanie. Wnioski z badań zostaną zaprezentowane w zakończeniu pracy.

Rozdział 1. Teoretyczne podstawy badań

W rozdziale pierwszym zostaną zaprezentowane konstrukty: postaw rodzicielskich i egocentryzmu adolescencyjnego oraz prawdopodobne związki występujące między nimi na podstawie dotychczasowych teorii i badań psychologicznych. Przedstawione informacje będą stanowić podstawę dla sformułowania problemów i hipotez badawczych.

1.1. Problematyka postaw rodzicielskich w literaturze psychologicznej

Rodzina jest specyficznym rodzajem systemu społecznego, którego elementami są: rodzice, dzieci oraz interakcje zachodzące pomiędzy nimi. J. Rembowski (1978, s. 58) definiuje rodzinę jako grupę społeczną „która zamieszkuje pod jednym dachem. Znaczący to, że wszystkie osoby oddziałują wzajemnie na siebie wewnątrz tej samej wspólnoty, tworząc rozmaite układy stosunków rodziny. Układy, te mogą być ustalone w różnorodny sposób albo przez przyjazne popierające siły, albo przez wrogie i niebezpieczne”. Jak wskazuje J. Rembowski (1978) i inni (por. Ziemska, 1973; Plopa, 2011) postawy stanowią podstawę dla zrozumienia sposobu funkcjonowania rodziny. Wynika to z faktu, że postawa rodzicielska jest wyrazem ustosunkowania się rodzica, osobno matki i ojca, do dziecka.

Analiza istoty postaw rodzicielskich rozpocznie się od wyjaśnienia tego terminu oraz przedstawienia wybranych typologii które powstały na gruncie psychologii, następnie będzie poruszony temat jak postawy są spostrzegane przez dzieci, a na zakończenie jakie cechy osobowości i zachowania są przez nie warunkowane u dzieci.

1.1.1. Definicja postawy rodzicielskiej

W tym podrozdziale zostanie zaprezentowana definicja postawy rodzicielskiej rozpoczynając od scharakteryzowania samego pojęcia „postawy”, a następnie jej specyfiki w węższym znaczeniu dotyczącym relacji rodzic – dziecko.

1.1.1.1. Pojęcie postawy

„Postawa” według „Słownika języka polskiego” jest rozumiana jako „stosunek człowieka do życia lub do pewnej wyróżnionej sfery zjawisk, ustosunkowanie się do czegoś, czyjeś nastawienie, stanowisko, poglądy” (Szymczak, 1994, s. 842) Jednak pojęcie „postawy” w

literaturze psychologicznej jest niejednoznacznie definiowane. Wynika to z faktu, że we współczesnej definicji i rozumieniu pojęcia postawy występują komponenty, których waga zależy od orientacji teoretycznej w psychologii. Komponenty postawy według A.S. Rebera (2000) są następujące: poznawczy, afektywny, ewaluatywny oraz motywacyjny.

T. Mądrzycki (1977) wyodrębnił zbliżony do poprzedniego podział komponentów postawy na: poznawczy, emocjonalno – motywacyjny i behawioralny. Wykorzystanie stworzonych przez T. Mądrzyckiego komponentów postawy do opisu postaw rodzicielskich wydaje się być najbardziej zasadne, z dwóch powodów. Po pierwsze, we wcześniejszym podziale brakowało aspektu behawioralnego. Po drugie, aspekt emocjonalny i motywacyjny występują nieodłącznie w stosunku do siebie w zachowaniu jednostki, co świadczy o tym, że rozdzielanie ich jest sztuczne i bezsensowne (Plopa, 2011).

Poza wyodrębnionymi przez T. Mądrzyckiego komponentami, postawa ma także charakterystyczne cechy (Ziemska, 1973; Plopa, 2011) takie jak:

- dynamiczność – oznacza to, że każdy komponent postawy może się rozbudowywać i zmieniać na przestrzeni czasu;
- względna stałość – postawa jest powiązana z osobowością jednostki i jej sposobem spostrzegania świata;
- dwubiegunowość czyli aspekt ewaluatywny, oznaczający ustosunkowanie się do przedmiotu postawy w sposób przychylny lub nieprzychylny.

Podsumowująca definicja postawy według M. Plopy (2011, s. 244) brzmi „Postawę możemy zatem określić jako względnie stałą organizację czynnika poznawczego oraz uczuciowo-motywacyjnego i behawioralnego, wyznaczającego określone ustosunkowanie, wyrażające się w gotowości podmiotu do pozytywnych i negatywnych reakcji wobec otoczenia.”

1.1.1.2. Specyfika postawy rodzicielskiej

Definicja postawy rodzicielskiej została oparta na wcześniej opisanej definicji postawy z uwzględnieniem specyficznej i wyjątkowej relacji jaka zachodzi między rodzicem a dzieckiem. M. Ziemska (1973, s. 33) określa postawę rodzicielską jako „nabytą strukturę poznawczo – dążeńowo – afektywną, ukierunkowującą zachowanie rodzica w stosunku do dziecka”. J. Rembowski (1972) również prezentuje holistyczne podejście do pojęcia postawy poprzez uwzględnianie jej licznych uwarunkowań. Z tego względu postawę rodzicielską definiuje on jako „całościową formę ustosunkowania się rodziców (oddzielnie dla matki i

ojca) do dzieci, do zagadnień wychowawczych itp., ukształtowaną podczas pełnienia funkcji rodzicielskich” (s. 55).

Postawa rodzicielska składa się z trzech komponentów (Rembowski, 1972; Ziemska, 1973; Plopa, 2011):

- a) poznawczego, który wyraża się w postaci poglądu na dziecko, który może mieć charakter oceny jego zachowania;
- b) uczuciowo – motywacyjnego, który znajduje swoje odzwierciedlenie w sposobie wypowiedzania się o dziecku, towarzyszącemu tej wypowiedzi tonowi oraz sposobie ekspresji;
- c) behawioralnego przejawiającego się w formie zachowania się w stosunku do dziecka, czyli w jaki sposób rodzic je traktuje, jakich kar i nagród mu udziela oraz w jaki sposób rozwiązuje problemy związane z nim.

Ta specyficzna forma postawy charakteryzuje się również wcześniej wyszczególnionymi cechami postawy (Ziemska, 1973, 1979; Plopa, 2011):

- a) względną trwałością - jest ona względnie stała, ponieważ ogólny stosunek do dziecka na ogół utrzymuje się w czasie;
- b) dynamicznością, czy bardziej precyzyjnie plastycznością, ponieważ postawa musi być dostosowana do wieku dziecka, a także do jego zachowania. W przypadku, gdy nie ma tego dostosowania może to prowadzić do sytuacji konfliktowych, których wynikiem mogą być zaburzenia zachowania. Przy utrzymujących się sytuacjach konfliktowych może dojść do zaburzeń osobowości u dziecka;
- c) określonym kierunkiem i siłą - wyrażającymi się na ogół w pozytywnym lub negatywnym charakterze reagowania na dziecko:
 - negatywne postawy jest to sposób reagowania na dziecko, który może się pojawić pod postacią agresji w jej różnych formach, pod postaciami: wymierzania kar cielesnych, drwiących czy złośliwych uwag, ośmieszania, wystrzegania się kontaktów z dzieckiem, nie dbania o niego pod względem fizycznym i psychicznym lub zupełnym brakiem zainteresowania jego problemami;
 - pozytywne postawy są związane z dynamicznym i pomysłowym zaangażowaniem rodzica w kontakt z dzieckiem. Rodzic w tym przypadku ma za cel działanie dla dobra dziecka.

Matka lub ojciec przyjmując konkretną postawę w stosunku do dziecka reagują na nie w pewien określony sposób warunkowany daną postawą. Najistotniejszym elementem danej

postawy jest czynnik uczuciowy lub jego odpowiednik oceniający. Te uczucia pozytywne lub negatywne ukierunkowują ogólne działanie rodzica względem dziecka (Ziemska, 1973). Z tego względu tworzone typologie postaw rodzicielskich opierają się głównie na afektywnym komponencie postawy (Roe, 1957; Ziemska, 1973, 1979; Płopa, 2011).

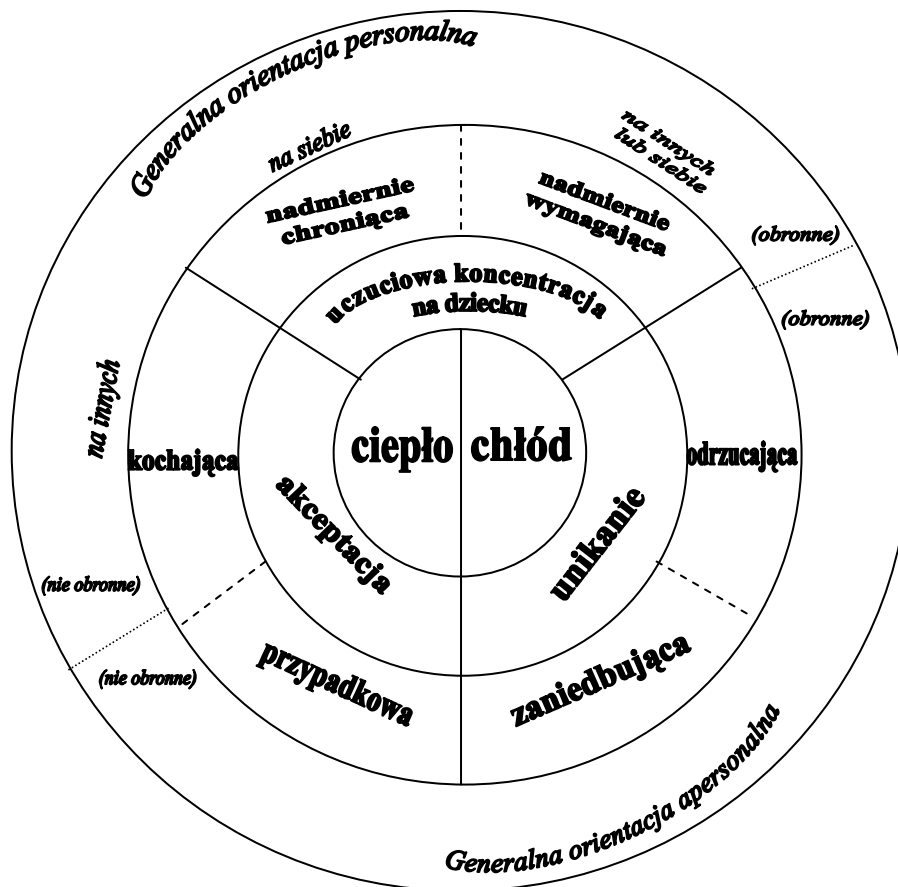
1.1.2. Typologie postaw rodzicielskich

Na przestrzeni czasu powstało bardzo wiele typologii postaw rodzicielskich. Zostaną przedstawione trzy najpopularniejsze rozpoczynając od typologii A. Roe (1957), kolejną będzie stworzona przez M. Ziemską (1973, 1979), a na zakończenie zostanie zaprezentowana systematyka zaproponowana przez M. Płopę (2011).

1.1.2.1. Klasyfikacja postaw rodzicielskich stworzona przez A. Roe

Dotychczas w literaturze polskiej opis klasyfikacji stworzonej przez A. Roe był zaczerpnięty przez M. Ziemską (1973, 1979) z prac innych badaczy jak E. S. Schaefer. Zaprezentowana w poniższej pracy analiza oparta jest na publikacjach A. Roe i jej współpracowników (1957, 1963).

Klasyfikacja A. Roe (1957) została stworzona na potrzeby artykułu dotyczącego wyboru zawodu, gdzie zmienną różnicującą osoby były postawy rodzicielskie. Poprzez zebrane dane kliniczne A. Roe była w stanie stworzyć całościową, kilku poziomową typologię. Jej typologia została przedstawiona oryginalnie, w postaci wykresu kołowego, by podkreślić jej wielopoziomowość oraz związki zależności, jakie występują pomiędzy poszczególnymi postawami. Relacje między postawami zostały przedstawione na Rysunku 1 w oparciu o pierwotny rysunek (Aneks 1).

Rysunek 1. Typologia postaw według A. Roe przedstawiona na modelu kołowym (Źródło: Roe, 1957, s. 216).

Podstawowa dla relacji rodzic – dziecko według A. Roe (1957, 1963) jest postawa ciepła lub chłodu, która wyznacza ogólny stosunek rodziców do dziecka. Na bazie tej osiowej dychotomii stosunków ustanowiony został kolejny główny podział, który wyznacza pozycję dziecka w emocjonalnej strukturze rodziny. Wspólna dla chłodu i ciepła jest emocjonalna koncentracja na dziecku, dla chłodu charakterystyczne jest unikanie, a dla ciepła akceptacja. Z kolei każda z tych postaw dzieli się na kolejne dwa specyficzne ustosunkowania rodzica do dziecka. Powyższe rodzaje stosunków zostaną opisane szczegółowo poniżej:

1) Uczuciowa Koncentracja Na Dziecku

Ta postawa dzieli się na dwa bieguny, jeden charakterystyczny dla chłodu - nadmiernie wymagające podejście oraz drugi charakterystyczny dla ciepła – nadmierne chronienie. A. Roe stwierdza, że czymś pośrednim pomiędzy tymi dwoma biegunami może być typowy lęk rodziców przy pierwszym dziecku, który może być

już mniejszy przy kolejnych, a to może być w pewnym stopniu czynnikiem różnicującym osobowości dzieci.

- a) Nadmierne Chronienie – dzieci są uczone nadmiernej zależności od rodziców, ponieważ są za nią nagradzane. Dobro dziecka jest dla tych rodziców priorytetem. To rodzice wybierają dziecku przyjaciół, a nawet odwiedzają ich razem z nim. Chcą dziecko chronić przed innymi ludźmi, problemami i zranieniami. Chcą wiedzieć wszystko o swoim dziecku - co myśli, co przeżywa i w skutek tego bywa, że mogą przekraczać granice jego autonomii. Zarazem nie zachęcają do samodzielnej eksploracji otoczenia. Często może dochodzić do tego, że rodzice koncentrują się na jego wyglądzie zewnętrznym czy na istniejących lub życzeniowych talentach dziecka;
- b) Nadmierne Wymaganie – dziecku od najmłodszych lat stawiane są wysokie wymagania, które zakładają perfekcjonizm w jego zachowaniu, a zarazem bezwzględne posłuszeństwo od którego nie ma wyjątków. W późniejszych latach od dziecka wymagane są wysokie oceny oraz osiągnięcia natury naukowej lub zawodowej. Rodzice chcą by dziecko było ciągle zajęte jakąś pożyteczną aktywnością jak nauka, czy rozwijanie talentów sportowych lub artystycznych. Rodzica nie interesuje co czuje, czy myśli dziecko, ponieważ to on mówi mu co myśli i czuje. Ponadto często wymierza mu kary, a zbyt wysokie wymagania i ich nie osiągnięcie przez dziecko mogą doprowadzić do odrzucenia go przez rodzica. W łżejszej formie dziecko może być zobligowane do zachowywania się w pewien określony sposób wyznaczony przez jego pochodzenie społeczne – zdarzało się to zwłaszcza wśród rodzin pochodzących z klasy wyższej. Bardziej surowe podejście rodziców w tym zakresie może mieszać się z odrzuceniem albo po prostu maskować je.

2) Unikanie

Postawę unikającą do dziecka A. Roe stwierdziła u sierot. W innych badaniach rzadko wykrywano ten rodzaj postaw, autorka postawiła hipotezę, iż rodzice reprezentujący ten typ postawy nie chcą brać udziału w badaniach lub nie pozwalają swoim dzieciom na udział w nich.

Unikanie stanowi kontinuum, a jego krańcami są: Uczuciowe Odrzucenie oraz Zaniedbywanie, których charakterystyka znajduje się poniżej:

- a) Uczuciowe Odrzucenie dziecka – niekoniecznie musi być powiązane z fizycznym zaniedbaniem, najczęściej przejawia się po prostu w braku

gratyfikacji. Odrzucenie może polegać na odrzucaniu dziecka jako osoby lub dziecięcości w nim. Rodzice tacy mogą naśmiewać się z dziecka i jego problemów, często zostawiać je samo, równocześnie nie pozwalając mu zapraszać kolegów i koleżanek do domu. Wszelkie zakazy nie są przez rodziców tworzone by wychować dziecko, ale by nie przeszkadzało;

- b) Zaniedbywanie dziecka – ma ono mniej negatywny psychologicznie wpływ niż uczuciowe odrzucenie w którym zaspokajane są fizjologiczne potrzeby dziecka. Wynika to z faktu, że niestosowanie gratyfikacji jest w tej postawie nieświadome. Dziecko ma zapewnione jedynie minimum fizycznej opieki i emocjonalnej czułości. Rodzice zapominają o przyrzeczeniach składanych dziecku, są chłodni w podejściu do niego, ale nie wrodzy. Pozostawiają często dziecko samo, ale nie ze względu na to by je unikać.

3) Akceptacja

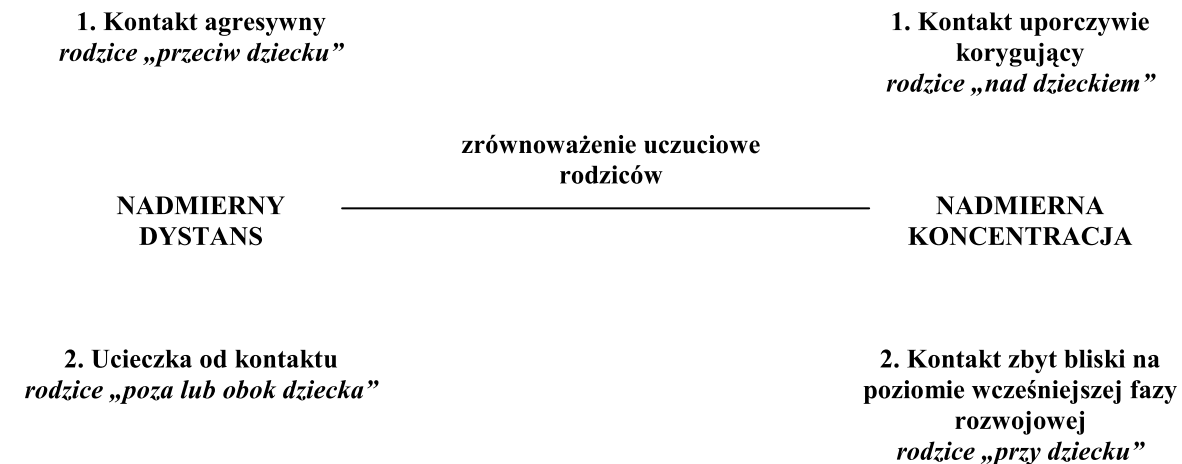
W tym przypadku można powiedzieć, że dziecko jest w centrum zainteresowania całego domu i jest pełnoprawnym członkiem rodziny. Ta akceptacja może mieć dwie postacie:

- a) Przypadkowej – rodzice nie ingerują w życie swojego dziecka. Tworzą kilka zasad, które i tak nie zawsze stosują, a dziecko traktują jako stałą i nieodłączną część ich życia, ale nie planują niczego względem niego, ani nie pouczają go. Rodzice mogą reagować na potrzeby i zachowania dziecka w przypadku, gdy nie są akurat zajęci czymś innym;
- b) Kochającej – indywidualność dziecka wydaje się być czymś zaplanowanym i naturalnym. Rodzice z takim podejściem interesują się dzieckiem i jego problemami, wolą z nim rozmawiać na temat jego zachowania, bardziej niż karać. Jednak gdy jest to niezbędne to potrafią je ukarać. Dziecko ufa swoim rodzicom i wie, że może im opowiedzieć o swoich troskach lub prosić ich o pomoc, a oni potrafią pomóc w sposób najlepszy dla niego. Rozróżnienie postawy Przypadkowej i Kochającej może być trudne, jednak ważne jest uwzględnienie ilości czasu spędzanego z dzieckiem oraz tego ile rodzice podejmują zaplanowanych i przemyślanych działań.

Konstruując kwestionariusz PCR (*Parent - Child Relations Questionnaire*) uwzględniono wymiary pochodne osiowych dla uniknięcia dublowania ich treści (Roe i Siegelman, 1963).

1.1.2.2. Podział postaw rodzicielskich według M. Ziemskiej

W oparciu o już istniejące modele postaw oraz ich krytyczną analizę, między innymi o model A. Roe (Plopa, 2011), M. Ziemska (1973, 1979) rozpoczęła badania by stworzyć jednolitą i spójną typologię. Swoje badania rozpoczęła od zróżnicowania postaw pożądaných i niepożądanych.

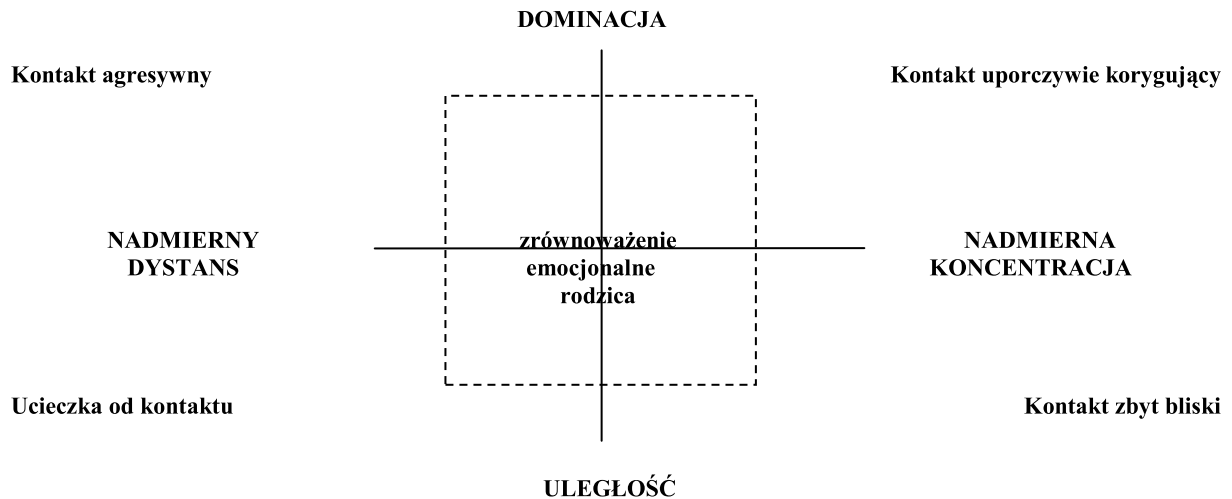

Rysunek 2. Rodzaje zaburzeń jakie mogą wystąpić w relacji dziecko – rodzic przy nadmiernym dystansie i koncentracji według M. Ziemskiej (Źródło: Ziemska, 1973, s. 54).

Rysunek 2 przedstawia formy zaburzenia kontaktu rodzica z dzieckiem, na kontinuum od nadmiernego dystansu występującego w dwóch formach: kontaktu agresywnego lub ucieczki od kontaktu, do nadmiernej koncentracji pod postaciami: kontaktu uporczywie korygującego lub zbyt bliskiego na poziomie wcześniejszej fazy rozwojowej. Obydwa krańce tego kontinuum są patogenne jako, że w: nadmiernym dystansie mamy oddalenie psychologiczne rodziców od dziecka przejawiające się obojętnością i powściągliwością w kontaktach. Z kolei w przypadku nadmiernej koncentracji rodzice są zbyt blisko dziecka, poświęcają się dla niego, kontaktując się na nim długo i często, nie zostawiając mu dostatecznej swobody, co w konsekwencji nie pozwala dziecku rozwijać się i wzrastać.

Te zachowania mogą wynikać z pewnych charakterystycznych dla danego rodzica właściwości, które można opisać na kontinuum innego wymiaru dominacja – zbytnia uległość. Zbytnia uległość polega nie tyle na podporządkowaniu się zachciankom dziecka, ale uzależnianiu się od jego istnienia i potrzeb. Natomiast przy nadmiernej koncentracji na dziecku rodzice przestają żyć własnym życiem. Z kolei przy nadmiernym dystansie i uległości rodzice mają tendencję do zbytniego zaznaczania odległości psychicznej i unikania kontaktów

fizycznych lub po prostu ignorowaniu dziecka. Dominacja zaś charakteryzuje się twardością w zachowaniu, surowością i ograniczaniem dziecka. Rygor stworzony w domu może być podtrzymywany dzięki stosowaniu karania w różnych formach od lekkiej po brutalną.

Rysunek 3. Zbiorcze zestawienie form zaburzeń przy nadmiernym dystansie lub koncentracji uczuciowej oraz przy uległym lub dominującym podejściu rodziców według M. Ziemskiej (Źródło: Ziemska, 1973, s. 56).

Na Rysunku 3 przedstawione zostały zbiorczo te zależności, które stanowią podstawę dla nieprawidłowych postaw rodzicielskich: Odrącającej, Unikającej, Zbyt Wymagającej i Nadmiernie Chroniącej.

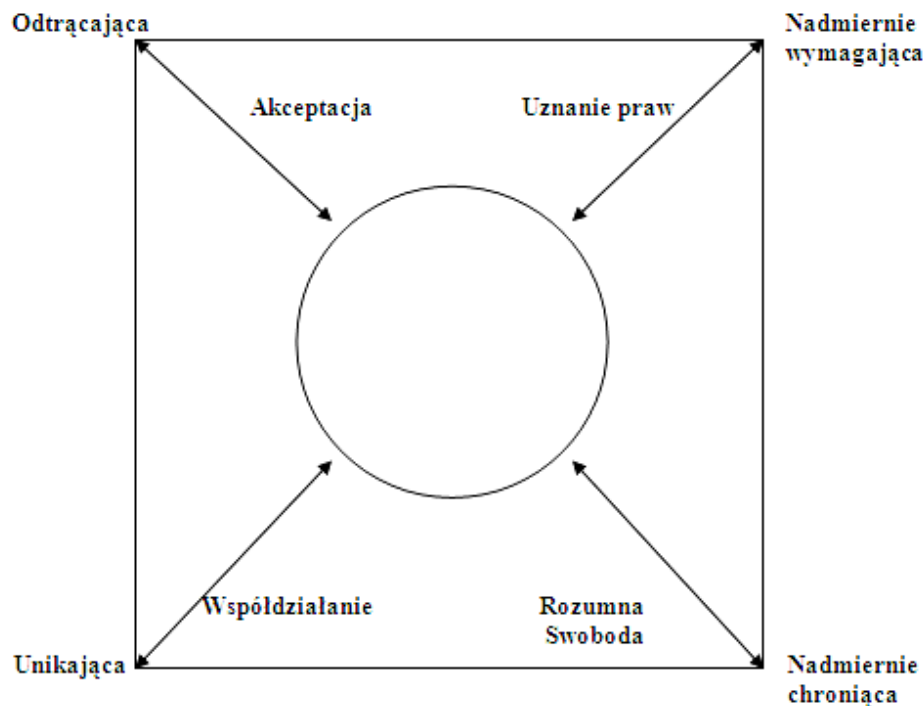
Z kolei pożądanymi postawami według M. Ziemskiej (1973) są te postawy, które leżą pośrodku wspomnianych wymiarów. W takim przypadku rodzic powinien zachowywać się wobec dziecka bez zbytniego dystansu, ale i bez nadmiernej koncentracji na nim. W zachowaniu rodziców powinno dominować podejście „ku dziecku”. Ponadto stosunek do dziecka nie powinien być zbyt władczy, ani też zanadto uległy, czy bierny. Pożądane byłoby, aby rodzic zachowania przejawiane względem dziecka opierał na autonomii wewnętrznej i zrównoważeniu uczuciowym. Warunkuje to spontaniczną wymianę emocji poprzez adekwatną ich ekspresję przez rodziców, ale i na „odczytywanie” potrzeb i uczuć swoich dzieci. Rodzice dzięki temu potrafią adekwatnie reagować na potrzeby swoich dzieci i właśnie te cechy stanowią podstawę właściwych postaw rodzicielskich.

Na każdą z postaw głównych wyodrębnionych przez M. Ziemską (1973, 1979) składają się postawy cząstkowe, które można podzielić na dwa rodzaje postaw o których wspomniano powyżej: pożądaných i niepożądaných.

Postawy pożądane można podzielić na następujące:

- 1) Akceptacja, która polega na tym, że rodzice lubią swoje dziecko i okazują mu to. Dziecko jest przyjmowane takie jakie jest z jego zdolnościami i niedoskonałościami, a równocześnie rodzice dążą do lepszego poznania jego potrzeb i jego samego jako osoby. Jednak gdy dziecko zachowa się wbrew panującym w domu regułom to rodzice jawnie okazują mu, że nie aprobują takiego zachowania. Jednocześnie dają mu znać, że to dotyczy jedynie tego konkretnego zachowania, a nie dotyczy jego osobowości. Dzięki opisanym wcześniej praktykom rodzice pozwalają dziecku na budowanie autonomicznej niezależności od nich w sferze zarówno fizycznej jak i psychicznej.
- 2) Współdziałanie z dzieckiem, polega na pogłębieniu kontaktów między rodzicami a dzieckiem dzięki współpracy, zaangażowaniu i zainteresowaniu rodziców wspólną pracą, nauką i zabawą. Poza tym rodzice są skłonni do zachęcania dziecka do pomocy w domu i przy pracach związanych z domem, dostosowanych i adekwatnych do poziomu jego rozwoju i wieku. Tacy rodzice są bardzo aktywni w nawiązywaniu kontaktów już od niemowlęstwa, kiedy reagują na całą gamę zróżnicowanych działań i bodźców przejawianych przez niemowlę. W późniejszym czasie uczą dziecko poprzez przekazywanie mu nowych wiadomości, a także uczą samodzielnego poszukiwania różnego rodzaju informacji.
- 3) Dawanie dziecku Rozumnej Swobody, która jest dostosowana do jego wieku rozwojowego. Wraz z wiekiem i przechodzeniem kolejnych faz rozwojowych dziecko coraz bardziej oddala się od rodziców pod względem fizycznym i psychicznym. Przez to, że ten dystans rośnie, dziecko zyskuje większe zaufanie rodziców oraz może budować więzi poza rodziną pochodzenia ze swoimi rówieśnikami. Pomimo, że rodzice dają dziecku swobodę to ona musi zakładać rozumną ocenę ryzyka, ponieważ ich zapewnić dziecku bezpieczeństwo. Rodzice powinni także potrafić wskazać czynniki potencjalnego ryzyka oraz pokazać dziecku jak się przed nimi chronić. Rodzice dający swobodę nie powinni utracić swojego autorytetu u dziecka.
- 4) Uznanie Równości Praw Dziecka. Rola dziecka w rodzinie nie może zostać niedoceniona, więc z tego względu rodzice wymagają od młodego człowieka zachowań „dojrzałych” i adekwatnych do jego fazy rozwojowej, ale i odpowiedzialności za nie. Rodzice tacy wybierają intelektualne formy oddziaływania, ponieważ tłumaczą dziecku ich zachowanie oraz są w stanie przedyskutować i adekwatnie wyjaśnić narzucone kary i zakazy. Oczekiwania rodziców są realistyczne w stosunku do dziecka.

Wszystkie powyższe postawy są pozytywne, pożądane i właściwe. Na Rysunku 3. przedstawione zostały ona na obwodzie koła, aby lepiej zilustrować to, że współwystępują ze sobą i uzupełniają się wzajemnie. Jednak mogą być przejawiane w różnym nasileniu.

Rysunek 4. Typologia postaw pożądanych i niepożądanych została przedstawiona na wykresie przez M. Ziemską (Źródło: Ziemska, 1973, s. 60).

Przeciwwagą dla wcześniej przedstawionych pożądanych postaw są zakłócające i niewłaściwe, takie jak postawa: Odtrącająca, Unikająca, Nadmiernie Chroniąca i Nadmiernie Wymagająca. Poniżej znajduje się ich charakterystyka (Ziemska, 1973, 1979):

- 1) Postawa Odtrącająca charakteryzuje się właściwościami z lewej górnej ćwiartki Rysunku 3 czyli nadmiernym dystansem uczuciowym i dominacją. Rodzice tacy nie lubią swojego dziecka i nie chcą mieć opieki nad nim, ponieważ uważają je za zbyt przeciążające dla nich lub wręcz odstręczające. Wynika to z faktu, że dziecko jest traktowane jako obciążenie i przeszkoda na drodze do kariery zawodowej lub swobody w działaniu. Według M. Ziemskiej (1973, s. 63) postawa Odtrącająca składa się z kilku komponentów: „nieokazywanie uczuć pozytywnych, a nawet demonstrowanie negatywnych, dezaprobata i otwarta krytyka dziecka, podejście dyktatorskie, niedopuszczające go do głosu i nie wnikające w motywy jego zachowania czy potrzeby, kierowanie dzieckiem przy pomocy rozkazów, czy „przykręcania śruby” (co zresztą wymaga minimalnego nakładu sił i czasu ze strony

rodziców) liczne i represywne żądania, surowe kary, zastraszanie, brutalne postępowanie z dzieckiem.” Często przy tych komponentach może również występować skupianie się na negatywach dziecka, a zarazem pomijanie jego pozytywów.

- 2) Postawa Unikająca odwołując się do Rysunku 3 (jego lewej dolnej ćwiartki) polega na nadmiernym dystansie uczuciowym oraz uległości i bierności, co prowadzi do ucieczki od kontaktu. Relacja uczuciowa między dzieckiem a rodzicem jest uboga lub wręcz obojętna. Można mieć przekonanie, że stosunek ten jest dobry lub luźny, ponieważ jest maskowany daniem dużej ilości prezentów dziecku oraz zapewnianiem mu swobody lub liberalizmu w stosunkach. Kontakt z dzieckiem nie przynosi rodzicowi przyjemności, zwłaszcza, że nie potrafi z nim nawiązywać stosunków, co przejawia się od nieudanych prób do zupełnego ignorowania lub nawet unikania go. Może dochodzić nawet do zaniedbywania potrzeb dziecka pod względem emocjonalnym lub opiekuńczym. Rodzic nie potrafi podtrzymywać swoich wymagań i jest niekonsekwentny w ich stosowaniu.
- 3) Postawa Nadmiernie Chroniąca polega na nadmiernym skoncentrowaniu się na dziecku i uległości w stosunku do niego. Dziecko jest wyidealizowane, a stosunek do niego jest bezkrytyczny. Rodzic traktuje swoje dziecko nadopiekuńczo, nie dopuszcza go do samodzielnego rozwiązywania jakichkolwiek problemów i stara się wszystko robić za niego. Nie dość, że nie daje dziecku wystarczającej swobody to również stara się je uzależnić od siebie. Świat przedstawiany przez rodziców o takiej postawie wydaje się być wypełniony niebezpieczeństwami i zagrożeniami. Takie lękowe nastawienie jest równocześnie indukowane dziecku.
- 4) Postawa Nadmiernie Wymagająca, zmuszająca, korygująca charakteryzuje się tym, że rodzice są nadmiernie skoncentrowani na dziecku, jednak przejawiają nad nim dominację. Rodzice tworzą idealny wzór zachowania się dla dziecka – bez brania pod uwagę jego indywidualnych zdolności i potrzeb – do którego musi się ono bezwzględnie dostosować. Może także dochodzić do przyspieszania rozwoju, przesadnego nastawienia na osiągnięcia. Wypowiedzi kierowane do dziecka są najczęściej uwagami, ocenami, wypełnione są dezaprobatą i gniewem.

1.1.2.3. Systematyka postaw rodzicielskich w opracowaniu M. Plopy

M. Plopa (1983a, 1987, 2011) dzięki analizie dotychczas powstałych typologii czynnikowych (między innymi A. Roe i M. Ziemskiej) doszedł do wniosku, że większość wcześniej opracowanych systematyk można sprowadzić do kilku podstawowych wymiarów: Akceptacji, Odrzucenia, Autonomii, Nadmiernego Ochrania, Nadmiernego Wymagania i Niekonsekwencji. Dzięki temu stworzył on model integracyjny. Jest to jedna z najbardziej znanych i najczęściej wykorzystywanych typologii dotyczących postaw rodzicielskich, która powstała na potrzeby stworzenia Skali Postaw Rodzicielskich. Opisy poszczególnych skal korespondują szczególnie z typologią A. Roe i W. C. Beckera (Plopa, 1983a, 1987).

Autor wyróżnił następujące rodzaje postaw:

1. Akceptacji – Odrzucenia

- a) Akceptacja – przyjmowanie dziecka takim jakim jest. Atmosfera panująca w domu jest pełna ciepła, sprzyja swobodnej wymianie uczuć, zachęca do nawiązywania relacji i otwartej komunikacji. Dziecko traktowane jest z godnością, a w sytuacjach trudnych dla niego rodzice potrafią zidentyfikować się z nim emocjonalnie i wysłuchać jego problemów i trosk. Relacja między rodzicem a dzieckiem ma charakter partnerski, a dziecko czerpie z niej satysfakcję.
- b) Odrzucenie – relacje rodzica z dzieckiem można opisać jako chłodne, brak jest zdolności do identyfikowania komunikatów nadawanych przez dziecko oraz jego problemów. W negatywny sposób traktowane są także jakiegokolwiek próby emocjonalnego zbliżenia się. To z kolei prowadzi do instrumentalnego traktowania dziecka i skupiania się głównie na zaspokajaniu jego potrzeb fizycznych i pomijaniu psychologicznych.

2. Autonomii

Rodzice akceptują poczucie niezależności dziecka i szanują jego prywatność. Zachęcają i aprobuja próby samodzielnego rozwiązywania konfliktów czy problemów, ale jeżeli dziecko tego potrzebuje to służą radą i pomocą. W przypadku sporów i konfliktów rodzice potrafią przyjąć perspektywę dziecka i starają się spojrzeć na problem z jego perspektywy. Chociaż mogą się nie zgadzać z jego zdaniem czy poglądami to je szanują. Zdają sobie sprawę z tego, że ich dziecko potrzebuje kontaktów towarzyskich także z osobami płci przeciwnej z tego względu dają dziecku swobodę i wyrażają racjonalną tolerancję. Traktują dziecko jako osobę prawie dorosłą, ale z poszanowaniem potrzeb rozwojowych charakterystycznych dla jego wieku.

3. Nadmierne Ochranianie

Dziecko jest traktowane jako osoba nieustannie potrzebująca pomocy. Rodzic nie potrafi wyobrazić sobie przyszłości dziecka bez niego oraz jego pomocy. Także nie jest w stanie dopasować swojego zachowania adekwatnie do wieku rozwojowego dziecka. Gdy pojawiają się jakiegokolwiek przejawy autonomii, wywołują one lęk. Zbytnie angażowanie się rodzica w życie dziecka może być przyczyną częstych konfliktów oraz buntu.

4. Nadmierne Wymaganie

Dziecko stanowi dla rodzica materiał, który musi zostać ukształtowany ściśle według ustalonego i zaplanowanego modelu wychowania. Zakłada on wiele zakazów i nakazów, które dziecko powinno spełniać. Realizacja ich jest ostro egzekwowana, a podejście do oceny ich wypełnienia jest perfekcjonistyczne. W tej ocenie nie są brane pod uwagę indywidualne zdolności i autonomia dziecka. Dziecko musi mieć identyczne lub zbliżone poglądy i plany na życie jak rodzic. Takie podejście może skutkować u dziecka brakiem wiary we własne siły, niepewnością czy lękliwością.

5. Niekonsekwencja

Zachowania rodzica i jego ustosunkowanie się do dziecka są uzależnione od jego samopoczucia, czy nastroju, co jest przenoszone na kontakty interpersonalne z dzieckiem. Może dochodzić do tego, że postawa Akceptująca miesza się z nadmiernym wtrącaniem się, krzykliwością, labilnością oraz stawianiem wymagań, czy nawet grożeniem karami. Brak stabilności sprawia, że dziecko czuje się niepewnie. Stąd pojawia się dystans emocjonalny do rodziców oraz poszukiwanie stabilności emocjonalnej w poza-rodzicielskich relacjach.

1.1.3. Rodzice i ich postawy w percepcji dzieci

Postawy rodzicielskie mogą być badane na różne sposoby:

- kwestionariusz - najczęstsza forma przeprowadzania badań (por. Roe i Siegelman, 1963; Tein, Roosa i Michaels, 1994; Plopa, 2011);
- obserwacja - szczególnie u młodszych dzieci, jednak rzetelność tych badań nie jest zbyt pewna jako, że obserwacja ta najczęściej odbywa się w nieznanym dla dziecka i rodzica środowisku (Gardner, 2000);
- metoda projekcyjna - możliwe jest przeprowadzenie badania metodą TAT (Plopa, 2011).

Badania postaw nie różnią się jedynie formą, ale i osobą wypowiadającą się w kwestii postaw, mogą tymi osobami być: sam rodzic, dziecko lub obserwator z zewnątrz. Najbardziej interesujące jest jednak jak spostrzegają postawy same dzieci oraz co wpływa na tą percepcję.

W tym podrozdziale zostaną zaprezentowane wyniki badań w zakresie zgodności percepcji postaw dzieci z rzeczywistymi postawami przejawianymi przez rodziców oraz czynniki różnicujące spostrzeganie postaw rodziców.

1.1.3.1. Czynniki wpływające na spostrzeganie postaw rodziców przez dzieci

Spostrzeganie postaw rodzicielskich jest procesem złożonym, ponieważ może nie odzwierciedlać w pełni rzeczywistych postaw, jako że brane są pod uwagę czynniki, które mogą modyfikować ich spostrzeganie. Te czynniki można podzielić na dwie grupy (Tein, Roosa i Michaels, 1994):

- a) wewnętrzne - głównie te związane z osobowością dziecka i jego płcią;
- b) zewnętrzne - takie jak status socjoekonomiczny, wielkość rodziny, dochody rodziny, struktura rodziny, wykształcenie rodziców czy stresujące warunki życiowe.

Czynniki wewnętrzne odnoszą się do cech i charakterystyk danej osoby, które warunkują lub mają wpływ na percepcję. W dotychczasowych badaniach wykazano, że tymi czynnikami są: płeć, wiek i cechy osobowości. Płeć i cechy osobowości nie są zupełnie rozłączne, ponieważ jak stwierdził A. Feingold (1994) w badaniach pewne cechy osobowości są związane z określoną płcią. Z tych badań wynika, że mężczyźni są bardziej asertywni i mają większe poczucie własnej wartości, z kolei kobiety mają skłonność do bycia w większym stopniu ekstrawertywnymi, lękowymi, ufnymi oraz wrażliwymi na innych.

Płeć jest definiowana jako jedna z dwóch form biologicznych, które występują u większości gatunków: samca - produkującego komórki nasienne oraz samicy - produkującej komórki jajowe. Jak można zauważyć płeć jest analizowana przez pryzmat funkcji reprodukcyjnej jaką pełni jednostka. Ogólniej można powiedzieć, że jest to pewien zespół cech stanowiących kryterium różnicujące jedną płć od drugiej, czyli kobietę od mężczyzny (Reber, 2000). Ten zespół cech o charakterze reprodukcyjnym może warunkować określone zachowania, czy sposób patrzenia na świat. Jak wykazano w badaniach płeć jednostki sprawia, że intensywniej spostrzegane są pewne cechy, czy postawy rodziców. Dziewczęta w porównaniu z chłopcami spostrzegają swoich ojców jako dostarczających im częściej emocjonalnych nagród, a rzadziej kar pod postaciami: izolacji od innych, wyrażanego odrzucenia, fizycznych kar czy odbierania im przywilejów (Siegelman, 1965). Z kolei

chłopcy widzą rodziców jako bardziej kontrolujących (Droppleman i Schaefer, 1963) oraz bardziej dominujących. Matki spostrzegane są przez nich jako osoby wykorzystujące więcej fizycznych kar i mniej skupiające się na ich wychowaniu (Siegelman, 1965).

Wiek badanych rozumiany jest w badaniach jako czas przeżyty od urodzenia (Reber, 2000). Z badań wynika, że wraz z wiekiem spada poziom poczucia bycia akceptowanym przez rodziców. Młodsze dzieci oceniały swoich rodziców jako bardziej akceptujących niż ich starsi koledzy (Litovsky i Dusek, 1985).

W badaniach M. Plopa (2011) stwierdził, że percepcja dzieci jest uwarunkowana predyspozycjami temperamentalnymi oraz warstwami osobowości powstałymi w wyniku interakcji z otoczeniem. We wcześniejszych badaniach G. Burger, J. Armentrout i R. Rapfogel (1975) wykazali, że istnieje związek pomiędzy akceptacją rodziców, a pozytywnymi aspektami osobowości jednostki.

Zewnętrznymi czynnikami wpływającymi na spostrzeganie postaw rodziców, które są niezależne od osoby dziecka są status ekonomiczny oraz wielkość rodziny.

D. Scheck i R. Emerick (1976) w badaniach stwierdzili, że im niższy status socjoekonomiczny danej rodziny czy im mniej wykształceni są rodzice to tym mniejsze prawdopodobieństwo, że nastoletni chłopcy będą spostrzegali swoich rodziców jako wspierających, kontrolujących lub konsekwentnych w swoim postępowaniu.

Jeżeli chodzi o wielkość rodziny to była ona związana z konsekwencją w wychowaniu ze strony ojców, ale nie matek. Ponadto matki były postrzegane przez respondentów jako w pewnym stopniu bardziej wspierające i mniej kontrolujące niż ojcowie (Scheck i Emerick, 1976). Im większa rodzina tym występuje mniejsza bliskość w relacjach szczególnie między chłopcami i matkami. Jednak w tym przypadku im większa rodzina tym pojawia się mniejszy stopień narzucania się ojców chłopcom i wtrącanie się w ich życie. Kolejność urodzeń również nie jest bez znaczenia, jako, że dziewczęta, które są najmłodszymi dziećmi w rodzinie mają mniejsze poczucie bliskości ze swoimi ojcami niż reszta rodzeństwa. Z kolei środkowe dzieci, szczególnie chłopcy mają mniej złożone relacje emocjonalne z członkami swojej rodziny niż ich rodzeństwo (Bell i Avery, 1985).

1.1.3.2. Przejawiane postawy przez rodziców a ich percepcja przez dzieci

Jak już wcześniej wykazano, wiele czynników zarówno wewnętrznych i zewnętrznych związanych z dzieckiem warunkuje spostrzeganie postaw ich rodziców. Jednak percepcja postaw rodziców oddziałuje na samo dziecko w większym stopniu niż te stwierdzane w

badaniach kwestionariuszowych rodziców, czy rzeczywiście przez nich przejawiane. To oddziaływanie odnosi się głównie do samooceny dziecka (Demo, Small, i Savin-Williams, 1987).

W dotychczas przeprowadzonych badaniach związku jakie występują pomiędzy postawami przejawianymi a percepcją postaw przez dzieci są zróżnicowane.

Dla dzieci w okresie przed adolescencją korelacje wahają się od średnich do wysokich, od 0.40 dla Akceptacji do 0.67 dla Wrogiego nadzoru. Wyniki badań wskazują również, że w pewnym stopniu bardziej zgadzają się postawy przejawiane przez ojców ze spostrzeganymi przez dzieci w grupach poniżej 10 roku oraz tych przejawiających w większym stopniu oznaki depresji. Percepcje dzieci z wyższymi wynikami w skali depresji zgadzały się także bardziej z przejawianymi postawami ojców w zakresie Odrzucenia. Jednak w sytuacji, gdy rodzice mieli wykształcenie mniejsze od wyższego percepcje dzieci zgadzały się bardziej z postawą matek zwłaszcza w aspekcie Nadzoru (Tein, Roosa i Michaels, 1994).

W przypadku adolescentów związku nie są zbyt silne między percepcją, a przejawianymi postawami. Większe związki wykazano zwłaszcza między synami a spostrzeganym przez nich dostarczaniem im wsparciem przez matki ($r=0,44$; $p<0,01$), z ojcami korelacje okazały się być niższe ($r=0,37$; $p<0,05$). U dziewcząt jedynie dostarczane wsparcie ze strony matki okazało się być istotne statystycznie ($r=0,42$; $p<0,01$), w przypadku ojców była to nikła korelacja ($r=0,03$). To z kolei wskazuje na to, że matka odgrywa ważną rolę w spostrzeganych relacjach interpersonalnych w rodzinie zarówno dla dziewcząt jak i chłopców (Demo, Small i Savin-Williams, 1987).

Ważne jest jednak to, że postawy rodzicielskie mogą doprowadzić do określonych konsekwencji wychowawczych, czy zachowań, jeśli te spostrzegane przez dziecko i te przejawiane przez rodzica postawy będą zbliżone (Tein, Roosa i Michaels, 1994).

Czynniki zewnętrzne wpływające na spostrzeganie postaw rodziców przez dzieci mają najczęściej charakter bardziej demograficzny, czyli są związane z funkcjonowaniem i istnieniem rodziny w danej społeczności.

1.1.4. Wpływ postaw rodzicielskich na kształtowanie się zachowań i cech osobowości u dzieci

Wpływ określonych postaw rodzicielskich na zachowanie młodych ludzi zostanie zaprezentowany w odniesieniu do przedstawionych wcześniej typologii i poglądów ich autorów rozpoczynając od A. Roe, poprzez M. Ziemińską i kończąc na M. Plopie.

1.1.4.1. A. Roe koncepcja relacji między postawami rodzicielskimi a tworzeniem się głównych zainteresowań i zachowań dzieci

A. Roe (1957) tworząc swój hipotetyczny model postaw w latach 50tych miała na celu uzyskanie teoretycznych podstaw do koncepcji kształtowania się określonych rodzajów zachowań u dzieci, które spełniają się w wybranych przez nie w dorosłym życiu zawodach. A. Roe (1957) prezentuje następujące style zachowań dzieci w zależności od przejawianych postaw przez rodziców:

- a) Dzieci wychowywane w domach, gdzie miały do czynienia z nadmierną koncentracją uczuciową rodziców, uzyskują pełną satysfakcję w zakresie potrzeb fizjologicznych i bezpieczeństwa, a także miłości. Jednak gratyfikacja nie jest tym dzieciom dostarczana rutynowo. W związku z tym dzieci te mogą nie rozwinąć pierwotnej koncentracji na sobie. Z tego względu mogą być nieustannie świadome opinii i przekonań innych na swój własny temat, poza tym mogą także wykazywać tendencję do utrzymywania pozycji swojego Ja w stosunku do innych. Ten stosunek do świata będzie nosił znamiona niepewności i ciągłych konfrontacji siebie z tym co myśli otoczenie.
- b) Osoby których rodzice byli unikający miały zapewnione bezpieczeństwo i zaspokojone potrzeby fizjologiczne, ale nie doświadczyły od rodziców miłości ani szacunku. W przypadku rodziców odrzucających może być tak jak w poprzednim przypadku lub żadna z potrzeb może nie być zaspokajana. Jednostki wychowujące się w atmosferze unikania czy odrzucenia mogą rozwinąć w sobie obronną świadomość innych. Ta defensywna świadomość może przejawiać się w agresywnych tendencjach, które w większości przypadków znajdują ujście w akceptowalny sposób w pracy zawodowej. Może jednak dojść do tego, że ta obronność zostanie przeniesiona z osób na rzeczy, czy na aspekt apersonalny.

- c) Jednostki wychowywane przez rodziców akceptujących mają zaspokajane wszystkie potrzeby. Zatem osoby takie będą przejawiały orientację zarówno na ludzi jak i inne obiekty, jednak nie będzie ona obronna w żadnym przypadku.

1.1.4.2. Relacja między postawami rodzicielskimi a kształtowaniem się charakterystycznych dla dzieci zachowań i cech osobowości w ujęciu M. Ziemskiej

Człowiek jako jednostka ma określone potrzeby, które muszą być zrealizowane by pomyślnie się rozwijał. W przypadku dziecka niezaspokojenie potrzeb biologicznych lub rozwojowych może doprowadzić do zaburzeń zachowania. Postawy rodzicielskie mają służyć i być ukierunkowane na spełnianie zarówno biologicznych jak i rozwojowych postaw. W tym przypadku niezaspokojenie jakiegokolwiek z nich będzie miało określone konsekwencje. W swoim przeglądzie typologii M. Ziemska (1979) wskazuje na zachowania czy też rysy osobowości rodziców, mogące wywoływać u ich dzieci określone zachowania nawet o charakterze psychopatologicznym. Analiza tych zachowań przedstawia się następująco na osiach biegunów postaw:

1. Odtrącenie – Akceptacja:

a) Postawa Odtrącająca - gdy rodzice reprezentują ten sposób postępowania w stosunku do dziecka to jest ono bardziej skłonne niż jego rówieśnicy do agresywności, nieposłuszeństwa, kłótności, kłamliwości, zachowań przestępczych lub antyspołecznych jak dokonywanie kradzieży. Poza tym może wystąpić u nich zahamowanie rozwoju uczuć wyższych, czy nawet zastraszenie lub bezradność, a co za tym idzie problemy z przystosowaniem się do otoczenia społecznego przez zahamowanie. Z następstw z kręgu patologii może pojawić się otyłość, pozory niedorozwoju, a przy nagłym odtrąceniu reakcje nerwicowe.

b) Postawa akceptacji - pozwala ona na uzyskanie dojrzałych zdolności w zakresie nawiązywania trwałej więzi emocjonalnej oraz wyrażania uczuć i przywiązania.

2) Unikanie Kontaktów a Współdziałanie:

a) Postawa unikająca kontaktu z dzieckiem - dziecko może przejawiać trudności w nawiązywaniu więzi emocjonalnych z innymi, nawet jeśli będzie w stanie, to będzie w nich niestałe. Ma ono antagonistyczne podejście do innych, często nie jest zdolne do obiektywnych ocen. Poza tym dzieci takie bywają niezdolne do koncentracji uwagi, bojaźliwe czy ze skłonnością do wchodzenia w konflikty.

Starsze dziewczynki, pomimo chęci wejścia w relacje nie dbają o swój wygląd. Mogą też charakteryzować się brakiem stałości w związkach, szybkim zmienianiem partnerów w nieustannym poszukiwaniu wielkiej i prawdziwej miłości.

- b) Postawa Współdziałania - dziecko jest niezwykle ufne w stosunku do swoich rodziców, zwraca się do nich po pomoc, jest zdolne do współdziałania i jest zadowolone ze swojej pracy. Szanuje swoją i cudzą własność.
- 3) Nadmierne Wymaganie, korygowanie, krytyka a uznanie praw dziecka:
- a) Postawa Nadmiernego Wymagania, korygowania, krytyki – dziecko nie wierzy w siebie, brak mu pewności i zdolności do koncentracji, mogą także pojawić się trudności szkolne lub w funkcjonowaniu społecznym. Ten wpływ może zostać zmniejszony, gdy dziecko znajdzie oparcie w grupie rówieśniczej. Jednak w takiej przypadku mogą wystąpić słabe aspiracje, brak opanowania uczuciowego, czy zwiększona podatność na frustrację.
 - b) Postawa Uznania Praw dziecka - uczy to go solidarności i lojalności, sprzyja także samodzielnej pracy i świadomości tego, że samo może sobie poradzić. Ta świadomość służy twórczości.
- 4) Nadmierne Ochranianie a Rozumna Swoboda:
- a) Postawa Nadmiernego Ochraniania może prowadzić do opóźnienia rozwoju społecznego, czy emocjonalnego. Dziecko staje się zależne od matki, jest bierne i brak mu inicjatywy do działania oraz przejawia zachowania typu „rozpieszczonego dziecka”. Może charakteryzować się także egoistyczną i roszczeniową postawą w stosunku do innych, a zwłaszcza swoich rodziców. Pozostawione samo sobie może odczuwać niepokój i lęk.
 - b) Postawa Rozumnej Swobody - dziecko jest w odpowiednim stopniu uspołecznione, potrafi nawiązywać kontakty z rówieśnikami oraz współdziałać z nimi. W swoim działaniu jest nastawione na rozwiązywanie problemów. Potrafi się przystosować i może dążyć do pokonywania różnych przeszkód.

1.1.4.3. Postawy rodziców a kształtowanie się cech osobowości oraz funkcjonowanie społeczno-emocjonalne u dzieci w badaniach M. Płopy

M. Płopa w swoich badaniach analizował role różnych czynników w kształtowaniu percepcji postaw rodzicielskich oraz związków występujących między nimi. Analiza rozpocznie się od

przedstawienia wyników z badań M. Plopy między percepcją postaw rodziców a osobowością dzieci i zachowaniem społeczno – emocjonalnym.

M. Plopa (2011) przeprowadzając badanie stwierdził jak już wcześniej wskazano percepcja postaw ojców była uwarunkowana predyspozycjami temperamentalnymi oraz warstwami osobowości powstałymi w wyniku interakcji z otoczeniem. Cechy osobowości warunkujące spostrzeganie postaw były analizowane przez wzgląd na płeć uczestników:

1. Chłopców można podzielić na dwie grupy pod względem tego w jaki sposób oceniali oni swoich ojców: pozytywnie i negatywnie

a) U chłopców pozytywnie oceniających swoich ojców stwierdzono cechy jak „łatwość nawiązywania kontaktów z ludźmi, towarzyskość, popularność socjometryczna, zdolność przystosowania się do grupy z zachowaniem wewnętrznej niezależności, emocjonalne zrównoważenie, stałość nastrojów, wytrwałość, zdecydowanie, poczucie odpowiedzialności i dyscypliny wewnętrznej w realizacji wytyczonych celów, zaufanie, wiara w swoje możliwości, uznanie norm społeczno-moralnych” (s. 308).

b) U chłopców, którzy negatywnie oceniają swoich ojców i stosunki z nimi pojawiają się skłonności do zachowań introwertywnych, równocześnie w przeciętnym stopniu charakteryzują się oni towarzyskością. Są oni także bardziej zależni od otoczenia z tendencją do zachowań konwencjonalnych i podporządkowujących się. Charakteryzują się słabszą pewnością siebie oraz mniejszą stabilnością zachowań emocjonalnych. Mogą też wykazywać się obniżoną integracją osobowości.

2. Dziewczęta i chłopców można podzielić ze względu na ustosunkowanie do własnych ojców na:

a) Tych którzy mają poczucie miłości ze strony ojca charakteryzują się pozytywnym nastawieniem do ludzi, poczuciem niezależności, wewnętrznej dyscypliny oraz wewnętrznego emocjonalnego zrównoważenia.

b) Tych, którzy nie odczuwają uczucia miłości ze strony ojca mają mniejsze poczucie niezależności oraz mogą u nich wystąpić problemy ze zrównoważeniem emocjonalnym.

M. Plopa (1983b) poddał badaniu pięć postaw rodzicielskich i dokonał analizy ich związków z określonymi zachowaniami społeczno – emocjonalnymi przejawianymi przez dzieci. Wyniki tych badań zostaną zaprezentowane kolejno dla każdej z postaw.

Postawa Akceptująca matki ma wpływ na kształtowanie się tendencji ekstrawertywnych u dzieci obojga płci, a przejawiana przez ojca sprzyja tym tendencjom u

chłopców. Wyniki te autor wiąże z rolą pozytywnej identyfikacji, która zachęca do zachowań prospołecznych.

Postawa Odrzucająca przejawiana przez obojga rodziców może doprowadzić do trudności przystosowawczych u synów. Te trudności manifestują się: trudnością w koncentracji uwagi oraz nastawieniu do otoczenia o charakterze negatywnym pod postacią nerwowości, agresywności i zawziętości. Odrzucenie ze strony matek wiąże się z tendencją introwertywną u synów, a także ich pobudliwością emocjonalną oraz wrogim podejściem do otoczenia społecznego. Z kolei przejawianie Odrzucenia przez ojców współwystępuje z tendencją do zachowań introwertywnych u córek. M. Plopa wiąże te wyniki także z procesem identyfikacji.

Dziecko wychowywane przez rodziców nadmiernie wymagających może mieć problemy z funkcjonowaniem społecznym. Dzieci matki przejawiającej postawę Nadmiernie Wymagającą mają negatywne nastawienie do otoczenia społecznego oraz pobudliwość emocjonalną. Dzieci ojca z tą postawą charakteryzują się negatywnym nastawieniem, pobudliwością emocjonalną, a w dodatku córki mają większą skłonność do zachowań introwertywnych.

Wychowanie córki w atmosferze ochraniań cechują się nerwowością, agresywnością i zawziętością.

Chłopcy pochodzący z domów w których występuje zaniedbanie ze strony matek, są mniej przystosowani społecznie niż ich rówieśnicy. Z kolei zaniedbywanie synów przez ojców prowadzić może do ich mniejszej wytrwałości oraz większej nieśmiałości w kontaktach z innymi.

1.2. Egocentryzm adolescencyjny w teoriach i badaniach psychologicznych

Egocentryzm dotychczas w literaturze polskiej był analizowany głównie w odniesieniu do okresu przedszkolnego (por. Kielar-Turska, 2000). W rozdziale tym egocentryzm będzie rozpatrywany głównie w odniesieniu do okresu adolescencji.

Jako jeden z pierwszych pojęcie „egocentryzm adolescencyjny” wykorzystał J. Piaget (2006) w teorii stadialnego rozwoju poznawczego. Na przestrzeni czasu zmieniało ono swoje znaczenie i powstały różne teorie dotyczące tego zjawiska (por. Vartanian, 2000). W niniejszej pracy zostaną wykorzystane dwie najważniejsze i najczęściej badane: egocentryzm adolescencyjny według D. Elkinda (1967) oparty o koncepcję J. Piageta (2006) oraz „nowe spojrzenie” na ten konstrukt według D. Lapsley’a (1988, 1989, 1993).

1.2.1. Egocentryzm adolescencyjny jako wynik rozwoju intelektualnego i interakcji z innymi ludźmi w ujęciu D. Elkinda

Ujęcie D. Elkinda (1967) jest silnie zakorzenione w nurcie poznawczym. Z tego względu punktem wyjścia dla tego podrozdziału będzie opisanie myśli J. Piageta (2006), które legły u podłoża jego rozważań. Następnie zostaną przeanalizowane dwa konstrukty: Wyobrażonej Publiczności (*Imaginary audience*) oraz Osobistego Mitu (*Personal fable*) które po raz pierwszy opisał D. Elkind (1967) w swoim artykule: „Egocentrism in adolescence”.

1.2.1.1. Występowanie egocentryzmu adolescencyjnego w kontekście rozwoju poznawczego według J. Piageta, jako podstawa dla teorii D. Elkinda

J. Piaget (2006) w ramach teorii rozwoju poznawczego, wyodrębnił kilka stadiów rozwoju myślenia. W każdym kolejnym z nich myślenie zmienia się jakościowo, a efektem ubocznym tych zmian jest brak umiejętności różnicowania ego od otoczenia i rzeczywistości w ich różnych aspektach w kolejnych stadiach rozwoju. Wraz z dojrzewaniem jednostki jej egocentryzm osoby zmienia się jakościowo tak jak i jej myślenie.

W fazie sensoryczno-motorycznej (od urodzenia do 2 lat) dziecko mając do czynienia z przedmiotami, czy obiektami uzależnia ich obecność od możliwości spostrzegania zmysłowego tych obiektów w danym momencie. W chwili, gdy przedmiot znika z pola widzenia, to przestaje on dla dziecka istnieć. Zatem egocentryzm w tym okresie polega na tym, że dziecko nie potrafi zróżnicować obiektu od wywoływanych przez niego doznań zmysłowych (smak, dotyk, zapach). Dziecko nie zdolne do odróżnienia siebie od innych przedmiotów. Jednak już około pierwszego roku życia dziecko zaczyna szukać przedmiotu, który został ukryty.

W fazie przedoperacyjnej (od 2 do 6 lat) myślenie dziecka ma charakter pojęciowy i przedstawieniowy. W tym okresie funkcja symboliczna jest coraz bardziej aktywna, ponieważ pojawiają się zabawy symboliczne i sny. W tym czasie nie mając jeszcze w pełni wykształconej funkcji symbolicznej dziecko przejawia egocentryzm w tym, że nie potrafi różnicować myśli innych od własnych jako, że nie jest w stanie przyjąć punktu widzenia innych osób. Z tego względu dziecko uważa, że wszyscy myślą to co ono. Ponadto dzieci nie mają wątpliwości co do własnych myśli i są przekonane, że są one właściwe i jedyne. Pośrednia forma egocentryzmu przejawia się w tym wieku w trzech postaciach:

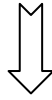
- a) animizacji - dziecko traktuje rzeczy jako podobne do niego żywe i wyposażone w zdolność do myślenia i przejawiania intencji;
- b) antropomorfizacji - zwierzęta są traktowane jak ludzie, mają w ujęciu dziecka zdolności do myślenia i przeżywania;
- c) artyficyjalizmu - dziecko ma przekonanie, że na skutek działalności człowieka i Boga (która jest podobna do ludzkiej) został stworzony cały wszechświat.

Stadium operacji konkretnych (7 - 11 lat) charakteryzuje się tym, że dziecko rozwija swoje rozumowanie, które staje się logiczne. Jednak dzieci w tym wieku nie potrafią jeszcze zastosować logicznego myślenia do problemów hipotetycznych, czysto słownych lub abstrakcyjnych. Dziecko musi mieć dowody na poparcie swoich tez i założeń. Z tego względu egocentryzm na tym poziomie rozwoju sprawia, że dzieci mają trudności z dokonywaniem rozróżnień między spostrzeżeniami percepcyjnymi a konstrukcjami mentalnymi.

Najważniejszym dla tej pracy jest stadium operacji formalnych (od 11/12 lat). U adolescentów brak różnicowania ego z otoczeniem przybiera postać egocentryzmu, który jest ściśle powiązany z wejściem w stadium operacji formalnych. Myślenie staje się w tym czasie dojrzałe i abstrakcyjne, „hipotetyczno-dedukcyjne”, pozwala młodzieży na rozważenia dotyczące moralności, sprawiedliwości, czy prawdy. Młody człowiek potrafi różnicować swoje myśli od myśli innych ludzi, a także potrafi rozróżnić spostrzeżenia percepcyjne od konstrukcji mentalnych na których dokonuje logicznych operacji. Właściwą istotą egocentryzmu charakterystycznego dla tego stadium jest nieumiejętność różnicowania obiektu w stronę którego myśli innych są skierowane. W tym czasie w świadomości nastolatka pojawia się ogromna ilość perspektyw innych ludzi, pośród których jest także jego własna. Jako, że okres adolescencji jest powiązany z licznymi zmianami zachodzącymi w wyglądzie i psychice młodych ludzi, oni sami są najważniejszym obiektem swoich myśli i przeżyć. Zatem przy nieumiejętności odróżnienia obiektu do którego są skierowane myśli innych i dużym zaabsorbowaniu własną osobą, młodzi ludzie uważają, że inni również w znacznym stopniu są pochłonięci nimi i ich sprawami (Elkind, 1967).

Na bazie wniosków wysuniętych przez J. Piageta D. Elkind (1967) stworzył bardziej rozbudowaną teorię w której uznawał egocentryzm za wynik intelektualnego rozwoju i interakcji społecznych. D. Elkind (1967) wyodrębnił dwa konstrukty w ramach egocentryzmu adolescencyjnego, którymi są: Wyobrażona Publiczność (*Imaginary Audience*) oraz Osobisty Mit (*Personal Fable*).

EGOCENTRYZM ADOLESCENCYJNY

Wyobrażona Publiczność

Przywiązywanie uwagi do takich rzeczy jak:

- * „*Staranie się domyślić, jak inni ludzie zareagują na moje osiągnięcia i porażki.*”
- * „*Móc marzyć o wielkich sukcesach oraz myśleć o reakcjach innych ludzi na nie.*”
- * „*Móc myśleć o posiadaniu w przyszłości dużej ilości pieniędzy oraz jak ludzie będą to podziwiać.*”

Osobisty Mit

Przypisywanie wielkiej wagi do:

- * „*Akceptowania faktu, że inni nie wiedzą jak to jest być mną.*”
- * „*Sprawienia by inni ludzie lepiej rozumieli, dlaczego robię pewne rzeczy w taki, a nie inny sposób.*”
- * „*Tłumaczenia swoich wyjątkowych uczuć i poglądów innym, by mogli chociaż trochę dowiedzieć się jaki/jaka jestem.*”

Rysunek 5. Charakterystyczne wypowiedzi dla młodzieży przejawiającej egocentryzm adolescencyjny w ujęciu D. Elkinda (1967) wywiedzione ze skali AES (Enright i in., 1979).

1.2.1.2. Wyobrażona publiczność

Pojęcie Wyobrażona Publiczność (*Imaginary Audience*) powstało z połączenia dwóch słów: „publiczność” i „wyobrażona”. Znaczenie tych słów w kontekście podejścia D. Elkinda (1967) zostanie wyjaśnione poniżej:

- „Publiczność” (*Audience*) ponieważ młody człowiek jest przekonany co tego, że jest w centrum uwagi innych oraz, że występuje przed innymi jak aktor na scenie, a wszystkie oczy zwrócone są ku niemu;
- „Wyobrażona” (*Imaginary*) ponieważ w codziennych sytuacjach społecznych człowiek nie jest na ogół w centrum zainteresowania innych, jednak może być, jeżeli stara się do tego doprowadzić.

Wyobrażona Publiczność jest zatem przekonaniem młodzieży o tym, że inni nieustannie ich obserwują, krytykując lub podziwiając. W konsekwencji tego sposób reakcji innych jest uzależniony od stosunku jaki młody człowiek ma do samego siebie. Z tego względu D. Elkind (1967) stawia tezę, że konstrukt Wyobrażonej Publiczności odgrywa bardzo dużą rolę w procesie budowania samoświadomości. W tym procesie ogromną rolę odgrywa sposób w jaki nastolatek siebie spostrzega, w zależności od tego czy krytykuje siebie, czy podziwia.

Samokrytyka przejawia się głównie w podejściu krytycznym do siebie, które rzutuje na Wyobrażoną Publiczność. Młody człowiek będąc obiektem jak i częścią tej Wyobrażonej

Publiczności doskonale wie jakich aspektów krytyka dotyczy zwłaszcza w jego wyglądzie czy zachowaniu. Dzięki tej świadomości może się zmieniać i dostosowywać do wewnętrznych standardów, które projektuje na zewnątrz uważając za standardy innych, co ma swoją konsekwencję w przerysowywaniu pewnych trendów, o czym będzie w dalszej części pracy.

Oprócz dozy krytyki Wyobrażona Publiczność wiąże się również z podziwianiem siebie. Stąd niekulturalne zachowania, głośność i nadmiernie modne ubieranie się. Te zachowania wynikają z faktu, że osoba nie potrafi odróżnić swojego zdania na temat tego co modne i interesujące, a rzeczywistością. D. Elkind (1967) uważa, że jest to także przyczyną tego, iż młodzi ludzie nie potrafią zrozumieć krytyki dorosłych dotyczącej sposobu ubierania się czy zachowania. Może się też tak zdarzyć, że młodzi ludzie po prostu naśladują w swoim zachowaniu i ubieraniu rówieśników, którzy stanowią publiczność obserwującą i oceniającą (por. Vartanian, 2000, 2001).

Podziwianie siebie przejawia się również w kontaktach z płcią przeciwną. Młodzi ludzie przed spotkaniem często spędzają godziny przed lustrem by się odpowiednio przygotować, zastanawiając się jak to odbierze druga strona. Jednak interesujące jest to, że gdy wreszcie dochodzi do spotkania to obie strony są tak zainteresowane i zajęte myśleniem o tym jak odbierze je druga strona, iż tak naprawdę w ogóle nie skupiają się na patrzeniu na drugą osobę. Tą sytuację ilustrują słowa D. Elkinda (1967) „Spotkania młodych ludzi są wyjątkowe pod tym względem, że każdy z nich jest nieustannie aktorem dla samego siebie i publicznością dla innych” (s.1030). Bardzo interesującym przykładem jest również sytuacja w której młode osoby rozmyślają o swojej śmierci oraz sytuacji związanej z ich pogrzebem. Dostarcza im to zarówno pozytywnych jak i negatywnych uczuć i emocji. Negatywnych gdyż myślą o końcu swojego życia, a pozytywnych ze względu na to, że wyobrażają sobie reakcje innych na to zdarzenie. Myślą o tym, jakie pozytywne cechy mogą wspominać osoby bliskie oraz o tym jak byli dla kogoś ważni.

Wyobrażona Publiczność może mieć także wpływ na zachowania nieprzystosowawcze, szczególnie przestępczość wśród młodzieży. Młody człowiek jako część pewnej subkultury, czy nawet gangu, aby być podziwianym przez innych może starać się dokonywać różnych czynów niezgodnych z prawem. D. Elkind (1967) opisuje sytuacje w której młody chłopak ukradł tysiąc dolarów z nagrody pieniężnej w turnieju golfowym, jednak chwilę później przyznał się do tego. Jego motywacją było to, żeby wszyscy zobaczyli jaki był odważny.

Jak już nadmieniono wcześniej zmniejszenie egocentryzmu powinno następować, ponieważ młody człowiek wchodząc w interakcje z innymi zaczyna dostrzegać, że te rzeczy,

które go interesują, nie muszą interesować innych. W rezultacie tej obserwacji Wyobrażona Publiczność powinna zmniejszać się lub zniknąć.

Zdaniem niektórych badaczy Wyobrażona Publiczność różni się w rzeczywistości od ujęcia D. Elkinda. J. Bell i R. Bromnick (2003) przeprowadziły badania jakościowe z udziałem młodzieży. Dzięki analizie ich wypowiedzi mogły stwierdzić, że ta Wyobrażona Publiczność, wcale nie ma jedynie wymiaru wyobrazeniowego, ale jest silnie powiązana z rzeczywistością. Wynika to z faktu, że nastolatek martwi się i zastanawia nad zachowaniem otoczenia, ponieważ mogą pojawić się rzeczywiste osobiste i społeczne konsekwencje danego zachowania.

1.2.1.3. Osobisty Mit

Według D. Elkinda Osobisty Mit to „zespół przekonań o wyjątkowości (adolescencyjnych) uczuć oraz przekonanie o własnej nieśmiertelności może zostać nazwane „Osobistym Mitem” (*Personal Fable*), historią, którą [młody człowiek] opowiada samemu sobie, a która nie jest prawdą” (1967, s. 1031). Ten konstrukt charakteryzuje: przekonanie o swojej wyjątkowości, poczucie braku zrozumienia ze strony świata oraz przeświadczenie, że śmierć może się przytrafić innym, ale nie jemu - innymi słowy jest to poczucie nieśmiertelności, niezniszczalności.

Osobisty Mit wyraża się głównie w pamiętnikach, czy poezji pisanej przez dorastających. Młoda osoba pisze je dla potomności uważając, że rzeczy które opisuje: frustracje, miłości, zdarzenia ważne w jej życiu mają wyjątkowe znaczenie, które powinno zostać przekazywane i omawiane.

Kolejnym przykładem Osobistego Mitu jest ufanie osobistemu Bogu. Przekonanie nastolatka o swojej własnej wyjątkowości sprawia, że związek z Bogiem staje się bardziej osobisty, wręcz intymny. Relacja ta nie polega już na oczekiwaniu na dary, ale jest bardziej dojrzała, ponieważ młody człowiek oczekuje wsparcia czy rady z jego strony, a modlitwa zamienia się w swoistą dyskusję (Elkind, 1967).

Wyniki badań wskazują, że występowanie Osobistego Mitu wraz z poszukiwaniem doznań jest dobrym predykatorem podejmowania zachowań ryzykownych. Wynika to z faktu, że osoby te mają wcześniej wspomniane poczucie niezniszczalności, czy nieśmiertelności przez co wydaje im się, że nie mają czego się obawiać, ponieważ śmierć ich nie dotyczy (Greene, Krcmar, Walters i in., 2000). Stąd pojawiają się zachowania ryzykownych przyjmujących najróżniejsze postacie jak: brawurowa jazda różnymi pojazdami jak

samochody, motocykle (Greene, Krcmar, Walters i in., 2000), korzystanie z używek w nadmiernym stopniu zwłaszcza w połączeniu z ryzykowną jazdą, ryzykowne zachowania seksualne, zwłaszcza kontakty seksualne bez zabezpieczeń (Arnett, 1990), czy palenie papierosów (Frankenberger, 2004).

W trakcie rozwoju operacji formalnych z czasem dziecko zaczyna dostrzegać, że inni mają podobne myśli, uczucia i obawy do niego, więc przestaje dostrzegać swoją wyjątkowość, w konsekwencji Osobisty Mit powinien się zmniejszać.

1.2.1.4. Badania dotyczące związków między egocentryzmem a rozwojem poznawczym, wiekiem i płcią

Związki między egocentryzmem, a rozwojem poznawczym nie są tak oczywiste i wyraźne jak oczekiwał tego D. Elkind (1967). Współzależność występująca pomiędzy egocentryzmem, a rozwojem poznawczym jest bardzo niska (Riley, Adams i Nielsen, 1984), albo w ogóle nie występuje (O'Connor i Nikolic, 1990). W niektórych badaniach pojawiały się nawet negatywne związki między egocentryzmem, a operacjami formalnymi (Lapsley, Milstead, Quintana, Flannery i Buss, 1986).

W oparciu o założenie D. Elkinda (1967) bazujące na analizie dzieł J. Piageta egocentryzm jest efektem ubocznym rozwoju poznawczego, więc powinien się zmniejszać i zanikać z czasem. Okresem najwyższego poziomu egocentryzmu powinien być zdaniem D. Elkinda wiek 12 - 15 lat, kiedy operacje formalne charakteryzują się mniejszą stabilizacją. Niektóre badania potwierdzają to przypuszczenie oraz hipotezę, że egocentryzm obniża się z wiekiem (Enright, Lapsley i Shukla, 1979). Jednak część wyników badań jest sprzecznych z tymi przypuszczeniami. Szczególnie najnowsze badania, których rezultaty wskazują na to, że egocentryzm występuje także u starszej młodzieży (Rycek i in., 1998; Schwartz, Maynard i Uzelac, 2008). Pomimo tego wykazano w dotychczasowych badaniach, że istnieją słabe związki między egocentryzmem, a rozwojem poznawczym. Te niespójności wyników badań zdaje się potwierdzać różnorodność wyników dotyczących związków wieku i poziomu egocentryzmu.

Z założenia, że istnieją związki między egocentryzmem, a operacjami formalnymi wynika, że płeć nie ma znaczenia i poziom egocentryzmu powinien być wyrównany niezależnie od płci badanego. Natomiast można stwierdzić, że na związki egocentryzmu z płcią mogą oddziaływać inne czynniki niż poziom rozwoju poznawczego. Wyniki badań najczęściej wskazują na to, że dziewczęta charakteryzują się wyższym poziomem

egocentryzmu adolescencyjnego niż chłopcy (Anolik, 1981; Riley, Adams i Nielsen, 1984). Z kolei w innych badaniach stwierdzono brak związku między płcią, a egocentryzmem (Enright, Lapsley i Shukla, 1979). Dziewczeta mają wyższe wyniki w zakresie egocentryzmu adolescencyjnego, a szczególnie w aspekcie Wyobrażonej Publiczności jako, że bardziej obawiają się krytyki i oceny ze strony otoczenia (Anolik, 1981).

1.2.2. Egocentryzm adolescencyjny a proces separacji – indywidualizacji w ujęciu D.

Lapsley'a

D. Lapsley uczestniczył w badaniach nad egocentryzmem od 1979 roku, kiedy to z R. Enrightem i D. Shukla (1979) stworzyli kwestionariusz do pomiaru egocentryzmu adolescencyjnego w ujęciu D. Elkinda. Kilka lat później D. Lapsley (1988, 1993) rozpoczął tworzenie własnej teorii egocentryzmu na podstawie swojego psychoanalitycznego zainteresowania i doświadczenia w zakresie tematyki rozwoju ego i egocentryzmu.

Autor dowodzi iż konstrukty, które po raz pierwszy opisał D. Elkind, nie są powiązane jedynie z rozwojem poznawczym. W jego ujęciu są one związane z drugą fazą procesu separacji – indywidualizacji opisanej w psychoanalitycznej analizie okresu adolescencji dokonanej przez P. Blosa (1962). W tym ujęciu młodzi ludzie stają się samoświadomi i zastanawiają co inni myślą o nich gdy zaczynają myśleć o tym kim są, czy są przystosowani do otoczenia i co będą robili dalej ze swoim życiem.

1.2.2.1. Charakterystyka procesu separacji - indywidualizacji w okresie adolescencji

Proces separacji - indywidualizacji jest bardzo silnie ugruntowany w nurcie psychodynamicznym. Dzięki postaci M. Mahler to pojęcie jest szczególnie rozpowszechnione w kontekście teorii relacji z obiektem (Bohomolec, 1988; Lapsley, 1988).

W ujęciu M. Mahler i jej współpracowników (1975) proces separacji - indywidualizacji rozgrywa się we wczesnym dzieciństwie i składa się z pięciu faz od fazy autyzmu po okres tożsamości i stałości obiektu. Ten cykl trwa do około 30 miesiąca życia. Jednak ważniejsze dla analizy istoty egocentryzmu i jego form jest skupienie się na okresie adolescencji w którym proces separacji - indywidualizacji pojawia się ponownie w postaci rekapitulacji (Noam, 1986; Lapsley, 1988). Ważne jest podkreślenie faktu, że ta rekapitulacja nie jest wiernym odtworzeniem danego schematu, ponieważ w procesie separacji - indywidualizacji biorą udział

„późniejsze organizacje psychologiczne” (Noam, 1986, s. 25). Jednak forma procesu w adolescencji strukturalnie jest podobna do tego z okresu dzieciństwa.

R. Josselson (1980) twierdzi, że adolescencja stanowi drugą fazę procesu separacji - indywiduacji jako rekapitulacji procesu opisanego przez M. Mahler i współpracowników (1975). R. Josselson pisze o tym w ten sposób: „Dynamika indywiduacji adolescencyjnej jest uderzająco podobna do procesu opisywanego przez M. Mahler i jej współpracowników. Pomimo skutków wczesnej fazy indywiduacji pojawia się strukturalizacja, jednak jest to mało prawdopodobne by te ogromne strukturalne modyfikacje, które mają miejsce w okresie adolescencji powtarzały proces oryginalnej uformowanej struktury” (1980, s. 193).

Nastolatek chce utrzymać związek z rodzicami, ponieważ chciałby dzielić z nimi swoje doświadczenia ego i uzyskać z ich strony aprobatę. Równocześnie nastolatek ma potrzebę mówienia „nie” rodzicom, zachowywania się jakby ich nie miał lub po prostu denerwowania ich. Młody człowiek dzięki tym zachowaniom potrafi wytworzyć poczucie indywidualności poprzez rozwiązanie kryzysu autonomia - zależność (Josselson, 1980; Winnicott, 1965).

Separacja - indywiduacja jest jednym z głównych procesów jakie pojawiają się w okresie adolescencji i są w niego wpisane, poza tym są wpisane w teorie systemu rodzinnego (por. Gavazzi i Sabatelli, 1990). Wynika to z faktu, że proces ten opiera się właśnie o kontekst rodzinny. Sam termin składa się z dwóch członów: separacji i indywiduacji. Separacja oznaczać będzie w tym przypadku odłączenie i izolację od rodziców, zarówno pod względem psychicznym jak i fizycznym. Z kolei indywiduacja jest definiowana jako proces w którym „osoba staje się coraz bardziej różna od przeszłego czy obecnego kontekstu relacyjnego” (Karpel, 1976, s. 66). Jak wynika z tej definicji nastolatek zmienia się i staje przed zmianami dokonującymi się w nim samym, które mają charakter zarówno: intrapsychoiczny jak i interpersonalny (Lapsley, 1988). Te dwa rodzaje zmian wiążą się z walką o indywidualność w dwóch obszarach wymienionych wcześniej mianowicie (Allison i Sabatelli, 1988):

- a) intrapsychoicznym - gdzie przewartościowywane są identyfikacje pochodzące z dzieciństwa, szczególnie te dotyczące rodziców oraz poczucie Ja pochodzące z tamtego okresu;
- b) interpersonalnym - gdzie adolescenti muszą się zmierzyć z rodzicami, starają się oni renegocjować taką więź z rodzicami, która będzie dojrzała, a równocześnie taką którą można będzie utrzymać.

1.2.2.2. Wyobrażona Publiczność i Osobisty Mit w ujęciu P. Blosa jako kontekst procesu separacji - indywidualizacji w interpretacji D. Lapsley'a

P. Blos (1962) w psychoanalitycznej interpretacji okresu adolescencji dostrzegł dwa analogiczne zjawiska do konstruktów Wyobrażonej Publiczności i Osobistego Mitu opisywanych przez D. Elkinda (1967).

Myślenie na zasadzie relacji z obiektem (*object relational ideation*) może zostać uznane jako ekwiwalent Wyobrażonej Publiczności D. Elkinda (1967) (Blos, 1962; Lapsley, 1988, 1993). Wyobrażona Publiczność jest w takim przypadku formą ideacji, która przejawia się zarówno jako fantazja relacji z obiektem jak i rzeczywiste relacje (Lapsley, 1988), które pozwalają młodemu człowiekowi utrzymywać więź w czasie psychologicznej separacji od rodziców, nawet jeśli ma ona miejsce jedynie w wyobraźni. W ujęciu P. Blosa (1962) Wyobrażona Publiczność przejawia się poprzez wyobrażanie lub przeżywanie różnych sytuacji interpersonalnych w których nastolatek doświadcza reakcji innych na siebie (Elkind, 1967; Lapsley i Murphy, 1985). Tak ukształtowana konstrukcja Wyobrażonej Publiczności pełni funkcje obronną oraz substytucyjną. Dzięki tym funkcjom możliwe są tzw. „próbne działania” w których młody człowiek wypróbuje różne rodzaje zachowań celem zbadania reakcji innych osób na nie. Funkcje te pozwalają także tworzyć związki typu „zrób - uwierz”, które pozwalają na kształtowanie pewności siebie i swojego działania. „Próbne działania” jak i związki typu „zrób - uwierz” przygotowują młodzież do heteroseksualnej intymności. Poza tym wyobrażenia czy fantazje dotyczące codziennych sytuacji społecznych przygotowują adolescenta do zarządzania i radzenia sobie z afektywną stroną interakcji społecznych (Lapsley, 1988, 1993).

„Dojmujące wewnętrzne percepcje siebie” stanowią ekwiwalent Osobistego Mitu (Lapsley, 1988), jako że P. Blos (1962) opisuje to zjawisko podobnymi słowami co D. Elkind (1967). Mianowicie: „To jest tak jakby młodzi ludzie doświadczaali świata z unikalną sensoryczną jakością, której nie dzielą z innymi „Nikt nigdy nie czuł w ten sposób co ja”; „Nikt nie widzi świata w taki sposób jak ja”” (s. 93). Poza tym P. Blos (1962) dostrzega jak D. Elkind (1967) poczucie niezniszczalności u osób charakteryzujących się Osobistym Mitem oraz zagrożenia z tym związane. Píše o tym w ten sposób „Poczucie niezniszczalności u młodzieży osłabia osąd w krytycznych sytuacjach jako, że dostarcza fałszywego poczucia mocy” (Blos, 1962, s. 100). Ponadto poczucie niezniszczalności i Osobisty Mit są szczególnie mocno związane ze strategią substytucyjną zaproponowaną przez P. Blosa (1962) gdzie percepcja wewnętrznego świata - ”zamierzona kreacja stanów ego, dojmujących

wewnętrznych percepcji siebie” (s. 98) prowadzi do poczucia unikalności i niezniszczalności co wpływa na osąd, a w konsekwencji na podejmowanie pochopnych działań przez młodzież (Lapsley, 1988, 1993).

Te podstawy „Nowego spojrzenia” D. Lapsley’a (1988, 1993) wynikające z analizy pracy P. Blosa (1962) okazały się pozytywnie korelować z interpersonalnymi obawami związanymi z procesem separacji - indywiduacji, który wymaga poczucia kontaktu z innymi. Zgodnie z tym modelem i wynikami badań Wyobrażona Publiczność pojawia się wtedy gdy młody człowiek dostrzega zagrożenie interpersonalne lub możliwą utratę. Za to Osobisty Mit pojawia się w przypadku obaw związanych z własną indywidualnością i jej wykształceniem się, które występują w procesie separacji - indywiduacji (Lapsley, FitzGerald, Rice i Jackson, 1989; Vartanian, 1997).

1.2.2.3. „Nowe spojrzenie” na konstrukty Wyobrażonej Publiczności i Osobistego Mitu w ujęciu D. Lapsley’a

Jak już wcześniej wspomniano proces separacji – indywiduacji stanowi główne zadanie okresu adolescencji i jest ważnym elementem zbudowania dojrzałej tożsamości młodego człowieka. Jest to proces trudny, ponieważ adolescent musi utrzymać odpowiednie związki w obrębie rodziny, a równocześnie ustalić swój self poza nią. Wyobrażona Publiczność oraz Osobisty Mit wspomagają ten proces. Role tych konstruktów zostały wcześniej opisane na bazie innych teorii i ujęć w analizie D. Lapsley’a (1988, 1993).

„Nowe spojrzenie” na konstrukty Wyobrażonej Publiczności i Osobistego Mitu zakłada, że są one, w odróżnieniu od podejścia D. Elkinda (1967), normatywne i adaptacyjne w procesie rozwoju. Zapewniają one sprawność w radzeniu sobie z indywiduacją i określeniem siebie w toku rozwoju oraz procesu separacji - indywiduacji (Lapsley, 1988, 1993). Spojrzenie D. Lapsley’a (1988, 1989, 1993) na konstrukty Wyobrażonej Publiczności i Osobistego Mitu jest ukierunkowane myślą P. Blosa (1967) przez co pojęcia te w dużej mierze przyjmują postać taką jak u P. Blosa (1967) oraz jakie są one w kontekście procesu separacji - indywiduacji.

EGOCENTRYZM ADOLESCENCYJNY

Wyobrażona Publiczność

„Często wyobrażam sobie, myślę, fantazjuję o tym...

*że przeciwstawiam się dręczycielom słabszych

*że ratuję komuś życie

*jak czuli by się inni gdyby mnie zabrakło

*jak mszczę się na wrogu

*jak inni by się poczuli gdybym trafił/trafiła do szpitala

*że zapraszam popularną dziewczynę lub popularnego chłopaka na randkę”

Osobisty Mit

„Moje przekonania to:

(Poczucie Omnipotencji)

* Wierzę, że mogę zrobić wszystko, o czym tylko pomyślę.

* Myślę, że jestem bardziej przekonujący/a niż moi przyjaciele.

(Poczucie Odporności)

* Wydaje się mi się, że nic tak naprawdę mnie nie martwi.

* Zdarza mi się myśleć, że jestem niezniszczalny/a

(Poczucie Osobistej Wyjątkowości)

* Nikt nie myśli, ani nie ma takich uczuć jak ja.

* Jestem przekonany/na, że jestem wyjątkową osobą.”

Rysunek 6. Charakterystyczne wypowiedzi dla młodzieży przejawiającej egocentryzm adolescencyjny w ujęciu D. Lapsley'a (1989) wywiedzione ze skal NPFS i NIAS

Według D. Lapsley'a (1988, 1989, 1993) te dwa konstrukty są następujące:

- „Wyobrażona publiczność” (IA) dla młodego człowieka stanowi dowód na to, że liczy się dla innych oraz daje poczucie więzi z innymi w czasie, gdy nadal renegocjuje swoje stosunki z rodzicami. Te kontakty mogą być jedynie życzeniowe, pojawiać się w fantazjach, czy marzeniach na jawie.
- „Osobisty mit” (PF), którego komponentami są poczucia:
 - Omnipotencji - jest to przekonanie o swojej wielkiej mocy lub ogromnym autorytecie. W badaniach stwierdzono, że chłopcy wykazują większe poczucie Omnipotencji niż dziewczęta (Goossens, Beyers, Emmen i Van Aken, 2002);
 - Odporności - jest to wiara nastolatka w to, że nie można go zranić lub wpływać na niego w żaden sposób, co wyróżnia go spośród innych. W badaniach chłopcy wykazują się większymi skłonnościami do zachowań ryzykownych wiążących się z tym poczuciem niż dziewczęta (Alberts, Elkind, i Ginsberg, 2007);
 - Wyjątkowości - gdy młodej osobie wydaje się, że jej przeżycia, czy doświadczenia są oryginalne, wyjątkowe. Wyniki badań są sprzeczne jako, że w jednych to dziewczęta wykazują większą wyjątkowość (Schonert-Reichl, 1994), a w innych to chłopcy mają większe poczucie wyjątkowości (Goossens, Beyers, Emmen i Van Aken, 2002)

Te konstrukty stanowią o indywidualności młodego człowieka. Jednocześnie dają poczucie, że to co się dzieje w młodym człowieku nie ma związku z więzią rodzinną i jest czymś własnym, charakterystycznym dla jednostki. Wyżej opisane czynniki wskazują na pewne potencjalne ryzyko, jak wynika z badań (Aalsma, Lapsley i Flannery, 2006) poczucie Niezniszczalności może być powiązane z podejmowaniem zachowań ryzykownych i przestępczych, a poczucie Wyjątkowości z depresyjnymi i samobójczymi myślami. Natomiast Omnipotencja przeciwnie, nie wiąże się z zachowaniami przestępczymi, czy korzystaniem ze środków odurzających jak alkohol, czy narkotyki, ani z depresją, czy skłonnościami samobójczymi. Niemniej ma ona charakter ochraniający, sprzyja występowaniu: zdolności do radzenia sobie, wysokiej samooceny, a także dobrego przystosowania.

1.2.3. Egocentryzm adolescencyjny a zachowania nieprzystosowawcze

Egocentryzm adolescencyjny nie tylko pozwala zrozumieć w jaki sposób przebiega proces separacji - indywiduacji, czy rozwój poznawczy, ale ważniejsze okazuje się to jaką formę przybiera on na co dzień i w jakich obszarach życia młodych ludzi się przejawia, szczególnie, gdy w negatywny sposób może wpływać na codzienne funkcjonowanie młodych ludzi.

Egocentryzm adolescencyjny niesie ze sobą również ryzyko występowania u młodzieży zachowań nieprzystosowawczych. Zostaną zaprezentowane wyniki badań przedstawiające związki jakie występują między egocentryzmem a podejmowaniem zachowań ryzykownych, przestępczością i skłonnościami depresyjnymi występującymi u młodzieży.

1.2.3.1. Egocentryzm adolescencyjny a podejmowanie zachowań ryzykownych

Okres adolescencji jest najbardziej burzliwym okresem w życiu w którym zachodzi wiele przemian w jego różnych sferach: społecznej, emocjonalnej, a także poznawczej. Wiąże się to także z pojawianiem się w życiu nastolatków nowych sytuacji związanych z różnymi niebezpieczeństwami jak: uprawianie seksu (szczególnie bez zabezpieczeń), czy nacisk grupy związany z alkoholem, narkotykami. Już wcześniej wspomniano, że Osobisty Mit szczególnie wiąże się z podejmowaniem ryzykownych zachowań. Szczególnie przyczynia się do tego przekonanie o odporności, które sprawia, że jednostka różne przesłania dotyczące niebezpieczeństwa czy zagrożenia spostrzega jako mniej realistyczne. W konsekwencji nie

przejawia chęci do ograniczania, czy zaprzestania tego rodzaju zachowań (Greene, Krcmar, Rubin, Walters i Hale, 2002; Aalsma, Lapsley i Flannery, 2006).

W badaniach stwierdzono, że nastolatek w sytuacji podejmowania decyzji dostrzega zagrożenia i niebezpieczeństwo jednak nie włącza tych informacji do swojego procesu decyzyjnego (Arnett, 1992; Greene, Krcmar, Rubin, Walters i Hale, 2002). Konsekwencją tego może być podejmowanie zachowań ryzykownych, zagrażających zdrowiu, czy życiu nastolatka. Te zachowania to: podejmowanie aktywności seksualnej bez zabezpieczeń, spożywanie alkoholu (np. piwa), palenie papierosów, czy tabaki, jazda samochodem pod wpływem alkoholu, czy niebezpieczna jazda samochodem. Podejmowanie zachowań ryzykownych może także prowadzić do zachowań przestępczych o których będzie w kolejnym podrozdziale (Greene, Krcmar, Rubin, Henley, Walters i Hale, 2002; Aalsma, Lapsley i Flannery, 2006).

Wpływ Wyobrażonej Publiczności może być pozytywny dla młodzieży w sensie profilaktycznym jako, że jednostki z wysokim stopniu charakteryzujące się fantazjowaniem o sobie w sytuacjach społecznych, częściej i szybciej dostosowują się do swoich rówieśników. Jeżeli adolescent będzie przebywał w pozytywnie oddziałującym środowisku rówieśników, to może unikać podejmowania zachowań ryzykownych. W sytuacji jednak, gdy otoczenie rówieśników będzie nastawione na podejmowanie zachowań ryzykownych to nastolatek z wyższym poziomem Wyobrażonej Publiczności może szybciej ulegać wpływom, szczególnie, gdy sam przejawia wyższe natężenie Osobistego Mitu w zakresie wymiaru Odporności (Greene, Hale i Walters, 1996).

Pojęcia Osobistego Mitu i zachowań ryzykownych, czy poszukiwania doznań często są ze sobą związane w artykułach naukowych z zakresu psychologii. Nawet w jednej ze znanych skal do pomiaru poszukiwania doznań (Ferguson i Valenti, 1991, za: Greene, Hale i Walters, 1996) są podobne stwierdzenia jak w skali NPFS D. Lapsley'a, szczególnie te pojęcia z podskali Odporności. Pojęcia Osobistego Mitu i poszukiwania doznań, czy zachowań ryzykownych są bardzo zbliżone, ale nie mogą być traktowane jako tożsame. Wynika to z tego, że Osobisty Mit obniża się wraz z wiekiem, a skłonność do podejmowania zachowań ryzykownych występuje w tym samym nasileniu w trakcie trwania całego okresu adolescencji (Greene, Hale i Walters, 1996; Greene, Krcmar, Rubin, Henley, Walters i Hale, 2002).

Ponadto stwierdzono, że związek między egocentryzmem adolescencyjnym a podejmowaniem zachowań ryzykownych może być zjawiskiem międzykulturowym jako, że

stwierdzono go nie tylko w badaniach amerykańskich, ale także w japońskich (Omori i Ingersoll, 2005).

1.2.3.2. Zachowania przestępcze wśród młodzieży charakteryzującej się egocentryzmem

Jak już wcześniej wspomniano przy omawianiu Wyobrażonej publiczności w ujęciu D. Elkinda (1967) twierdzi się, że mogą istnieć związki pomiędzy egocentryzmem i skłonnością młodzieży do przejawiania zachowań przestępczych.

W badaniach prowadzonych na grupie chłopców przejawiających zachowania przestępcze, stwierdzono, że charakteryzują się oni wyższym poziomem Wyobrażonej publiczności, szczególnie w sytuacji małego wsparcia ze strony rodziców. Zwłaszcza dotyczy to krótkich zawstydzających sytuacji, w których nie wykazują się oni dostateczną pewnością siebie. Autor argumentuje, że dzieje się tak z tego względu, że w rodzinach młodzieży ze skłonnościami przestępczymi nie uczy się ich respektowania innych, ani ich punktu widzenia. Taka młodzież nie potrafi także współdziałać z innymi. Z tego względu dziecko nie potrafi zrozumieć punktu widzenia innej osoby w sposób realistyczny z tego względu może rosnać poziom Wyobrażonej publiczności, która ma pomóc w głębszym zrozumieniu relacji z innymi. W takiej sytuacji zachowania przestępcze mają zaimponować rówieśnikom, którzy będą ich za nie podziwiać (Anolik, 1981).

Zachowaniom przestępczym może również towarzyszyć tzw. „narcystyczna odporność” czyli połączenie narcyzmu z wymiarem Osobistego mitu - odpornością (Aalsma, Lapsley i Flannery, 2006).

1.2.3.3. Egocentryzm a skłonności depresyjne adolescentów

Okres adolescencji jest czasem, kiedy przeżywanie młodych ludzi jest niezwykle intensywnie, a każde przeżycie jest traktowane jako najważniejsze. W badaniach adolescenci uznają trzy rodzaje najbardziej negatywnych dla nich zdarzeń, są nimi: utrata, zagrożenie życia oraz relacyjne doświadczenia stresowe. Przy czym najważniejsze są strategie jakie wykorzystują młodzi ludzie z radzeniem sobie z tymi wydarzeniami. Gdy osoba wykorzystuje strategie jak samo obwinianie się, ruminację czy patrzenie na dane wydarzenie z perspektywy, istnieje większe prawdopodobieństwo wystąpienia u niej objawów depresyjnych (Garnefski, Boon, i Kraaij, 2003).

Podstawą związków między egocentryzmem a symptomatologią depresyjną jest zdaniem D. Elkinda (1985, za: Baron, 1986) fakt, że osoby w wysokim stopniu charakteryzujące się Wyobrażoną Publicznością, przejmują się tym co myślą inni. W tym przypadku osoba może dzielić negatywne oceny, które wydają się, że mają inni, gdy myślą o nim.

K. A. Schonert-Reichl (1994) przeprowadziła badania celem których było odkrycie związków jakie występują pomiędzy egocentryzmem, a objawami depresyjnymi. W rezultacie można stwierdzić, że dziewczęta charakteryzujące się wysokimi wynikami w zakresie Wyobrażonej Publiczności cechują się większym nasileniem objawów depresyjnych. Jednak im wyższe wyniki zarówno chłopców jak i dziewcząt w zakresie Osobistego Mitu to tym mniejsza ilość objawów depresyjnych. Autorka stwierdza, że Osobisty Mit może chronić adolescentów przed wystąpieniem u nich depresji. Z kolei Wyobrażona Publiczność może zwiększać skłonności depresyjne, ze względu na to, że ocena innych może być zbyt mocno przeceniana, przez co osoba staje się mniej pewna swoich możliwości i umiejętności.

Jednak ostatnie badania pozwalają stwierdzić, że istnieje związek pomiędzy poczuciem Wyjątkowości, aspektem Osobistego mitu, które może być czynnikiem wpływającym na uwewnętrznianie problemów, szczególnie w przypadku dziewcząt. W ten sposób ta skłonność do radzenia sobie poprzez ruminację oraz nadmierne skupienie na sobie może prowadzić do osamotnienia oraz ryzyka wystąpienia objawów depresyjnych u dziewcząt. W takim przypadku Odporność oraz Omnipotencja stanowią czynnik ochraniający jednostkę przed symptomatologią depresji (Goossens, Beyers, Emmen i Van Aken, 2002; Aalsma, Lapsley i Flannery, 2006).

Związki między skłonnościami depresyjnymi i egocentryzmem mogą utrzymywać się na podobnym poziomie do okresu wczesnej dorosłości (Baron i Hanna, 1990).

1.2.4. Rozwój tożsamości a egocentryzm adolescencyjny w ujęciu poznawczym

Wskazano już wcześniej, że egocentryzm ma silne związki z rozwojem tożsamości na przykładzie procesu separacji - indywiduacji w analizie D. Lapsley'a (1988, 1993). W tym podrozdziale zostanie przedstawiony rozwój tożsamości w ujęciu E. Eriksona i jego możliwe związki z egocentryzmem, następnie przeanalizowane zostanie kształtowanie się tożsamości w koncepcji D. Elkinda (1967).

1.2.4.1. Kształtowanie się tożsamości u młodzieży w ujęciu E. Ericksona

Nastolatki dojrzewając ulegają licznym przemianom biologicznym, psychologicznym i społecznym, poprzez te zmiany zaczynają sobie zadawać pytania „Kim jestem?” oraz „Jaki mogę być?”. Dzięki zaobserwowaniu tej prawidłowości E. Erikson (1968) wprowadził pojęcia tożsamości i jej kryzysu jako najważniejszego elementu oraz zadania okresu dorastania.

Autor podzielił rozwój człowieka w ciągu jego życia na osiem stadiów. Przy czym cztery pierwsze stadia pojawiają się w okresie niemowlęctwa i dzieciństwa, piąte stadium w okresie dojrzewania, a ostatnie trzy występują w wieku wczesnej, średniej i późnej dorosłości. Adolescencja stanowi swoiste przejście między dzieciństwem i dorosłością, a zmiany zachodzące w tym okresie rzutują na całe późniejsze życie młodego człowieka. Stadia wyodrębnione przez tego autora nie mają ram czasowych, a każda osoba ma swój własny plan rozwojowy. Jednak istotny jest fakt, że wszystkie stadia wiążą się z rozwojem osobowości jednostki, każde w inny sposób.

Ego w jego aspektach zarówno świadomych jak i nieświadomych jest czynnikiem wewnętrznym, a zarazem aktywizującym w procesie tworzenia się indywidualnej tożsamości. Na tym etapie ego potrafi selekcjonować spośród rozlicznych uzdolnień, talentów oraz umiejętności osoby, aby pomóc jej w identyfikacji z ludźmi o podobnym myśleniu czy poglądach oraz w adaptacji do otaczającego ją środowiska społecznego. Ego potrafi również działać obronnie w stosunku do lęków, czy zagrożeń, ponieważ kształtuje zdolności w zakresie doboru efektywnych impulsów, potrzeb i ról. Wszystkie powyższe cechy i umiejętności są łączone przez ego i integrowane ze sobą celem stworzenia jednostkowej tożsamości psychospołecznej.

W okresie dorastania po właściwym rozwiązaniu kryzysu osoba zyskuje cnotę wierności. Osoba zyskuje tę cnotę kiedy osiągnie równowagę pomiędzy własną seksualnością, a wymaganiami stawianymi przed dorosłym, związanymi z pełnieniem roli męża lub żony oraz ukształtowaniem odpowiedniej hierarchii wartości. Z kolei właśnie na wierności budowane jest poczucie własnej wartości.

W tym stadium charakterystyczne jest również zjawisko rytualizacji ideologii. Do systemu przekonań włączane są rytualizacje pojawiające się we wcześniejszych stadiach rozwoju. To zwrótnie tworzy spójny i pełny system wartości i przekonań. Brak spójnej ideologii i wyobcowanie z tego wynikające mogą prowadzić do pomieszania ról o czym będzie w kolejnym podrozdziale (Erikson, 1968; Hall i Lindzey, 1994).

Poczucie tożsamości wiąże się z przekonaniem o swojej wyjątkowości przejawiającym się poprzez świadomość swoich specyficznych i indywidualnych cech. Równocześnie musi pojawić się odpowiednie przygotowanie do pełnienia określonych ról społecznych. Jednostka w tym czasie musi zdecydować kim jest i kim chciałaby być w przyszłości, co wiąże się głównie z tworzeniem konkretnych planów zawodowych.

Jednak zdarzają się sytuacje w których pełne ukształtowanie tożsamości może zostać uniemożliwione. Zdaniem E. Eriksona (1968) mamy takie trzy sytuacje:

1. Pomieszanie tożsamości (*identity confusion*) inaczej nazywane również pomieszaniem ról jest sytuacją w której osoby czują się niepewne i niezdecydowane, ale i odizolowane od innych. Takie jednostki mają świadomość, że muszą podjąć pewne ważne decyzje i zobowiązania ideologiczne w ich życiu jednak nie są w stanie tego zrobić. Mogą odczuwać nacisk społeczny z tym związany, co może wzmacniać w nich wewnętrzny opór przed podejmowaniem konkretnych zobowiązań. W takiej sytuacji osoby te są niezwykle zainteresowane tym co inni o nich myślą, ale równocześnie mogą się charakteryzować zakłopotaniem i nieśmiałością. Zachowanie tych osób charakteryzuje w takim przypadku niekonsekwencja i nieprzewidywalność. W jednej chwili mogą się opierać przed podejmowaniem jakichkolwiek decyzji w obawie przed odrzuceniem czy brakiem akceptacji, aby po chwili chcieć być zaangażowanym uczniem, czy zwolennikiem nie zważając na konsekwencje podejmowanych zachowań. Osoby te mogą także okresowo uciekać w regresję i zachowania nadmiernie dziecinne, aby unikać jakichkolwiek zobowiązań.
2. Kryzys tożsamości (*identity crisis*) jest związane z koniecznością poradzenia sobie z chwilowym niepowodzeniem w zakresie tworzenia stabilnej tożsamości w przypadku pomieszania ról. Pokonanie kryzysu może być utrudnione przez wiele czynników zewnętrznych jak: brak spójności i stabilności środowiska rodzinnego, zmienność otoczenia, brak wzorów identyfikacyjnych (Obuchowska, 2000).
3. Negatywna tożsamość (*negative identity*) jest to poczucie posiadania całego zakresu złych lub bezwartościowych cech. Osoba aby sobie z tym poradzić najczęściej projektuje te cechy na inne osoby z jej otoczenia. Z kolei ta projekcja może prowadzić do wielu patologii społecznych, czy negatywnych społecznie zjawisk jak przestępczość, czy dyskryminacja. To zwrótnie wzmacnia w jednostce gotowość do zaangażowania się ideologicznego.

1.2.4.2. Koncepcja tożsamości J. Marcia

J. Marcia (1980) definiuje tożsamość w kategoriach struktury Ja, która jest wewnętrzna i dynamicznie zbudowana z możliwości, przekonań oraz historii jednostki. Jako, że jest to struktura dynamiczna to ulega ona licznym zmianom, pewne elementy są do niej dołączane, a niektóre odłączane.

W tym podrozdziale analizowane zostaną wyróżnione przez J. Marcie (1966, 1980) na podstawie prac E. Eriksona typy tożsamości przejawianych przez młodzież.

J. Marcia (1966, 1980) na drodze analizy koncepcji E. Ericksona stworzył model w którym mamy do czynienia z rozwojem tożsamości na dwóch wymiarach, którymi są:

1. Kryzys (*crisis*) chodzi tutaj o to w jakim stopniu jednostka zmagą się z poczuciem tożsamości, w jaki sposób je kwestionuje oraz czy przyjmuje różne role i tożsamości eksperymentując z nimi.
2. Zobowiązanie (*commitment*) przejawia się poprzez zakres w jakim jednostka posiada zhierarchizowany system przejrzystych i jasnych przekonań i wartości.

J. Marcia na bazie tych dwóch wymiarów wyodrębnił cztery możliwe typy statusów tożsamości. Są nimi:

- osiągnięcie tożsamości - w tym przypadku jednostka już przeszła doświadczenia kryzysu oraz jest już związana z przyjętą tożsamością. Osoba wcześniej rozważyła różne możliwości i w ostatecznym rozrachunku wybrała jedno, na jej własnych warunkach, chociaż mogli na to w pewnym stopniu wpłynąć jej rodzice. Osoba przepracowała i ponownie oceniła swoje przekonania;
- rozproszenie ról - jednostka mogła, ale niekoniecznie przeszła kryzys. Jednostka opowiadać się może za jakąś konkretną rolą, jednak nie podejmuje zobowiązań w jej zakresie, ani nie wie, czym dokładnie się charakteryzuje. Raczej widoczna jest skłonność do szybkiego porzucania określonych pomysłów oraz do próbowania różnych ról w tym samym czasie. Znakiem szczególnym jednostki jest brak podejmowania się zobowiązań;
- moratorium - jednostka jest w trakcie kryzysu, a możliwe zobowiązania jakie może podjąć są niejasne. Osoba w trakcie moratorium różni się od tej z rozproszeniem, że podejmuje próby w zakresie poszukiwania i podjęcia konkretnych zobowiązań;
- przejście tożsamości - osoba tak naprawdę nie przeszła kryzysu, ale podjęła już zobowiązania. W takiej sytuacji może podejmować się tego co zostało dla niej przygotowane przez innych.

1.2.4.3. Tożsamość nastolatka a egocentryzm adolescencyjny w ujęciu poznawczym

Jak już wcześniej zaznaczono Wyobrażona Publiczność i Osobisty Mit mogą odgrywać szczególną rolę w trakcie kształtowania się tożsamości. W tym podrozdziale będą analizowane wyniki badań w tym zakresie, powiązane z teorią tożsamości J. Marcia.

Według J. Marcia (1980) tożsamość można podzielić ze względu na stopień jej rozwoju, a zwrócić różny stopień zaawansowania jej rozwoju zmienia spostrzeganie siebie i otoczenia społecznego. Stopień rozwoju tożsamości autor przedstawia na kontinuum od braku rozwoju, niskiego poziomu rozwoju do wysokiego:

- Brak, niewielki rozwój tożsamości sprawia, że jednostka nie jest w stanie stwierdzić jakie cechy szczególne posiada, co ją wyróżnia od otoczenia. Z tego względu musi polegać na zewnętrznych źródłach, szczególnie w zakresie oceny siebie. J. Marcia może mówić w tym przypadku nie wprost o Wyobrażonej Publiczności. Adolescent w takiej sytuacji będzie polegał na tym wyobrażeniach tego co inni o nim myślą. Może też być tak, że nie polega on na wyobrażeniach, ale zbiera informacje o sobie ze źródeł zewnętrznych;
- Im lepiej rozwinięta struktura tym jednostka jest bardziej świadoma swoich słabości i zdolności. Jednostka jest także bardziej świadoma swojej wyjątkowości oraz podobieństwa do innych. Może to wskazywać na konstrukt Osobistego Mitu.

W badaniach stwierdzono istnienie związków między tożsamością badaną metodą J. Marcia (1966), a egocentryzmem adolescencyjnym w ujęciu D. Elkinda (O'Connor i Nikolic, 1990; O'Connor, 1994). Okazuje się, że występuje zależność potwierdzona empirycznie pomiędzy egocentryzmem adolescencyjnym (Wyobrażona Publiczność oraz Osobisty Mit), a kryzysem tożsamości, ale i osiągnięciem konkretnej tożsamości może to wynikać z obawy o siebie, wymagań społecznych oraz nowych doświadczeń związanych z kształtowaniem się tożsamości. Kryzys tożsamości oznacza, że jednostki jeszcze eksplorują różne opcje, ale jeszcze ostatecznie nie wybrały i nie zobowiązały się do wybrania ostatecznej formy tożsamości. Z kolei osiągnięcie tożsamości oznacza, że jednostki potrafiły już zidentyfikować i podjąć określone ideologiczne zobowiązania (por. 1.2.4.2.).

Z kryzysem tożsamości szczególnie wiąże się Wyobrażona Publiczność w większym stopniu u chłopców. Może się to wiązać z trudnością wyboru najbardziej odpowiedniej tożsamości, która spotkałaby się z akceptacją otoczenia (O'Connor, 1994). W takiej sytuacji osoba charakteryzująca się Wyobrażoną Publicznością może przejmować od innych gotowy wzorzec tożsamości bez jej modyfikacji, czy przekształcania. Im wyższy poziom

Wyobrażonej Publiczności tym mniej zmieniona jest tożsamość przejmowana od innych. Pomimo tego mogą pojawić się obawy związane z tym procesem przez co, te osoby są bardziej refleksyjne i analizują otaczających ich ludzi. Z tego względu nie mogą one przejawiać Osobistego Mitu, ponieważ nie mogą mieć poczucia wyjątkowości, jeżeli utożsamiają się z innymi osobami.

Z kolei im nastolatek bardziej przejawia Osobisty Mit tym bardziej osoba jest świadoma tożsamości oraz w większym stopniu jest zmotywowana do jej kształtowania, ponieważ może mieć poczucie wyjątkowości, czy odporności związanej z posiadaną przez osobę tożsamością (O'Connor i Nikolic, 1990).

1.3. Rodzinny kontekst kształtowania się egocentryzmu adolescencyjnego

Jak przedstawiono we wcześniejszych podrozdziałach można stwierdzić istniejące związki pomiędzy określonymi postawami rodzicielskimi, a poziomem egocentryzmu, czy jego poszczególnymi aspektami.

W tym podrozdziale zostaną przedstawione związki jakie występują pomiędzy egocentryzmem, a postawami rodzicielskimi w oparciu o literaturę psychologiczną. Związki będą analizowane między postawami rodzicielskimi a egocentryzmem w ujęciu poznawczym D. Elkinda, a następnie w podejściu psychoanalitycznym D. Lapsleya.

1.3.1. Relacja rodzic - dziecko a poznawcze komponenty egocentryzmu adolescencyjnego

Ujęcie poznawcze D. Elkinda (1967) znalazło swoje odzwierciedlenie w badaniach wiążących rozwój poznawczy u młodzieży i zjawiska współwystępujące - egocentryzm w postaci Wyobrażonej Publiczności i Osobistego Mitu z podejściem rodziców.

Badania wskazują na to, że związki występujące między percepcją postaw i egocentryzmem są słabe. Jednak stwierdzono, że percepcja otrzymywanego emocjonalnego wsparcia od rodziców jest związane z niższym poziomem egocentryzmu. Natomiast w przypadku gdy młodzi ludzie spostrzegają rodziców jako bardziej kontrolujących czy odrzucających ich poziom egocentryzmu jest wyższy. Badania te były przeprowadzone przy pomocy skal wypracowanych przez D. Elkinda (Adams i Jones, 1982; Riley, Adams i Nielsen, 1984). Pomimo tego wyniki w zakresie egocentryzmu pochodzące z nich mogą być nadmiernie naznaczone poczuciem własnej wartości (O'Connor, Nikolic, 1990). Późniejsze badania zostały przeprowadzone przy pomocy skali skonstruowanej przez D. Enrighta (1979)

w której nie dominuje poczucia własnej wartości. W świetle uzyskanych wyników pochodzących z tej skali rezultaty wydają się odmienne od wcześniejszych jako, że w przypadku percepcji emocjonalnego wsparcia ze strony rodziców występował wyższy poziom egocentryzmu adolescencyjnego. Natomiast przy postawie odrzucenia i nadmiernej kontroli wyniki badania były zbieżne z wcześniejszymi, jako, że te postawy wiązały się to z podwyższonym poziomem egocentryzmu. Jednak związki te słabe oraz nie są zbyt istotne statystycznie. W badaniu stwierdzono, że istotniejszym czynnikiem dla egocentryzmu może być rozwój tożsamości (O'Connor, 1995).

B. O'Connor i J. Nikolic (1990) sugerują, że procesy związane z rozwojem tożsamości są pierwotnym źródłem dla egocentryzmu adolescencyjnego – zjawiska towarzyszącego procesowi poznawczemu. Ci sami autorzy stawiają również hipotezę, że skoro postawy rodzicielskie wpływają na rozwój tożsamości to wpływa to również na poziom egocentryzmu. Co za tym idzie skoro osoby, które spostrzegają swoich rodziców za wspierających i akceptujących mają większą chęć do eksplorowania swojego otoczenia, eksperymentowania z różnymi możliwościami własnej tożsamości, mają niższy poziom Wyobrażonej Publiczności, ponieważ nie muszą tworzyć wyobrażonych wizji sytuacji społecznych (O'Connor, 1995).

1.3.2. Rodzinne uwarunkowania kształtowania się relacyjnych aspektów egocentryzmu adolescencyjnego

Dziecko wychowując się od narodzenia w rodzinie i wchodząc w interakcje z jej członkami kształtuje się pod względem osobowościowym, społecznym i emocjonalnym (por. Ziemska 1973, 1979; Plopa, 2011). Wcześniej opisany proces separacji - indywiduacji P. Blosa (1962) jest ukierunkowany na budowanie niezależności, której podstawą jest rozwijana świadomość fizyczna, mentalna i interpersonalna (Quintana i Lapsley 1990). Więzy z rodzicami są niezwykle ważne dla późniejszego przebiegu procesu separacji - indywiduacji oraz poziomu egocentryzmu adolescencyjnego.

W badaniach stwierdzono, że prawidłowy przebieg procesu separacji – indywiduacji jest uwarunkowany postawą akceptującą ze strony rodziców (Guyen i Aslan, 2010). Według koncepcji D. Lapsley'a egocentryzm adolescencyjny jest pomocny w procesie separacji – indywiduacji, szczególnie Osobisty Mit. To oznacza, że osoba, która będzie przejawiała niższy poziom Wyobrażonej Publiczności i równocześnie wyższy poziom Osobistego Mitu, będzie miała większe możliwości przy rozwijaniu prawidłowej tożsamości. Wynika to z tego,

że nie będzie wyobrażała sobie hipotetycznych sytuacji, czy przyjmowała gotowych wzorców od otoczenia, a będzie miała wystarczające pole do sprawdzania różnych sytuacji w otoczeniu społecznym.

Rozdział 2. Metodologia badań własnych

Rozdział drugi ma na celu zaprezentowanie postawionych na początku badania hipotez oraz problemów badawczych. Następnie zostanie przedstawiona charakterystyka wybranej grupy osób badanych oraz opis wykorzystanych w badaniu metod badawczych. Na zakończenie opisana zostanie procedura zgodnie z którą przeprowadzono badanie.

2.1. Problem i hipotezy badawcze

W poniższym podrozdziale zostaną zaprezentowane problemy oraz hipotezy badawcze, które zostaną poddane weryfikacji w dalszej części pracy.

2.1.1. Problematyka badania

Na podstawie analizy literatury psychologicznej istotne jest ze względu naukowego rozstrzygnięcie kilku kwestii ze względu na pierwsze badania egocentryzmu na gruncie polskim. Kwestie do rozstrzygnięcia są następujące:

Czy i jakie występują istotne związki pomiędzy poszczególnymi postawami rodziców spostrzeganymi przez młodzież a egocentryzmem przejawianym przez nich?

Czy spostrzegane postawy rodzicielskie różnicują młodzież pod względem natężenia egocentryzmu adolescencyjnego?

Czy występuje istotny związek pomiędzy spostrzeganą postawą Akceptacji a poziomem egocentryzmu i jego wymiarów?

Czy spostrzegana postawa Autonomii wiąże się istotnie z poziomem egocentryzmu i jego wymiarów?

Czy doświadczane od rodziców Nadmierne Ochranianie ma związki z egocentryzmem i jego wymiarami?

Czy występuje istotny związek pomiędzy spostrzeganą postawą Nadmiernego Wymagania oraz egocentryzmem i jego wymiarami?

Czy spostrzegana postawa Niekonsekwencji ma istotne związki z egocentryzmem i jego wymiarami?

2.1.2. Hipotezy badawcze

Uwzględniając powyższe pytania badawcze zostały sformułowane następujące hipotezy:

1. Istnieje związek pomiędzy spostrzeganą postawą Akceptacji ze strony rodziców i egocentryzmem adolescencyjnym.
 - 1.1. Osoby spostrzegające swoich rodziców jako w większym stopniu akceptujących przejawiają wyższy poziom egocentryzmu adolescencyjnego.
 - 1.2. Badani obserwujący w zachowaniu swoich rodziców więcej akceptacji charakteryzują się w niższym stopniem nasilenia Wyobrażonej Publiczności.
 - 1.3. Osoby doświadczające ze strony swoich rodziców akceptacji przejawiają wyższy poziom Osobistego Mitu.
2. Istnieje istotny związek pomiędzy spostrzeganą postawą Autonomii przejawianą przez rodziców, a egocentryzmem adolescencyjnym.
 - 2.1. Badani spostrzegający swoich rodziców jako dających im w większym stopniu autonomię charakteryzują się wyższym poziomem egocentryzmu.
 - 2.2. Osoby doświadczające od swoich rodziców poczucia autonomii mają większe nasilenie Wyobrażonej Publiczności.
 - 2.3. Badani oceniający swoich rodziców jako osoby dostarczające im w większym stopniu autonomię charakteryzują się wyższym poziomem Osobistego Mitu.
3. Występuje istotny związek pomiędzy postawą Nadmiernego Ochraniania ze strony rodziców, a poziomem egocentryzmu adolescencyjnego.
 - 3.1. Osoby spostrzegające swoich rodziców jako w wysokim stopniu nadmiernie ochraniających charakteryzują się wyższym poziomem egocentryzmu adolescencyjnego.
 - 3.2. Badani doświadczający swoich rodziców jako osoby bardziej nadmiernie ochraniające przejawiają wyższy poziom Wyobrażonej Publiczności.
 - 3.3. Osoby oceniające swoich rodziców jako osoby w wysokim stopniu nadmiernie ochraniające
4. Istnieje związek istotny statystycznie pomiędzy spostrzeganą w zachowaniu rodziców postawą Nadmiernego Wymagania, a poziomem egocentryzmu adolescencyjnego u młodzieży.
 - 4.1. Badani doświadczający ze strony swoich rodziców w większym stopniu nadmiernego wymagania cechują się większym nasileniem egocentryzmu.
 - 4.2. Osoby spostrzegające swoich rodziców jako w większym stopniu nadmiernie wymagających charakteryzują się wyższym poziomem Wyobrażonej Publiczności.

- 4.3. Osoby oceniające swoich rodziców jako osoby w wysokim stopniu nadmiernie wymagające przejawiają większe nasilenie egocentryzmu.
5. Występuje związek pomiędzy przejawianą przez rodziców postawą Niekonsekwencji, a egocentryzmem adolescencyjnym u badanej młodzieży.
- 5.1. Badani oceniający swoich rodziców jako osoby bardziej niekonsekwentne, cechują się wysokim poziomem egocentryzmu adolescencyjnego.
- 5.2. Osoby spostrzegające swoich rodziców jako w większym stopniu niekonsekwentnych charakteryzują się wyższym poziomem Wyobrażonej Publiczności.
- 5.3. Osoby doświadczające od rodziców większego nasilenia niekonsekwencji przejawiają wyższy poziom egocentryzmu adolescencyjnego.

2.2. Charakterystyka grupy badanych osób

Badanie zostało przeprowadzone w okresie od września 2012 do stycznia 2013 roku w szkołach ogólnokształcących z terenu Nowego Sącza i Starego Sącza. Przebadanych zostało łącznie 320 uczniów z klas I i II liceów i techników. Jednak po analizie uzyskanych zestawów odrzuconych zostało 68 ze względu na niekompletność lub udzielanie tej samej odpowiedzi na kilku stronach testu. Łącznie dobrze wypełnionych kwestionariuszy uzyskano 252 z czego wypełniało je 126 dziewcząt i 126 chłopców. Wśród badanych 4 osoby były w wieku 15 lat, 97 osób w wieku 16 lat, 147 w wieku 17 lat oraz 4 w wieku 18 lat ($M=16,60$, $SD=0,55$).

2.3. Zastosowane metody

W poniższym podrozdziale zostaną zaprezentowane wykorzystane w badaniu metody badawcze. Zostaną one opisane pod kątem tego jaki był cel ich powstania, kolejno scharakteryzowane będą poszczególne wymiary i skale metod. Następnie przeanalizowana zostanie struktura metody oraz sposób odpowiadania na nią. Na zakończenie każdego opisu zostaną przedstawione informacje dotyczące rzetelności i trafności.

2.3.1. Skala Postaw Rodzicielskich w opracowaniu M. Płopy

U podstaw Skali Postaw Rodzicielskich opracowanej przez M. Płopę (1983a, 1987, 2011) legło założenie, że różne oddziaływania rodziców na dzieci można sprowadzić do kilku

podstawowych wymiarów jakimi są: Akceptacja, Odrzucenie, Autonomia, Nadmierne Ochronianie, Nadmierne Wymaganie i Niekonsekwencja.

Cele jakim kierował się M. Plopa (1987) przy konstrukcji skali były:

- Wyodrębnienie wyżej wymienionych wymiarów;
- Opracowanie narzędzia badawczego, które byłoby ekonomiczne, proste oraz opracowane w warunkach polskich, a równocześnie obejmujące wszystkie przedstawione wymiary.

Skala Postaw Rodzicielskich ma na celu zbadanie spostrzegania postaw rodzicielskich przez młodzież biorąc pod uwagę zachowanie rodziców wobec dorastającej młodzieży.

Skala składa się z dwóch części: „Moja Matka” i „Mój Ojciec”. W ramach każdej z tych skal występuje 5 wymiarów (Plopa, 1987):

1. Skala Akceptacji (vs. Odrzucenie)

- a. Akceptacja - wysokie wyniki w tej skali wskazują na to, że rodzic jest i był bezwarunkowo akceptujący badanego, a relacja między nim a badanym jest partnerska można ją opisać w kategoriach: otwartości, zaufania i spontaniczności, rodzic jest traktowany jako autorytet, a interakcje z nim przynoszą same pozytywne emocje. W sytuacjach trudnych rodzic może identyfikować się z dzieckiem emocjonalnie.
- b. Odrzucenie - dziecko może nie odczuwać przyjemności z przebywania w towarzystwie rodzica, ani ciepła, czy satysfakcji. Podejmowane próby zbliżenia się emocjonalnego do rodzica są traktowane negatywnie, a potrzeby psychologiczne dziecka nie są respektowane, zaspokajane są jedynie potrzeby materialne. Dziecko traktowane jest w sposób instrumentalny bez dostrzegania jego podmiotowości, a jego problemy są obce rodzicowi.

2. Skala Autonomii – rodzic jest spostrzegany jako osoba tolerancyjna, która rozumie, że każdy ma potrzebę prywatności i prawo do własnych tajemnic. Uznawany jest także za osobę elastyczną, która dopasowuje swoje zachowanie do potrzeb rozwojowych dziecka, skłaniając je do eksperymentowania i niezależności, jednak w ramach wyznaczonych reguł. W sytuacji konfliktu potrafi spojrzeć na problem z innej perspektywy, nie chce narzucać swojego zdania i potrafi dać się przekonać dziecku.

3. Skala Nadmierne Ochroniająca – wysokie wyniki wskazują na nadmierne ochronianie, taki rodzic oceniany jest jako zbyt troskliwy i opiekuńczy, a także reagujący lękiem na wszelkie przejawy autonomii u dziecka, co może być przyczyną konfliktów. Rodzic zdaje

się nie zdawać sprawy z faktu, że jego dziecko dorasta, a wszelkie przejawy autonomii są odbierane z lękiem i niepokojem.

4. Skala Nadmiernego Wymagania – rodzic spostrzegany jest jako osoba wymagająca bezwzględności posłuszeństwa, wykorzystująca zakazy, nakazy i kary, często nie zwracająca uwagi na uczucia, czy przeżycia dziecka; rodzic nie znosi sprzeciwu i narzuca dziecku swoją wolę. Nie rozumie potrzeb dziecka zwłaszcza potrzeb autonomii, samodzielności i współdecydowania. Akceptowane są jedynie zachowania czy poglądy dziecka, które są zgodne z jego.

5. Skala Niekonsekwencji – rodzic spostrzegany jest jako osoba przejawiająca dużą zmiennością i rozdrażnieniem, czy nawet nerwowością w kontaktach jakie ma w rodzinie, co powoduje nieufność i dystans. Występuje brak stabilności w postępowaniu, rodzic może przechodzić od autonomii do nadmiernej opiekuńczości.

Jak już wcześniej wspomniano skala składa się z dwóch części „Moja matka” i „Mój ojciec” w każdej z nich jest po 75 stwierdzeń do których badany ustosunkowuje się na 5-stopniowej skali:

- P - prawdziwe,
- RP - raczej prawdziwe,
- ? – trudno mi ocenić,
- RN – raczej nieprawdziwe,
- N – nieprawdziwe.

Za poszczególne odpowiedzi badany może otrzymać odpowiednio od P do N: 5, 4, 3, 2, 1 punkty. W każdej ze skal badany może otrzymać od 15 do 75 punktów. Rezultatem badania są wskaźniki dla każdego z wymiarów wyrażone jako sumy punktów dające wyniki surowe dla każdej ze skal.

Skala przeznaczona jest do badania młodzieży w wieku od 13 do 19 lat.

W pierwszych badaniach narzędziem przebadano grupę 412 osób w wieku 13-19 lat. Wszystkie współczynniki w skali osiągnęły istotność statystyczną na poziomie $p < 0,001$ (Plopa, 1987, 2011). Rzetelność kwestionariusza zbadana została na grupie 47 uczniów wypełniających kwestionariusz w odstępie dwutygodniowym tzw. techniką powtórnego sprawdzania, uzyskując współczynniki stabilności bezwzględnej - stałości (obliczone na podstawie momentu iloczynowego r-Pearsona) dla każdej podskali i każdej wersji skali. Uzyskane w ten sposób współczynniki stabilności są wysokie zarówno dla skali „Moja Matka” $r = 0,81-0,918$, jak i dla wersji „Mój Ojciec” $r = 0,791-0,910$. Wskaźniki te świadczą

o wysokiej stabilności, dzięki której można mieć zaufanie do uzyskanych przy pomocy tej metody wyników (Plopa, 1987, 2011).

Trafność narzędzia oparto na kilku odmianach trafności teoretycznej:

- Metodzie badania wewnętrznej struktury testu - macierz interkorelacji skal, dzięki której uzyskano dwie wiązki: skale akceptacji i autonomii oraz skale wymagania, niekonsekwencji i ochraniań, które względem siebie korelują ujemnie (zależności statystyczne na poziomie $p < 0,01$) - uzyskane wyniki wskazują na wysoką trafność teoretyczną skali w jej aspekcie strukturalnym.
- Korelacji skali z innym narzędziem badawczym o zbliżonych założeniach teoretycznych - dokonano analizy związków poszczególnych skal z czterema czynnikami CRPBI E. S. Schaefera, wykazano związki istotne statystycznie.
- Metodzie sprawdzania różnic międzygrupowych - analizowano grupy pod względem zależności i niezależności od pola w testach H. Witkina i J. Rottera, gdzie uzyskano wyniki wskazujące na związki pomiędzy określonym typem kontroli, a określonym nasileniem i konfiguracją postaw rodzicielskich matek i ojców.

Uzyskane wyniki przeprowadzonych badań i analiz dotyczących trafności wskazują na jej przydatność w zakresie badań psychologicznych.

2.3.2. Skala Egocentryzmu Adolescencyjnego R. Enrighta

Skala Egocentryzmu Adolescencyjnego w wersji oryginalnej *The Adolescent Egocentrism Scale* (w skrócie AES) została wywiedziona z większej skali: *Adolescent Egocentrism – Sociocentrism Scale* R. Enrighta i współpracowników (1979). Skala została zaadaptowana do warunków polskich przez M. Grygielskiego oraz P. Sojka.

Teoretyczne podstawy tej skali zostały oparte na teorii D. Elkinda (por. podrozdział 1.2.1.). Skala ta bada egocentryzm adolescencyjny w ujęciu poznawczym z uwzględnieniem jego trzech komponentów: Wyobrażonej Publiczności, Osobistego Mitu oraz Skupienie na Sobie.

Analogicznie do wymienionych wcześniej komponentów egocentryzmu skala składa się z trzech podskal, każdej z nich odpowiada 5 itemów. Te trzy podskale to (Enright i in., 1979):

- Wyobrażona Publiczność (*Imaginary Audience*) - opisuje ona stopień w jakim osoba antycypuje sposób w jaki zareagują na nią inne osoby.

- Osobisty Mit (*Personal fable*) który został zoperacjonalizowany jako waga akceptacji tego, że self danej osoby jest wyjątkowy w odniesieniu do innych osób.
- Ogólne Skupienie na Sobie (*General self-focus*) badane jako waga przykładana do tego by myśleć o swoich myślach i uczuciach.

Skala składa się z 15 stwierdzeń. Jest to metoda samoopisowa, ponieważ badany ma za zadanie ocenić każde ze stwierdzeń na 5 punktowej skali:

- 1-nie ma znaczenia;
- 2-ma niewielkie znaczenie;
- 3-ma jakieś znaczenie;
- 4-ważne;
- 5- bardzo ważne.

Dla każdej skali oblicza się łączny wynik sumując wartości punktowe dla każdego itemu od 1 do 5. Zatem dla każdej skali wynik może wynosić od 5 do 25 punktów. Wynik ogólny egocentryzmu to suma punktów ze wszystkich skal, więc może on wynosić od 15 do 75 punktów. Itemy wchodzące w skład każdej ze skal zostały zawarte w tabeli 1.

Skala jest przeznaczona dla młodzieży w wieku 10 – 15 lat, można ją także wykorzystywać w badaniach naukowych na grupie starszych nastolatków.

Rzetelność dla egocentryzmu w oryginalnej wersji badania (Enright i in., 1979) była mierzona na grupie 220 uczniów, analizowano ją pod względem wewnętrznej spójności i okazała się względnie wysoka - alfa Cronbacha - 0,83. Miary rzetelności w innych badaniach również były względnie wysokie dla poszczególnych skal (Tabela 4.). Przez wzgląd na wartości otrzymanych wskaźników wyniki otrzymywane przy użyciu tej skali za wiarygodne.

Do oszacowania rzetelności testu wykorzystuje się zwykle dwa podstawowe aspekty rzetelności - stabilność oraz konsystencję (zgodność wewnętrzną). Ze względu na jednorazowe badanie, możliwe było oszacowanie zgodności wewnętrznej tego testu i rzetelności pomiaru dla poniżej opisywanych badań. Wszystkie wyniki poniżej zostały opisane w wynikach surowych skal, jako że alfa Cronbacha była na nich liczona.

Tabela 1. Statystyki opisowe dla skal i wyniku ogólnego AES oraz wskaźniki rzetelności alfa Cronbacha oraz interkorelacja dla pytań wchodzących w skład każdego z tych czynników (N=252).

Skala	M	SD	Alfa Cronbacha	Uśredniona interkorelacja
Wynik ogólny AES	42,24	8,77	0,75	0,50
Wyobrażona Publiczność (IA)	13,30	3,86	0,67	0,30
Osobisty Mit (PF)	12,21	3,50	0,65	0,28
Ogólne Skupienie na Sobie (SIG)	16,74	3,37	0,61	0,24

Poddano analizie rzetelność otrzymywanych wyników ze skali AES, otrzymane rezultaty przedstawiono w powyższej tabeli 1. Dla wyniku ogólnego otrzymano z wyników surowych średnią $M=42,24$ z odchyleniem standardowym $SD=8,77$, alfa Cronbacha równała się 0,75 co stanowi zadowalający wskaźnik rzetelności testu. Rzetelności pozostałych skal są niższe jednak nadal zadowalające, więc można stwierdzić, że wyniki pochodzące z tej skali będą wiarygodne.

2.3.3. Nowa skala Wyobrażonej Publiczności D. Lapsley'a

New Imaginary Audience Scale (NIAS) czyli *Nowa Skala do Pomiaru Wyobrażonej Publiczności* została stworzona przez D. Lapsley'a (1989). Założenia, które były brane pod uwagę przy konstrukcji tej skali zostały dokładnie opisane w podrozdziale 1.2.2. Skala została zaadaptowana do warunków polskich przez M. Grygielskiego oraz P. Sojka.

Poniżej zostaną zaprezentowane cele jakimi kierował się autor tworząc tę metodę to:

- brak aktualności dotychczasowych metod opartych na założeniach, że rozwój poznawczy jest podstawą kształtowania się egocentryzmu - badania autora metody wskazują na bardzo małe związki tego rodzaju (Lapsley, Milstead, Quintana, Flannery i Buss, 1986);
- stworzona przez autora nowa teoria do pomiaru Wyobrażonej publiczności (por. podrozdział 1.2.2.3.).

Ta metoda służy do pomiaru konstruktowi Wyobrażonej Publiczności w aspektach związków relacji z obiektem („uratowanie przyjaciela przed niebezpieczeństwem”), fantazji interpersonalnych oraz różnych „wizji siebie” jakie występują u młodzieży (Lapsley, Rice i Jackson, 1989),

Jest to skala samoopisowa składająca się z 42 itemów, które przedstawiają różne sytuacje. Zadaniem osoby badanej jest ustosunkowanie się do tego jak często marzy, wyobraża sobie, fantazjuje lub myśli o sobie w tych sytuacjach na 4-stopniowej skali:

- 1-nigdy;
- 2-rzadko;
- 3-czasami;
- 4-często.

Skala jest narzędziem jednowymiarowym, więc uzyskujemy z niej wynik ogólny. Obliczamy go poprzez zsumowanie wszystkich odpowiedzi badanego. Osoba może uzyskać od 42 do 168 punktów.

Narzędzie przeznaczone jest do badania licealistów oraz studentów.

Rzetelność badano na grupie 169 nastolatków w wieku od 11 do 18 lat. Pomiar rzetelności oparto na wewnętrznej spójności (współczynnik alfa), która wyniosła 0,92 (Lapsley, Rice i Jackson, 1989). Pomiar rzetelności stwierdzone w późniejszych badaniach zostały przedstawione w tabeli 4. Poniżej znajdują się wyniki z badań przeprowadzonych na potrzeby pracy magisterskiej. W tabeli 2. przedstawione zostały statystyki opisowe tej skali w wynikach surowych oraz wskaźnik rzetelności alfa Cronbacha, a także miara uśrednionej interkorelacji pomiędzy pytaniami wchodzącymi w skład tej skali.

Tabela 2. Statystyki opisowe dla skali NIAS oraz wskaźnik rzetelności alfa Cronbacha oraz uśredniona interkorelacja dla pytań wchodzących w skład tego czynnika (N=252).

Skala	M	SD	Alfa Cronbacha	Uśredniona interkorelacja
Wynik ogólny Wyobrażonej Publiczności NIAS	92,60	18,71	0,90	0,19

Z powyższej tabeli 2. wynika, że wskaźnik ogólny Wyobrażonej Publiczności ma średnią $M=92,60$ z odchyleniem standardowym $SD=18,71$. Wskaźnik rzetelności alfa Cronbacha równy jest 0,90 co jest bardzo dobrym predykatorem dużej wiarygodności otrzymanych wyników.

2.3.4. Nowa skala do pomiaru Osobistego Mitu D. Lapsley'a

New Personal Fable Scale (NPFS) – *Nowa Skala do Pomiaru Osobistego Mitu* stworzona została przez D. Lapsley'a (1989). Skala została zaadaptowana do warunków polskich przez M. Grygielskiego oraz P. Sojka. Założenia tej skali zostały opisane w podrozdziale 1.2.2.

Cele konstrukcji tej metody były takie same jak Nowej Skali do Pomiaru Wyobrażonej Publiczności (por. podrozdział 2.3.3.). Metoda ta służy do pomiaru Osobistego Mitu w zakresie: wyjątkowości, omnipotencji oraz odporności.

Analogicznie do opisanych założeń skala składa się z 3 wymiarów, którym odpowiadają 3 podskale:

- Osobistej Wyjątkowości (*Personal Uniqueness*) zawiera 13 stwierdzeń, które odnoszą się do poczucia bycia innym od pozostałych ludzi oraz poczucia bycia nierozumianym przez innych (przykład: „Nikt nie myśli ani czuje tak jak ja.”).
- Odporności (*Invulnerability*) składającej się z 14 itemów dotyczących poczucia, że nie można być zranionym (przykład „Łatwo jest dla mnie podejmować ryzyko, ponieważ nigdy się nie zranię.”)
- Omnipotencji (*Omnipotence*) – 19 itemów odnoszących się do przeświadczenia o pozornie nieograniczonej władzy, wpływie czy mocy (przykład: „Wierzę, że mogę zrobić wszystko, o czym tylko pomyślę.”).

Narzędzie składa się z 46 stwierdzeń, do których w początkowej wersji (Lapsley, Rice i Jackson, 1989) badany musiał ustosunkować się w sposób wymuszony: prawda-fałsz. Następnie zmieniono wersję odpowiadania i badany w obecnej wersji ma ocenić każde stwierdzenie na 5-stopniowej skali:

1-zupełnie się nie zgadzam;

2-raczej nie zgadzam się;

3-trudno powiedzieć;

4-raczej zgadzam się;

5-zupełnie się zgadzam.

Wyniki badanego liczy się sumując odpowiedzi z wszystkich stwierdzeń co stanowi wynik ogólny. Badany może uzyskać od 46 do 230 punktów w zakresie Osobistego Mitu. Dla każdej z podskal obliczany jest osobny wynik jako suma odpowiedzi na poszczególne stwierdzenia. W poskali Omnipotencji badany może uzyskać od 1 do 95 punktów, w podskali Odporności od 5 do 70, a w Osobistej Wyjątkowości od 5 do 65.

Skala przeznaczona jest do badania licealistów oraz studentów.

W pierwszych badaniach wskaźniki rzetelności dla skali i podskal NPFS nie były tak wysokie jak w przypadku skali NIAS. Rzetelności były mierzone jak w przypadku NIAS poprzez analizę wewnętrzną spójności (współczynnik alfa) na grupie 167 nastolatków. Otrzymane wskaźniki dla skali ogólnej to 0,65, a dla podskal: Omnipotencji - 0,64, Niezniszczalności - 0,63 oraz dla Wyjątkowości bardzo niski 0,14 i wskazujący na brak wewnętrzną spójności. Jednak w późniejszych badaniach (Tabela 1.) te wskaźniki są bardziej zadowalające.

W obecnych badaniach przeprowadzono analizę rzetelności testu, w poniższej tabeli 3. zaprezentowano otrzymane miary statystyk opisowych dla poszczególnych skal i wyniku ogólnego skali NPFS oraz wskaźniki alfa Cronbacha oraz uśrednione interkorelacje dla pytań odpowiadających danej skali.

Tabela 3. Statystyki opisowe dla skal i wyniku ogólnego skali NPFS oraz wskaźniki rzetelności alfa Cronbacha oraz interkorelacja dla pytań wchodzących w skład każdego z tych czynników (N=252).

Skala	M	SD	Alfa Cronbacha	Uśredniona interkorelacja
Wynik ogólny Osobistego Mitu (NPFS OM)	133,84	19,83	0,65	0,40
Skala Omnipotencji (Om)	52,02	11,03	0,85	0,23
Skala Odporności (Od)	38,82	7,54	0,72	0,16
Skala Osobistej Wyjątkowości (Os W)	43	6,75	0,63	0,13

Jak można zauważyć umieszczone w powyższej tabeli 3. wyniki w zakresie rzetelności są zadowalające dla wyniku ogólnego (M=133,84; SD=19,83) wskaźnik alfa Cronbacha równał się 0,65, dla Omnipotencji (M=52,02; SD=11,03) wynosił 0,85, dla skali Odporności (M=38,82; SD=7,54) - 0,72, a dla skali Osobistej Wyjątkowości (M=43; SD=6,75) – 0,63. To pozwala wnioskować o dużej wiarygodności uzyskiwanych wyników przez badanych.

Na podsumowanie przedstawiono tabelę 4. prezentującą dotychczasowe wyniki dla rzetelności w skalach NIAS i NPFS w porównaniu z obecnymi badaniami, które są przedmiotem poniższej pracy.

Tabela 4. Wskaźniki rzetelności mierzone miarą wewnętrznej spójności alfa Cronbacha dla poszczególnych skal pochodzące z różnych badań z uwzględnieniem liczebności grupy badanych

Skale z poszczególnymi subskalami	(Vartanian, 1997) N=100	(Goosens, Beyers, Emmen i Aken, 2002) N=1451	(obecne badanie, 2013) N=252
Nowa Skala Wyobrażonej Publiczności D. Lapsley'a (NIAS)	0,95	0,87	0,90
Nowa Skala Osobistego Mitu D. Lapsley'a (NPFS)		0,78	0,65
Omnipotencja	0,78	0,74	0,85
Odporność	0,56	0,64	0,72
Wyjątkowość	0,54	0,65	0,63

Tabela 4. wskazuje na różnice w wynikach rzetelności w porównaniu do obecnych badań. Dzięki tym danym można stwierdzić, że rzetelność narzędzi przetłumaczonych na język polski jest równie wysoka jak oryginalnych narzędzi co sprawia, że poniższe wyniki uzyskane przez badanych można uznać za wiarygodne.

2.4. Procedura badania

Badani zostali poproszeni o wypełnienie kwestionariuszy związanych z badaniem dotyczącym „rozwoju i zachowań społecznych”. Poproszono także, aby w badaniu wzięły udział osoby, które w przeciągu ostatnich 6 miesięcy miały regularny kontakt z obojgiem rodziców. Osoby badane zostały poinformowane, że badanie jest całkowicie dobrowolne i anonimowe. Badająca rozdała kwestionariusze każdemu z uczestników osobiście, prosząc o rozważne i szczerze wypełnianie kwestionariuszy. Uczniowie wypełniali kwestionariusze w trakcie trwania lekcji.

Większość osób badanych przejawiała zainteresowanie kwestionariuszami i badaniem oraz pozytywne nastawienie do badania. Osoby badane miały jedynie uwagi odnośnie dużej liczby stwierdzeń do ustosunkowania się łącznie.

Rozdział 3. Analiza i interpretacja uzyskanych wyników

Badanie zostało przeprowadzone przy użyciu następujących metod: Skali Postaw Rodzicielskich autorstwa M. Plopy (obydwie części „Moja Matka” i „Mój Ojciec”), Skali Egocentryzmu Adolescencyjnego – AES stworzonej przez D. Enrighta i współpracowników oraz Nowych Skal do Pomiaru: Wyobrażonej Publiczności (NIAS) i Osobistego Mitu (NPFS) skonstruowanej przez D. Lapsleya. Powyższe skale dostarczyły wyników, które po opracowaniu statystycznym zostaną przeanalizowane i poddane interpretacji. Wszystkie analizy zostały oparte na wynikach surowych, które przekształcono na skalę Z, a następnie na skalę T, aby prezentacja wyników była bardziej czytelna.

Poniższy rozdział dotyczyć będzie poziomu egocentryzmu adolescencyjnego i jego wymiarów występującego w zależności od spostrzeganych przez młodzież postaw ich rodziców w stosunku do nich. Weryfikacji zostaną objęte następujące hipotezy:

H1. Istnieje związek pomiędzy spostrzeganą postawą Akceptacji ze strony rodziców i egocentryzmem adolescencyjnym.

H1.1. Osoby spostrzegające swoich rodziców jako w większym stopniu akceptujących przejawiają wyższy poziom egocentryzmu adolescencyjnego.

H1.2. Badani obserwujący w zachowaniu swoich rodziców więcej akceptacji charakteryzują się w niższym stopniu nasilenia Wyobrażonej Publiczności.

H1.3. Osoby doświadczające ze strony swoich rodziców akceptacji przejawiają wyższy poziom Osobistego Mitu.

H2. Istnieje istotny związek pomiędzy spostrzeganą postawą Autonomii przejawianą przez rodziców, a egocentryzmem adolescencyjnym.

H2.1. Badani spostrzegający swoich rodziców jako dających im w większym stopniu autonomię charakteryzują się wyższym poziomem egocentryzmu.

H2.2. Osoby doświadczające od swoich rodziców poczucia autonomii mają większe nasilenie Wyobrażonej Publiczności.

H2.3. Badani oceniający swoich rodziców jako osoby dostarczające im w większym stopniu autonomię charakteryzują się wyższym poziomem Osobistego Mitu.

H3. Występuje istotny związek pomiędzy postawą Nadmiernego Ochraniania ze strony rodziców, a poziomem egocentryzmu adolescencyjnego.

H3.1. Osoby spostrzegające swoich rodziców jako w wysokim stopniu nadmiernie ochraniających charakteryzują się wyższym poziomem egocentryzmu adolescencyjnego.

- H3.2. Badani doświadczający swoich rodziców jako osoby bardziej nadmiernie ochraniające przejawiają wyższy poziom Wyobrażonej Publiczności.
- H3.3. Osoby oceniające swoich rodziców jako osoby w wysokim stopniu nadmiernie ochraniające
- H4. Istnieje związek istotny statystycznie pomiędzy spostrzeganą w zachowaniu rodziców postawą Nadmiernego Wymagania, a poziomem egocentryzmu adolescencyjnego u młodzieży.
- H4.1. Badani doświadczający ze strony swoich rodziców w większym stopniu nadmiernego wymagania cechują się większym nasileniem egocentryzmu.
- H4.2. Osoby spostrzegające swoich rodziców jako w większym stopniu nadmiernie wymagających charakteryzują się wyższym poziomem Wyobrażonej Publiczności.
- H4.3. Osoby oceniające swoich rodziców jako osoby w wysokim stopniu nadmiernie wymagające przejawiają większe nasilenie egocentryzmu.
- H5. Występuje związek pomiędzy przejawianą przez rodziców postawą Niekonsekwencji, a egocentryzmem adolescencyjnym u badanej młodzieży.
- H5.1. Badani oceniający swoich rodziców jako osoby bardziej niekonsekwentne, cechują się wysokim poziomem egocentryzmu adolescencyjnego.
- H5.2. Osoby spostrzegające swoich rodziców jako w większym stopniu niekonsekwentnych charakteryzują się wyższym poziomem Wyobrażonej Publiczności.
- H5.3. Osoby doświadczające od rodziców większego nasilenia niekonsekwencji przejawiają wyższy poziom egocentryzmu adolescencyjnego.

3.1. Wyniki w zakresie postaw rodzicielskich badanej młodzieży

Pomiaru percepcji postaw rodzicielskich dokonano za pomocą Skali Postaw Rodzicielskich autorstwa M. Plopy – jej obydwu części: „Moja Matka” i „Mój Ojciec”. Skala bada spostrzeganie postaw rodzicielskich przejawiających się w zachowaniu rodziców w stosunku do dorastających adolescentów.

Ze względu na charakter skali nie można z niej wyodrębnić ogólnego wyniku, a jedynie wyniki uzyskane w poszczególnych rodzajach postaw.

Postawa Akceptacji

Skala Akceptacji bada stopień w jakim badany jest akceptowany przez rodzica oraz wskazuje ona na rodzaj relacji oraz emocji najczęściej pojawiających się w ich interakcji. W tabeli 5. zostały zaprezentowane statystyki opisowe dla matki i ojca.

Tabela 5. Tabela opisowa wyników uzyskanych w zakresie Akceptacji matek (M Ak) i ojców (O Ak).

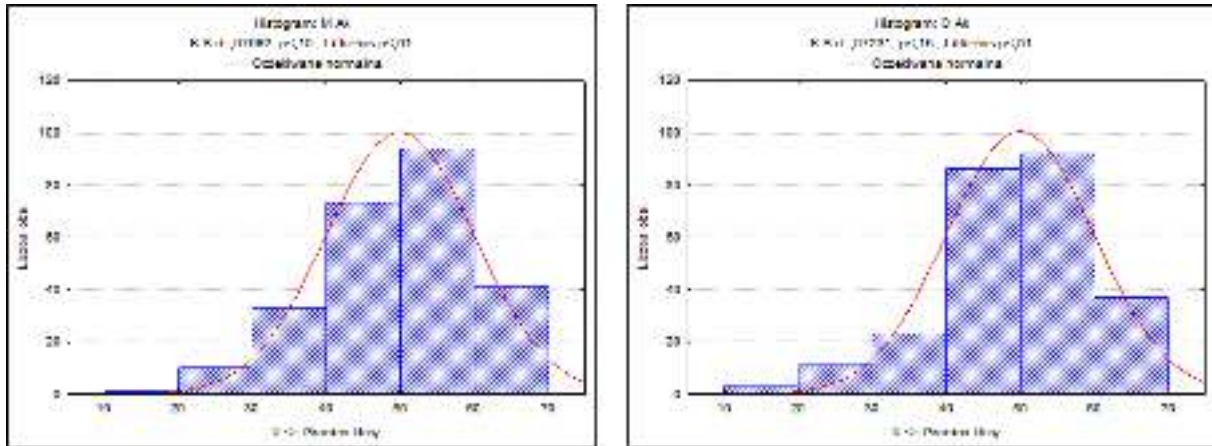
Skale SPR	M	SD	Min	Max
Akceptacja matki (M Ak)	50	10,03	18	66
Akceptacja ojca (O Ak)	49,98	10	20	66

Średnie w badanej grupie to w skali dotyczącej matki $M=50$ z odchyleniem wynoszącym $SD=10,03$, a dla ojca to $M=49,98$ z odchyleniem równym $SD=10$.

Tabela 6. Rozkład wyników w podskali Akceptacji (Ak) dla matek (AkM) i ojców (AkO) w badanej grupie młodzieży (N=252).

Przedziały N	Akceptacja Matki (M Ak)		Akceptacja Ojca (O Ak)	
	N	%	N	%
10<x<=20	1	0,40	3	1,19
20<x<=30	10	3,97	11	4,37
30<x<=40	33	13,10	23	9,13
40<x<=50	73	28,97	86	34,13
50<x<=60	94	37,30	92	36,51
60<x<=70	41	16,27	37	14,68
RAZEM	252	100	252	100

Jak widać z powyższej tabeli 6. wyniki badanych uzyskane w spostrzeganej akceptacji u matki i ojca mieszczą się w 6 przedziałach. Największa liczba osób znajduje się w przedziale piątym (50-60) zarówno dla matek jak i dla ojców, u matek stanowi to 37,30% a u ojców 36,51%. Najmniej osób znalazło się w przedziale pierwszym (10-20) i drugim (20-30) dla ojców i matek, u matek to stanowiło w pierwszym przedziale 0,40%, a w drugim 3,97%, a u ojców odpowiednio 1,19% oraz 4,37%. Powyższe dane przedstawiono w postaci histogramów porównujących te wykresy z rozkładem normalnym.

Wykres 1 a i b. Graficzna prezentacja wyników uzyskanych przez badanych w podskali Akceptacji (Ak) – matek (AkM) i ojców (AkO).

Rozkłady wyników przedstawione na Wykresie 1 a i b dla matki i ojca są prawoskośne, co wskazuje na to, że więcej osób uważa swoich rodziców za bardziej akceptujących, a mniejsza grupa za mniej akceptujących. Ogółem badanej grupie najczęściej osób charakteryzuje się wynikami przeciętnymi i wysokimi, a osób, które uzyskały niski wynik jest stosunkowo mniej.

Rozkład wyników, który został otrzymany z badania pozwolił na wyodrębnienie skrajnych grup eksperymentalnych, celem przeprowadzenia analiz statystycznych i określenia różnic występujących między nimi.

Wyodrębnione grupy dla matek to:

- **Mak-N** – matka w niskim stopniu spostrzegana jako akceptująca;
- **Mak-W** – matka spostrzegana jako akceptująca w wysokim stopniu.

Dla ojców to grupy:

- **Oak-N** – ojciec w niskim stopniu spostrzegany jako akceptujący;
- **Oak-W** – ojciec w wysokim stopniu spostrzegany jako akceptujący.

Podane nazwy nadane poszczególnym grupom będą stosowane w dalszej części pracy.

Grupę spostrzegającą swoją matkę za mniej akceptującą (Mak-N) stanowiło 62 osób, czyli 25% badanych, a tych którzy uważają ją za bardziej akceptującą (Mak-W) było 61 osób co stanowi 24%. W przypadku ojców, pod uwagę brano 63 osoby dla niskich i 64 dla wysokich, to wskazuje, że te grupy liczyły odpowiednio po 25% grupy przy niskich ocenach (Oak-N) jak 26% przy wysokich (Oak-W).

Tabela 7. Statystyki opisowe dla grup skrajnych w skali Akceptacji dla matek i ojców z poziomem istotności różnic.

Skale SPR	Niskie wyniki (N)		Wysokie wyniki (W)		t	p
	M	SD	M	SD		
Matka Akceptacja (M Ak - NW)	36,16	6,24	61,84	2,50	29,88	0,0001***
Ojciec Akceptacja (O Ak - NW)	36,75	7,42	61,50	2,92	-24,82	0,0001***

***p<0,001

Dla wyodrębnionej grupy, która spostrzega swoją matkę jako w wysokim stopniu akceptującą (Mak-W) uzyskano średnią M=61,84 (SD=2,50), a dla tej o niskim (Mak-N) średnia wynosiła M=36,16 (SD=6,24). Z kolei w grupie ojców spostrzeganych jako bardziej akceptujących (Oak-W) wynosiła M=61,50 (SD=2,92), a w tej gdzie byli odbierani jako mniej (Oak-N) równała się M=36,75 (SD=7,42). Grupy matek różnią się w sposób istotny statystycznie $t(121)=29,88$; $p<0,001$, grupy skrajne dla ojców również różnią się istotnie $t(125)=-24,82$.

Postawa Autonomii

Skala Autonomii bada stopień w jakim badany jest akceptowany przez rodzica oraz wskazuje ona na rodzaj relacji oraz emocji najczęściej pojawiających się w ich interakcji. W Tabeli 8 zostały zaprezentowane statystyki opisowe dla matki i ojca.

Tabela 8. Tabela opisowa wyników uzyskanych w zakresie spostrzeganej postawy Autonomii matek (M Au) i ojców (O Au).

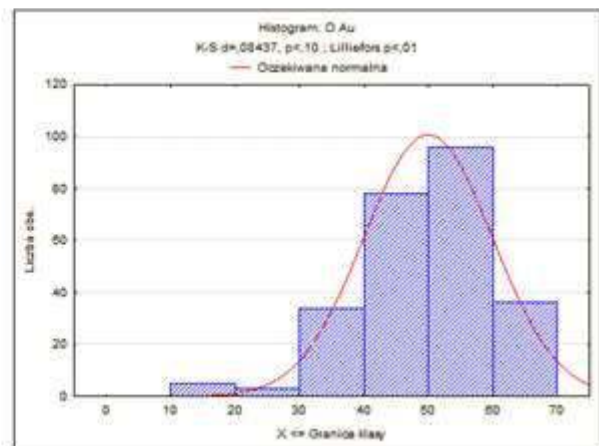
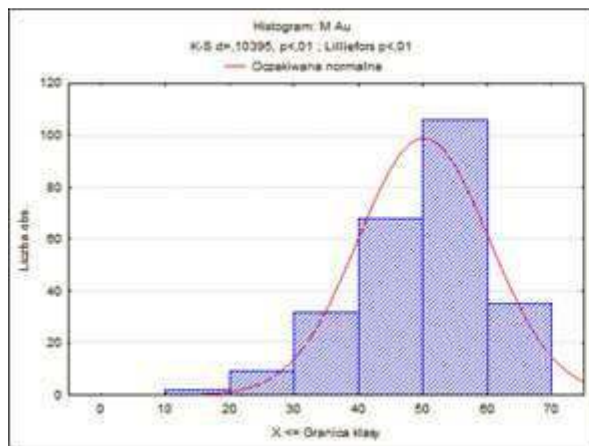
Skale SPR	M	SD	Min	Max
Matka Autonomia (M Au)	50,11	10,16	11	69
Ojciec Autonomia (O Au)	49,95	9,98	11	67

Średnie w badanej grupie to w skali dotyczącej matki M=50,11 z odchyleniem standardowym SD=10,16, a dla ojca to M=49,95 z odchyleniem standardowym wynoszącym SD=9,98.

Tabela 9. Rozkład wyników w podskali Autonomii (Au) dla matek (M Au) i ojców (O Au) w badanej grupie młodzieży (N=252).

Przedziały N	Matka Autonomia (M Au)		Ojciec Autonomia (O Au)	
	N	%	N	%
10<x<=20	2	0,79	5	1,98
20<x<=30	9	3,57	3	1,19
30<x<=40	32	12,70	34	13,49
40<x<=50	68	26,98	78	30,95
50<x<=60	106	42,06	96	38,10
60<x<=70	35	13,89	36	14,29
RAZEM	252	100	252	100

W Tabeli 9 przedstawiono rozkłady wyników dla spostrzeganej akceptacji u matek i ojców. Jak widać te wyniki mieszczą się w 6 przedziałach. Największa ilość wyników mieści się zarówno u ojca jak i u matki w piątym przedziale (50-60) i wynosi odpowiednio dla matki 42,06%, a u ojca 38,10% całej grupy badanych. Z kolei najmniejsza ilość osób mieści się w dwóch pierwszych przedziałach. W pierwszym przedziale (10-20) znalazło się 0,70% dla matki, a dla ojca 1,98%, a w drugim (20-30) dla matki 3,57% a dla ojca 1,19% całej grupy badanych. Dla lepszego zobrazowania tych danych przedstawiono je w postaci histogramów osobno dla matki i ojca prezentujących te wykresy w porównaniu do rozkładu normalnego.

Wykres 2 a i b. Graficzna prezentacja wyników uzyskanych przez badanych w podskali Autonomii (Au) – matek (M Au) i ojców (O Au).

Rozkłady wyników zaprezentowane na Wykresie 2 a i b dla matki i ojca w zakresie spostrzeganej przez badanych Autonomii są prawoskośne. To wskazuje na to, że badani są skłonni spostrzegać swoich rodziców jako dających im więcej autonomii.

Rozkład wyników, otrzymany z badania pozwolił na wyodrębnienie skrajnych grup eksperymentalnych, celem przeprowadzenia analiz statystycznych i określenia różnic występujących między nimi.

Wyodrębnione grupy dla matek to:

- **Mau-N** – matki spostrzegane jako w niskim stopniu dające autonomię swoim dzieciom;
- **Mau-W** – matki spostrzegane jako w wysokim stopniu dające autonomię swoim dzieciom.

Wyodrębnione grupy dla ojców to:

- **Oau-N** – ojcowie spostrzegani jako w niskim stopniu dający autonomię swoim dzieciom;
- **Oau-W** – ojcowie spostrzegani jako w wysokim stopniu dający autonomię swoim dzieciom.

Podane powyżej nazwy grup skrajnych będą stosowane w dalszej części pracy.

Grupę spostrzegającą swoją matkę za dającą mniej autonomii (Mau-N) stanowiło 61 osób, czyli 24% badanych, a tych którzy uważają ją za dającą więcej autonomii (Mau-W) było 58 osób co stanowi 23%. W przypadku ojców, pod uwagę brano 58 dla niskich i 61 czyli odpowiednio w niskich wynikach 23% grupy (Oau-N), a w wysokich te osoby stanowiły 24% (Oau-W).

Tabela 10. Statystyki opisowe dla grup skrajnych w skali Autonomii dla matek i ojców z poziomem istotności różnic.

Skale SPR	Niskie wyniki (N)		Wysokie wyniki (W)		t	p
	M	SD	M	SD		
Matka Autonomia (M Au - NW)	35,75	6,64	61,72	2,71	27,67	0,0001***
Ojciec Autonomia (O Au - NW)	36,51	7,36	61,64	2,81	-24,35	0,0001***

***p<0,001

W przypadku wyodrębnionej grupy, która spostrzega swoją matkę jako w wysokim stopniu pozwalającej na autonomię (Mau-W) uzyskano średnią M=61,72 (SD=2,71), a dla tej o niskim (Mau-N) średnia wynosiła M=35,75 (SD=6,64). Z kolei w grupie ojców spostrzeganych jako w dużej mierze pozwalających na autonomię (Oau-W) wynosiła

M=61,64 (SD=2,81), a w tej gdzie byli odbierani jako mniej (Oau-N) równała się M=36,51 (SD=7,36). Wyodrębnione grupy skrajne dla matek różnią się w sposób istotny statystycznie $t(117)=27,67; p<0,001$, grupy ojców również $t(117)=-24,35; p<0,001$.

Postawa Nadmiernie Ochraniająca

Podskala Nadmiernego Ochraniania mówi o stopniu troskliwości i opiekuńczości przejawianej przez rodziców w stosunku do ich dzieci. Poniżej w Tabeli 6. zostaną przedstawione statystyki opisowe.

Tabela 11. Tabela wyników uzyskanych w zakresie spostrzeganej postawy Nadmiernie Ochraniającej matek (M O) i ojców (O O).

Skale SPR	M	SD	Min	Max
Matka Nadmierne Ochranianie (M Au)	50,01	10,02	22	75
Ojciec Nadmierne Ochranianie (O Au)	49,90	9,94	21	78

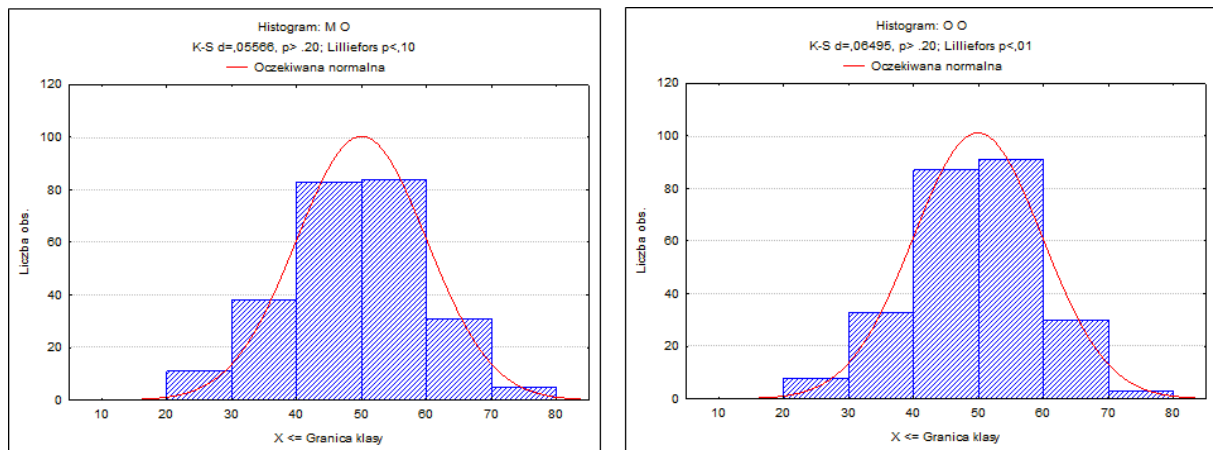
W badanej grupie średnia spostrzeganego Nadmiernego Ochraniania u matki to M=50,01 z odchyleniem standardowym SD=10,02, a u ojca M=49,90 z odchyleniem SD=9,94.

Tabela 12. Rozkład wyników w podskali spostrzeganego Nadmiernego Ochraniania (O) dla matek (M O) i ojców (O O) w badanej grupie młodzieży (N=252).

Przedziały N	Matka Nadmierne Ochranianie (M O)		Ojciec Nadmierne Ochranianie (O O)	
	N	%	N	%
20<x<=30	11	4,37	8	3,18
30<x<=40	38	15,08	33	13,10
40<x<=50	83	32,94	87	34,52
50<x<=60	84	33,33	91	36,11
60<x<=70	31	12,30	30	11,91
70<x<=80	5	1,98	3	1,19
RAZEM	252	100	252	100

W powyższej Tabeli 12 zaprezentowane zostały rozkłady wyników uzyskiwane przez badanych w zakresie spostrzeganego u ich rodziców nadmiernego ochrania. Wyniki te mieszczą się w sześciu przedziałach. Najwięcej wyników badani uzyskali w czwartym (40-50) i piątym (50-60) przedziale dla obojga rodziców. Procentowo u matki w czwartym uzyskali 32,94%, a u ojca 34,52%, a w piątym dla matki 33,33% a u ojca 36,11%.

Najmniejsze wyniki badani uzyskali w pierwszym (20-30) i szóstym (70-80) przedziale. Procentowo u matki w pierwszym przedziale mieściło się 4,37% grupy badanych, a u ojca 3,18%, a w ostatnim przedziale u matki 1,98%, a u ojca 1,19%. Powyższe dane zostały przedstawione na Wykresie 3 a i b w postaci histogramów porównanych do rozkładu normalnego.

Wykres 3 a i b. Graficzna prezentacja wyników uzyskanych przez badanych w podskali Nadmiernego Ochroniania (O) – matek (M O) i ojców (O O)

Przedstawione rozkłady na Wykresie 3 a i b pozwalają stwierdzić, że rozkłady uzyskane w badaniu przez synów i córki są bardzo zbliżone do normalnego, to oznacza, że najczęściej osób wykazało się przeciętnymi wynikami, a stosunkowo mniej wysokimi i niskimi. Rozkłady wyników pozwoliły na wyodrębnienie dwóch skrajnych grup eksperymentalnych na których zostały przeprowadzone analizy statystyczne i określone różnice występujące pomiędzy nimi.

Te wyodrębnione grupy to dla matki:

- **MO-N** – matki spostrzegane jako w małym stopniu nadmiernie ochraniające;
- **MO-W** – matki spostrzegane jako nadmiernie ochraniające w wysokim stopniu.

Te grupy skrajne dla ojców:

- **OO-N** – ojcowie spostrzegani jako w małym stopniu nadmiernie ochraniający;
- **OO-W** – ojcowie spostrzegani jako w wysokim stopniu nadmiernie ochraniający.

Te nazwy wyodrębnionych grup będą stosowane w dalszej części pracy.

Grupę synów i córek spostrzegających swoją matkę jako w mniejszym stopniu nadmiernie ochraniającą (MO-N) stanowiły 63 osoby, czyli 25% całej grupy. W przypadku

większego nasilenia nadmiernego ochraniań obserwowanego u matki (MO-W) to tę grupę tworzyły 64 osoby czyli również 25% całej grupy. U ojców grupę spostrzeganą w wysokim stopniu nadmiernie ochraniającą (OO-W) stanowiło 55 osób, a w niskim (OO-N) stopniu 56 co stanowi dla obydwu grup po 22% całej grupy osób badanych.

Tabela 13. Statystyki opisowe dla grup skrajnych w skali Nadmiernego Ochraniań dla matek i ojców z poziomem istotności różnic.

Skale SPR	Niskie wyniki (N)		Wysokie wyniki (W)		T	p
	M	SD	M	SD		
Matka Nadmierne Ochraniań (M O - NW)	36,70	5,16	62,22	3,96	31,29	0,0001***
Ojciec Nadmierne Ochraniań (O O - NW)	36,23	5,24	62,53	4,72	27,77	0,0001***

***p<0,001

W grupie, gdzie obserwowane jest wysokie nadmierne ochraniań (MO-W) średnia wyniosła M=62,22 (SD=3,96), a u tych o niższym natężeniu (MO-N) M=36,70 (SD=5,16). U ojców o wysokim (OO-W) wyniosła M=62,53 (SD=4,72), a u tych o niskim M=36,23 (SD=5,24). Wyodrębnione grupy matek różniących się poziomem nadmiernego ochraniań różnią się od siebie w sposób istotny statystycznie $t(125)=31,29$; $p<0,001$, podobnie u ojców $t(109)=27,77$; $p<0,001$.

Postawa Nadmiernego Wymagania

Wymiar Nadmiernego Wymagania bada w jakim stopniu rodzic oczekuje posłuszeństwa oraz wykorzystuje kary, nakazy i zakazy w stosunku do swojego dziecka. Poniżej zostaną zaprezentowane statystyki opisowe dotyczące tego wymiaru.

Tabela 14. Tabela wyników uzyskanych w zakresie spostrzeganej postawy Nadmiernego Wymagania matek (M W) i ojców (O W).

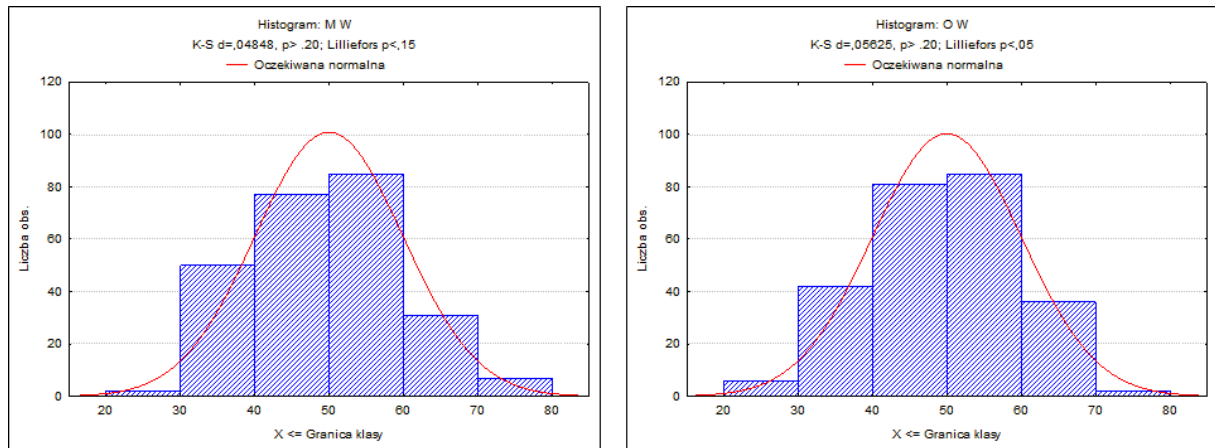
Skale SPR	M	SD	Min	Max
Matka Nadmierne Wymaganie (M W)	50	9,97	30	75
Ojciec Nadmierne Wymaganie (O W)	49,97	10,02	28	77

Średnie badanych w zakresie spostrzegania Nadmiernego Wymagania (W) u swoich rodziców to u matki $M=50$ z odchyleniem standardowym $SD=9,97$, a dla ojca to $M=49,97$ z odchyleniem standardowym wynoszącym $SD=10,02$.

Tabela 15. Rozkład wyników w podskali spostrzeganego Nadmiernego Wymagania (W) dla matek (M W) i ojców (O W) w badanej grupie młodzieży ($N=252$).

Przedziały N	Matka Nadmierne Wymaganie (M W)		Ojciec Nadmierne Ochranianie (O W)	
	N	%	N	%
$20 < x \leq 30$	2	0,79	6	2,38
$30 < x \leq 40$	50	19,84	42	16,67
$40 < x \leq 50$	77	30,56	81	32,14
$50 < x \leq 60$	85	33,73	85	33,73
$60 < x \leq 70$	31	12,30	36	14,29
$70 < x \leq 80$	7	2,78	2	0,79
RAZEM	252	100	252	100

W Tabeli 15 zostały zaprezentowane rozkłady wyników w zakresie spostrzeganego Nadmiernego Wymagania (W) u rodziców. Wyniki badanych mieszczą się w sześciu przedziałach. Najwięcej wyników badanych zarówno w zakresie spostrzeganej postawy u matki i ojca mieści się w przedziale czwartym (50-60) i stanowi to u obojga rodziców 33,37% grupy badanych. Najniższe wyniki badani uzyskali w pierwszym (20-30) i ostatnim (70-80) przedziale. W pierwszym u matki 0,79% a u ojca 2,38%, a w ostatnim u matki 2,78%, a u ojca 0,79%. Dla porównania wyników uzyskiwanych przez badanych z rozkładem normalnym przedstawiono te rozkłady w postaci histogramów z porównaniem ich do rozkładu normalnego na Wykresie 4 a i b.

Wykres 4 a i b. Graficzna prezentacja wyników uzyskanych przez badanych w podskali Nadmiernego Wymagania (W) – matek (M W) i ojców (O W)

Rozkłady przedstawione na Wykres 4 a i b pozwalają stwierdzić, że uzyskane w badaniu wyniki przez synów i córki są bardzo zbliżone do rozkładu normalnego. Oznacza to, że najwięcej osób wykazało się przeciętnymi wynikami, a stosunkowo mniej wysokimi i niskimi. Uzyskane rozkłady wyników pozwoliły na wyodrębnienie dwóch skrajnych grup eksperymentalnych na których zostały przeprowadzone analizy statystyczne i określone różnice występujące pomiędzy nimi.

Te wyodrębnione grupy to:

- **MW-W** - matki spostrzegane jako w wysokim stopniu nadmiernie wymagające;
- **MO-W** – matki spostrzegane jako w niskim stopniu nadmiernie wymagające.

Analogicznie w przypadku ojców, podzielono ich ze względu na poziom spostrzeganego nadmiernego wymagania:

- **OW-W** – ojcowie spostrzegani jako w wysokim stopniu nadmiernie wymagający;
- **OW-N** – ojcowie przejawiający w swoim zachowaniu nadmierne wymaganie w mniejszym stopniu.

Podane nazwy grup skrajnych będą wykorzystywane w dalszej części pracy.

Grupę synów i córek spostrzegających swoją matkę jako w mniejszym stopniu nadmiernie wymagającą (MW-N) stanowiło 61 osób, czyli 24% całej grupy. W przypadku większego nasilenia nadmiernego ochraniańia obserwowanego u matki (MO-W) to tę grupę tworzyły 64 osoby czyli 25% grupy badanych. U ojców grupę spostrzeganą jako w wysokim stopniu nadmiernie wymagającą (OO-W) stanowiły 64 osoby czyli 26% grupy, a w niskim (OW-N) stopniu 61 co stanowi 24% całej grupy osób badanych.

Tabela 16. Statystyki opisowe dla grup skrajnych w skali Nadmiernego Wymagania dla matek i ojców z poziomem istotności różnic.

Skale SPR	Niskie wyniki (N)		Wysokie wyniki (W)		t	p
	M	SD	M	SD		
Matka Nadmierne Wymaganie (M W - NW)	36,98	3,25	62,80	4,88	-34,62	0,0001***
Ojciec Nadmierne Wymaganie (O W - NW)	36,57	3,97	62,67	4,64	33,72	0,0001***

***p<0,001

W grupie, gdzie obserwowane jest wysokie nadmierne wymaganie (MW-W) średnia wyników wyniosła M=62,80 (SD=4,88), a u tych o niższym natężeniu (MW-N) M=36,98 (SD=3,25). U ojców o wysokim (OW-W) wynosiła M=62,67 (SD=4,64), a u tych o niskim (OW-N) M=36,57 (SD=3,97). Wyodrębnione grupy matek różnią się od siebie w sposób istotny statystycznie $t(123)=-34,62$; $p<0,001$. Grupy ojców również różnią się istotnie $t(123)=33,72$; $p<0,001$.

Postawa Niekonsekwencji

Wymiar Niekonsekwencji mówi o stopniu zmienności zachowania rodzica w stosunku do dziecka. Poniżej zostaną zaprezentowane statystyki opisowe dotyczące tego wymiaru.

Tabela 17. Tabela wyników uzyskanych w zakresie spostrzeganej postawy Niekonsekwencji matek (M N) i ojców (O N).

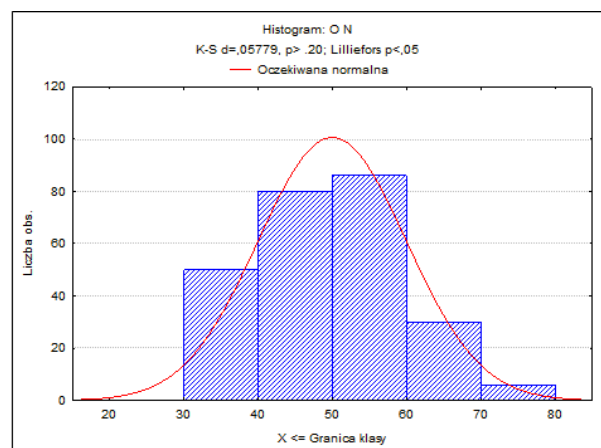
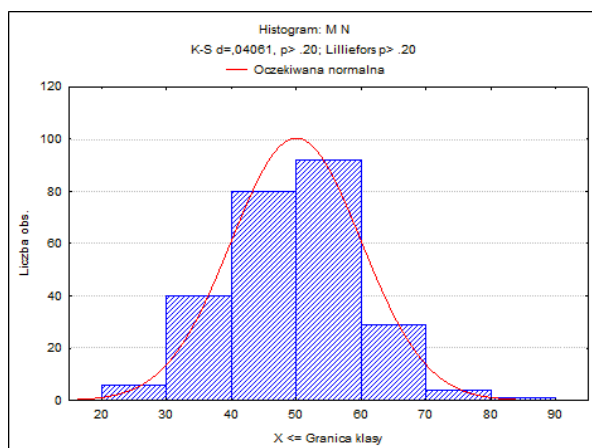
	M	SD	Min	Max
Matka Niekonsekwencja (M N)	50,01	10,01	28	81
Ojciec Niekonsekwencja (O N)	49,98	9,99	31	74

Średnie badanych córek i snów w zakresie spostrzeganej Niekonsekwencji (N) u swoich rodziców to u matki M=50,01 z odchyleniem standardowym SD=10,01, a dla ojca to M=49,98 z odchyleniem standardowym wynoszącym SD=9,99. W tym wymiarze wyniki dla matki rozciągają się od 28 do 81 jednostek T, a u ojców obejmuje od 31 do 74.

Tabela 18. Rozkład wyników w podskali spostrzeganej Niekonsekwencji (N) u matek (M N) i ojców (O N) w badanej grupie młodzieży (N=252).

Przedziały N	Matka Niekonsekwencji (M N)		Ojciec Niekonsekwencji (O N)	
	N	%	N	%
20<x<=30	6	2,38	0	0
30<x<=40	40	15,87	50	19,84
40<x<=50	80	31,75	80	31,75
50<x<=60	92	36,51	86	34,13
60<x<=70	29	11,51	30	11,91
70<x<=80	4	1,59	6	2,38
80<x<=90	1	0,40	0	0
RAZEM	252	100	252	100

W Tabeli 18. zaprezentowany został ilościowy rozkład wyników uzyskanych w wymiarze spostrzeganej Niekonsekwencji przez synów i córki. W zakresie niekonsekwencji zaobserwowanej w zachowaniu matek wyniki badanych mieszczą się w siedmiu przedziałach. W przypadku ojców wyniki mieszczą się w 5 przedziałach. Największa część grupy badanych uzyskała wyniki z przedziału 50-60 i dla ojca i dla matki, w spostrzeganej niekonsekwencji u matki stanowiło to 36,51% grupy badanych, a w przypadku ojców 34,13%. Najniższe wyniki uzyskali badani u matki w pierwszym (20-30 dla matki, a dla ojca 30-40) i dwóch ostatnich przedziałach (70-80 oraz 80-90), w pierwszym procent osób to 2,38, w szóstym 1,59, a w ostatnim 0,40. U ojców najniższe wyniki uzyskali badani w zakresie spostrzeganej niekonsekwencji w dwóch ostatnich przedziałach, w piątym 2,38% oraz w czwartym 11,91%. By porównać uzyskane przez badanych wyniki z rozkładem normalnym przedstawiono je w postaci rozkładów na histogramach na Wykres 5 a i b.

Wykres 5 a i b. Graficzna prezentacja wyników uzyskanych przez badanych w podskali Niekonsekwencji (N) – matek (M N) i ojców (O N).

Wykres 5 a i b. obrazuje, że rozkład wyników dla matek jest zbliżony do normalnego, a ten dla ojców jest bardziej lewoskośny. To oznacza, że w przypadku matek najwięcej osób uzyskuje wyniki przeciętne, a stosunkowo mniej wyniki niskie i wysokie. Natomiast w przypadku ojców wskazuje to na to, że stosunkowo więcej osób spostrzega swojego ojca jako w niskim stopniu niekonsekwentnego, a mniejsza liczba osób widzi go jako osobę niekonsekwentną w swoim postępowaniu wychowawczym. Uzyskane rozkłady wyników pozwoliły na wyodrębnienie dwóch skrajnych grup eksperymentalnych na których zostały przeprowadzone analizy statystyczne i określone różnice występujące pomiędzy nimi.

Te wyodrębnione grupy to dla matek:

- **MN-N** – matki spostrzegane w swoim zachowaniu wychowawczym jako w niskim stopniu niekonsekwentne;
- **MN-W** – matki spostrzegane w swoim zachowaniu wychowawczym jako w wysokim stopniu niekonsekwentne.

Dla ojców te grupy są następujące:

- **ON-N** – ojcowie spostrzegani jako w niskim stopniu niekonsekwentni w zachowaniu wychowawczym;
- **ON-W** – ojcowie spostrzegani jako w wysokim stopniu niekonsekwentni w swoim zachowaniu w stosunku do dziecka.

Grupę synów i córek spostrzegających swoją matkę jako w mniejszym stopniu niekonsekwentną (MW-N) stanowiły 62 osoby, czyli 25% całej grupy. W przypadku większego nasilenia niekonsekwencji obserwowanej u matki (MW-W) to tę grupę tworzyło 65 osób czyli 26% grupy badanych. U ojców grupę spostrzeganą jako w wysokim stopniu niekonsekwentnych (ON-W) stanowiło 60 osób czyli 24% grupy, a w niskim (ON-N) stopniu 61 co stanowiło również 24% całej grupy osób badanych.

Tabela 19. Statystyki opisowe dla grup skrajnych w skali Niekonsekwencji dla matek i ojców z poziomem istotności różnic.

Skale SPR	Niskie wyniki (N)		Wysokie wyniki (W)		t	p
	M	SD	M	SD		
Matka Niekonsekwencja (M N - NW)	37,26	4,14	62,66	5,29	30,06	0,0001***
Ojciec Niekonsekwencja (O N - NW)	37,07	3,17	63,20	5,07	34,09	0,0001***

***p<0,001

W grupie, gdzie obserwowana była wysoka niekonsekwencja (MN-W) średnia wyników wyniosła $M=62,66$ ($SD=5,29$), a u tych o jej niższym natężeniu (MN-N) $M=37,26$ ($SD=4,14$). U ojców o wysokim stopniu (ON-W) średnia wynosiła $M=63,20$ ($SD=5,07$), a u tych o niskim (ON-N) $M=37,07$ ($SD=3,17$). Różnice między wyodrębnionymi grupami skrajnymi u matek są istotne statystycznie $t(125)=30,06$; $p<0,001$, tak jest też w przypadku grup wyników niskich i wysokich ojców $t(119)=34,09$; $p<0,001$.

Porównanie wyników uzyskiwanych przez córki i synów w zakresie percepcji postaw rodzicielskich

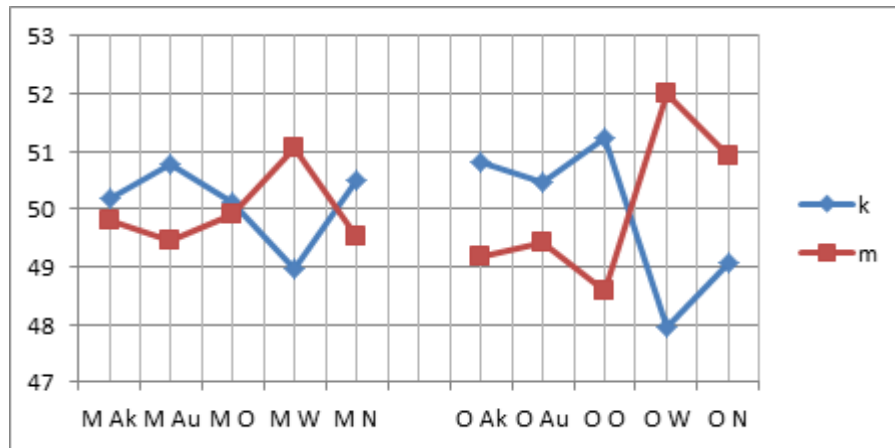
Poniżej zostaną zaprezentowane istotności różnic międzygrupowych występujących między badanymi dziewczętami i chłopcami w zakresie poszczególnych postaw matki i ojca.

Tabela 20. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic międzypłciowych między wynikami średnimi w skalach SPR.

Podskale SPR	Średnie		t	p
	Kobiety (k)	Mężczyźni (m)		
M Ak	50,19	49,81	0,30	0,764
M Au	50,79	49,44	1,05	0,293
M O	50,11	49,90	0,16	0,871
M W	48,96	51,04	-1,66	0,098
M N	50,49	49,53	0,76	0,448
O Ak	50,80	49,16	1,31	0,193
O Au	50,48	49,42	0,84	0,402
O O	51,22	48,57	2,13	0,034*
O W	47,94	52,01	-3,29	0,001**
O N	49,06	50,90	-1,47	0,142

* $p<0,05$, ** $p<0,01$, *** $p<0,001$

W Tabeli 20 zostały przedstawione wyniki średnie (M), odchylenia standardowe (SD) i poziom istotności różnic (p) dla poszczególnych postaw ze względu na płeć badanych. Stwierdzono występowanie istotnych różnic międzypłciowych między średnimi w skalach Nadmiernego Ochraniania $t(250)=2,13$; $p<0,05$ i Wymagania $t(250)=-3,29$; $p<0,01$ spostrzeganego u ojca. Dla lepszego zobrazowania występujących związków przedstawiono je na Wykresie 6.

Wykres 6. Profile z wyników średnich przedstawionych w Tabeli 20.

Na podstawie Wykresu 6 można zauważyć, że dziewczęta ($M=51,22$) widzą swoich ojców jako w większym stopniu ochraniających, troskliwych i opiekuńczych niż chłopcy ($M=48,57$). Natomiast synowie ($M=52,01$) częściej spostrzegają swoich ojców jako w większym stopniu wymagających, wykorzystujących w ich przypadku częściej kary i zakazy niż córki ($M=47,94$).

3.2. Wskaźniki egocentryzmu adolescencyjnego

Pomiaru egocentryzmu adolescencyjnego dokonano trzema skalami. Z czego jedna to skala mierząca ogólny poziom egocentryzmu oraz jego wymiary – Skala Egocentryzmu Adolescencyjnego D. Enrighta oraz dwie skale mierzące dwa wymiary egocentryzmu: Wyobrażoną Publiczność - Nowa Skala do Pomiaru Wyobrażonej Publiczności (NIAS) oraz Osobistego Mitu - Nowa Skala do Pomiaru Osobistego Mitu (NPFS).

Skala Egocentryzmu Adolescencyjnego D. Enrighta (AES)

Tabela 21. Statystyki opisowe dla podskal testu AES.

Podskale AES	M	SD	Min	Max
Egocentryzm adolescencyjny (WO AES)	49,99	10,04	23	77
Wyobrażona Publiczność (IA)	49,98	10,05	29	80
Osobisty Mit (PF)	50	9,99	29	84
Ogólne Skupienie na Sobie (SIG)	50,21	10,09	24	74

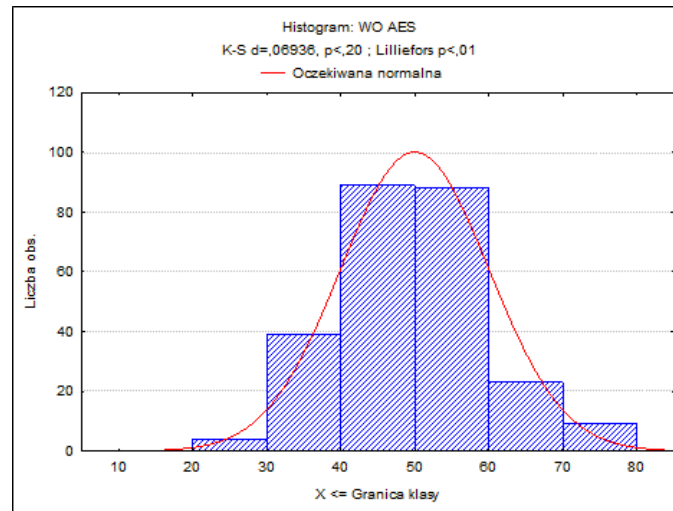
Średnia wyników ogólnych egocentryzmu jest równa $M=49,99$ z odchyleniem standardowym $SD=10,04$. Zakres wyników rozciąga się od 23 do 77 punktów w skali T. W skali Wyobrażonej Publiczności (IA) średnia wynosi $M=49,98$ z odchyleniem standardowym równym $SD=10,05$, a wyniki w tej skali rozciągają się od 29 do 80 punktów w skali T. W skali Osobistego Mitu (PF) średnia to $M=50$, a odchylenie $SD=9,99$ z wynikami w zakresie od 29 do 84. Ogólne Skupienie na Sobie u badanych wynosiło średnio $M=50,21$ z odchyleniem $SD=10,09$, a wyniki były w zakresie od 24 do 74.

Ze względu na pierwsze badania tą skalą w warunkach polskich przeanalizowane zostały wyniki uzyskiwane przez całą grupę badanych w tej skali.

Tabela 22. Rozkład wyników w teście AES w badanej grupie młodzieży ($N=252$).

Przedziały N	Wynik ogólny egocentryzmu WO AES	
	N	%
$20 < x \leq 30$	4	1,59
$30 < x \leq 40$	39	15,48
$40 < x \leq 50$	89	35,32
$50 < x \leq 60$	88	34,92
$60 < x \leq 70$	23	9,13
$70 < x \leq 80$	9	3,57
RAZEM	252	100

W Tabeli 22 został zaprezentowany ilościowy rozkład wyników uzyskanych w zakresie egocentryzmu. Wyniki badanych mieszczą się w sześciu przedziałach. Największa ilość badanych uzyskała wyniki w przedziale 40-50, stanowiło to 35,32% grupy badanych. Najmniejsza ilość osób znalazła się w pierwszym i ostatnim przedziale. W pierwszym były to 4 osoby czyli 1,59%, a w ostatnim 9 czyli 3,57%. By porównać uzyskane przez badanych wyniki do rozkładu normalnego przedstawione je w postaci histogramu na Rysunku.

Wykres 7. Graficzna prezentacja wyników uzyskanych przez badanych w skali AES na podstawie Tabeli 22.

Jak można zauważyć z Wykresu 7 rozkład wyników z badania skalą AES jest zbliżony do normalnego, to oznacza, że najczęściej osób otrzymuje wyniki przeciętne, czyli jest w przeciętnym stopniu egocentryczne, a istotnie mniejsze grupy osób osiągają wyniki wysokie i niskie.

Tabela 23. Statystyki opisowe dla badanych kobiet i mężczyzn w podskalach AES oraz wskaźniki istotności różnic między wynikami średnimi.

Skale AES	Średnie		t	p
	Kobiety (k)	Mężczyźni (m)		
WO AES	50,37	49,61	0,60	0,55
IA	49,56	50,41	-0,67	0,50
PF	50,25	49,75	0,40	0,69
SIG	51,41	49,02	1,90	0,06

WO AES – wynik ogólny egocentryzmu adolescencyjnego; IA – Wyobrażona Publiczność w skali AES; PF – Osobisty Mit ze skali AES; SIG – Ogólne Skupienie na Sobie ze skali AES

W Tabeli 23 Zostały przedstawione wyniki średnie (M), odchylenia standardowe (SD) i poziom istotności różnic (p) dla wyniku ogólnego egocentryzmu oraz wszystkich skal testu AES dla dziewcząt i chłopców. Nie stwierdzono występowania istotnych statystycznie różnic między wynikami u obu płci.

Nowa Skala do Pomiaru Wyobrażonej Publiczności (NIAS)

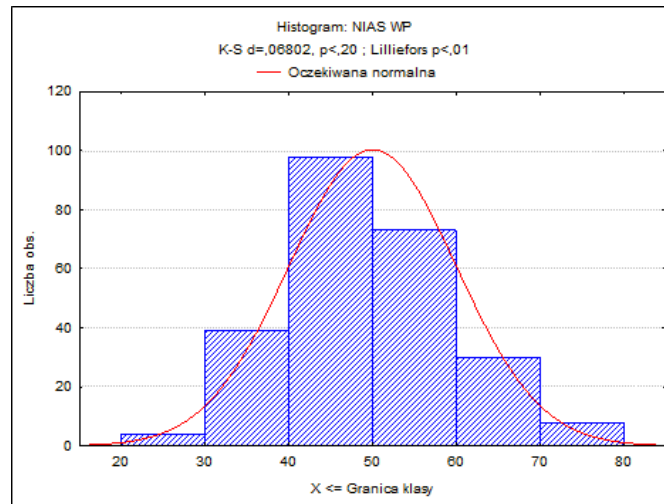
Skala do Pomiaru Wyobrażonej Publiczności jest narzędziem jednowymiarowym, więc w jej zakresie możliwe było jedynie przeliczenie wyników tylko dla wskaźnika ogólnego. Średnia dla wskaźnika ogólnego Wyobrażonej Publiczności wynosi $M=50,01$, a odchylenie standardowe $SD=10,02$. Wyniki badanych mieszczą się w zakresie od 27 do 80 jednostek T.

Ta skala została wykorzystana w Polsce po raz pierwszy, z tego względu przeanalizowane zostaną rozkłady wyników uzyskiwane przy użyciu tej skali.

Tabela 24. Rozkład wyników w teście NIAS w badanej grupie młodzieży (N=252).

Przedziały N	Wynik ogólny Wyobrażonej Publiczności NIAS WP	
	N	%
20<x<=30	4	1,59
30<x<=40	39	15,48
40<x<=50	98	38,89
50<x<=60	73	28,97
60<x<=70	30	11,90
70<x<=80	8	3,17
RAZEM	252	100

W Tabeli 24 przedstawiono ilościowy rozkład wyników uzyskanych w zakresie Wyobrażonej Publiczności mierzonej skalą NIAS. Wyniki badanych mieszczą się w sześciu przedziałach. Najwięcej wyników badanych mieści się w przedziale trzecim (40-50), czyli 98 co stanowi 38,89% całej grupy badanych. Najmniej wyników mieściło się w przedziale pierwszym (20-30) i ostatnim (70-80). W pierwszym 1,59% całej grupy czyli 4 osoby a w ostatnim 3,17% czyli 8 osób. Dla lepszego zobrazowania uzyskiwanych wyników i ich rozkładu przedstawiono je w postaci histogramu na Wykresie 8.

Wykres 8. Graficzna prezentacja wyników uzyskanych przez badanych w skali NIAS na podstawie Tabeli 23.

Jak można zauważyć z Wykresu 8 przedstawiony rozkład jest zbliżony do normalnego to oznacza, że najwięcej osób w przeciętny sposób wyobraża sobie siebie w różnych sytuacjach interpersonalnych, a istotnie mniejsza liczba osób robi to o wiele częściej lub o wiele rzadziej.

Wynik ogólny ze skali NIAS jest współzmienny z podskalą Wyobrażonej Publiczności pochodzącą ze skali AES na poziomie przeciętnym $r=0,41$; $p=0,001$.

Nowa Skala do Pomiaru Osobistego Mitu (NPFS)

Poniżej zostanie zaprezentowana charakterystyka skali NPFS.

Tabela 25. Statystyki opisowe dla skali NPFS.

Skala NPFS	M	SD	Min	Max
Osobisty Mit Wog (OM Wog)	50,14	10	19	83
Omnipotencja (Om)	49,97	10	23	84
Odporność (Od)	50,04	10	22	81
Osobista Wyjątkowość (Os W)	49,96	9,93	20	77

Średnia wyników ogólnych całej grupy badanych w zakresie Osobistego Mitu wynosi $M=50,14$ z odchyleniem standardowym $SD=10$, zakres wyników rozciąga się od 19 do 83 punktów w skali T. W skali Omnipotencji średnia to $M=49,97$ ($SD=10$), a badani uzyskiwali wyniki od 23 do 84 jednostek T. W przypadku skali Odporności średnia to $M=50,04$ ($SD=10$) a zakres otrzymywanych wyników rozciąga się od 22 do 81 punktów w skali T. Natomiast w

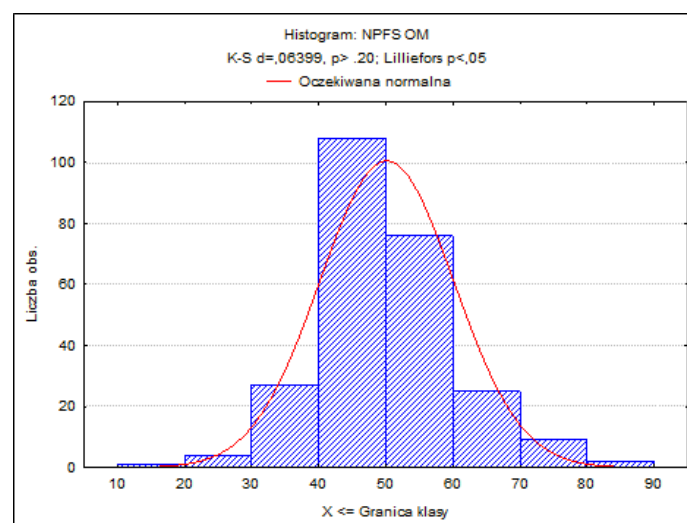
skali Osobistej Wyjątkowości średnia to $M=49,96$ ($SD=9,93$) z zakresem wyników od 20 do 77.

Przez wzgląd na pierwsze badania tą skalą na gruncie polskim przeanalizowany zostanie rozkład uzyskiwanych wyników przez badanych.

Tabela 26. Rozkład wyników w teście NPFS w badanej grupie młodzieży ($N=252$).

Przedziały NPFS	Wynik ogólny Osobistego Mitu NPFS OM	
	N	%
$10 < x \leq 20$	1	0,40
$20 < x \leq 30$	4	1,59
$30 < x \leq 40$	27	10,71
$40 < x \leq 50$	108	42,86
$50 < x \leq 60$	76	30,16
$60 < x \leq 70$	25	9,92
$70 < x \leq 80$	9	3,57
$80 < x \leq 90$	2	0,79
RAZEM	252	100

W Tabeli 26 zaprezentowano ilościowy rozkład wyników uzyskanych w zakresie Osobistego Mitu mierzonego skalą NPFS. Wyniki badanych mieszczą się w ośmiu przedziałach. Najwięcej wyników osób badanych znalazło się w czwartym (40-50) przedziale czyli 108 osób, to jest 42,86% grupy. Najmniej wyników znalazło się w przedziale pierwszym i ostatnim, w pierwszym (10-20) 1 wynik czyli 0,40% całej grupy, a w ostatnim (80-90) 2 co stanowi 0,79%. By lepiej zobrazować uzyskiwane wyniki i porównać otrzymany rozkład do normalnego, przedstawiono uzyskiwane wyniki w postaci histogramu na Rysunku 15.

Wykres 9. Graficzna prezentacja wyników uzyskanych przez badanych w skali NIAS.

Zobrazowane wyniki na Wykresie 9 wskazują, że rozkład wyników uzyskiwany w skali NPFS Osobistego Mitu jest zbliżony do normalnego, to oznacza, że najwięcej osób badanych uzyskuje wyniki przeciętne, a istotnie mniej osób wyniki bardzo niskie i bardzo wysokie.

Występuje brak związku między wskaźnikiem ogólnym NPFS oraz podskalą Osobistego Mitu ze skali AES ($r=0,11$; $p=0,10$).

Dokonano porównania badanych dziewcząt i chłopców pod względem tego, czy ich wyniki są zbliżone w skali NPFS, co zaprezentowano w Tabeli 27. poniżej.

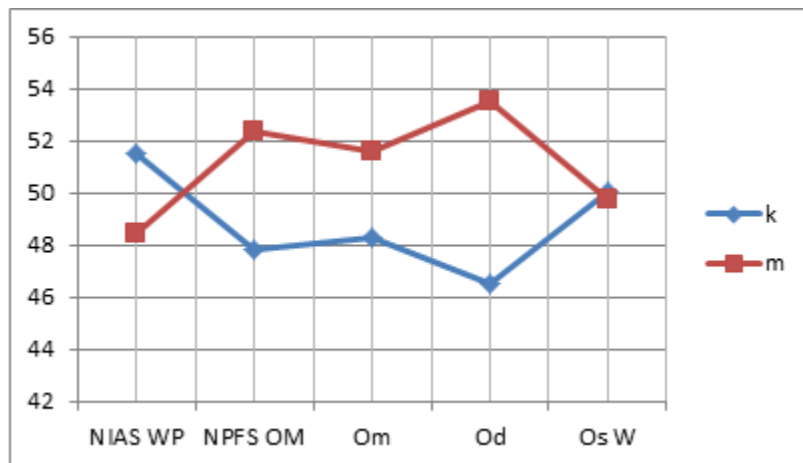
Tabela 27. Statystyki opisowe dla badanych kobiet i mężczyzn w skalach NIAS i NPFS i ich podskalach oraz wskaźniki istotności różnicy między wynikami średnimi.

Skale NIAS i NPFS	Średnie		t	p
	Kobiety (k)	Mężczyźni (m)		
NIAS WP	51,57	48,45	2,50	0,013*
NPFS OM	47,90	52,38	-3,65	0,0001***
Om	48,30	51,64	-2,68	0,008**
Od	46,54	53,58	-5,96	0,0001***
Os W	50,11	49,80	0,25	0,805

* $p<0,05$, ** $p<0,01$, *** $p<0,001$

NIAS WP – Wyobrażona Publiczność, NPFS OM – Osobisty Mit wynik ogólny; Om – Omnipotencja; Od – Odporność; Os W – Osobista Wyjątkowość

W Tabeli 27. Zostały przedstawione wyniki średnie (M), odchylenia standardowe (SD) i poziom istotności różnic (p) dla wyniku ogólnego Wyobrażonej Publiczności mierzonej skalą NIAS $t(250)=2,50$; $p<0,05$ oraz Osobistego Mitu mierzonego testem NPFS $t(250)=-3,65$; $p<0,01$ oddzielnie dla dziewcząt i chłopców. Wykazano również różnice w skalach NPFS: Omnipotencji $t(250)=-2,68$; $p<0,01$ i Odporności $t(250)=-5,96$; $p<0,001$. By lepiej zobrazować zależności przedstawiono je na Wykresie 10.

Wykres 10. Profile z wyników średnich przedstawionych w Tabeli 27.

Jak można zauważyć z powyższego wykresu dziewczęta (NIAS WP; $M=51,57$) charakteryzują się większą skłonnością do wyobrażania sobie siebie w różnych sytuacjach interpersonalnych niż chłopcy (NIAS WP; $M=48,45$). Z kolei chłopcy są bardziej skłonni do myślenia o sobie (NPFS OM; $M=52,38$) szczególnie o swojej nieograniczonej mocy i wpływie (Om; $M=51,64$) oraz poczuciu, że nie mogą się zranić (Od; $M=53,58$).

3.3. Percepcja postaw rodzicielskich i jej związki z egocentryzmem adolescencyjnym i jego wymiarami

W poniższym podrozdziale zostaną zaprezentowane wyniki wskazujące na związki występujące między percepcją postaw rodzicielskich a egocentryzmem adolescencyjnym.

Związki korelacyjne występujące pomiędzy percepcją poszczególnych postaw rodzicielskich a egocentryzmem u młodzieży

Poniżej zostaną przedstawione związki korelacyjne występujące pomiędzy percepcją poszczególnych postaw, a egocentryzmem adolescencyjnym i jego wymiarami. W nawiasach zostały podane hipotezy dla których dany związek jest przesłanką, szczegółowe rozstrzygnięcie hipotez zostanie oparte o analizę testu t-studenta

Tabela 28. Prezentacja związków korelacyjnych mierzonych wskaźnikiem r-Pearsona występujących pomiędzy poszczególnymi podskalami wersji „Moja Matka” skali SPR, a skalami egocentryzmu AES, NIAS i NPFS w całej grupie badanych.

	M Ak	M Au	M O	M W	M N
WO AES	0,02	-0,01	0,09	0,06	0,11
IA	-0,04	-0,05	0	0,05	0,08
PF	0,03	-0,01	0,18**	0,11	0,09
SIG	0,06	0,04	0,05	-0,03	0,09
NIAS WP	-0,02	-0,04	0,22***	0,17**	0,21**
NPFS OM	0,02	0,13*	0	0	-0,01
Om	0,10	0,17**	0,04	-0,02	-0,05
Od	0,01	0,10	-0,05	0,03	-0,06
Os W	-0,12	-0,02	-0,01	0,01	0,12

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$

M Ak – Matka Akceptacja; M Au – Matka Autonomia; M O – Matka Nadmierne Ochranianie; M W – Matka Nadmierne Wymaganie, M N – Matka Niekonsekwencja; WO AES – wynik ogólny egocentryzmu adolesecyjnego; IA – Wyobrażona Publiczność w skali AES; PF – Osobisty Mit ze skali AES; SIG – Ogólne Skupienie na Sobie ze skali AES; NIAS WP – Wyobrażona Publiczność, NPFS OM – Osobisty Mit wynik ogólny; Om – Omnipotencja; Od – Odporność; Os W – Osobista Wyjątkowość

Z Tabeli 28. wynika, że wystąpiły wprawdzie nieliczne i słabe związki, jednak osiągnęły one istotny poziom statystyczny.

Im bardziej intensywnie spostrzegana postawa Autonomii u matek tym wyższy poziom Osobistego Mitu jako wyniku ogólnego NPFS ($r=0,13$, $p < 0,05$) lub Omnipotencji ($r=0,17$; $p < 0,01$) u badanych. Im bardziej intensywnie spostrzegana jest u matek postawa Nadmiernego Ochraniania tym wyższe wyniki badania osiągają w zakresie Osobistego Mitu ze skali AES ($r=0,18$; $p < 0,01$) oraz Wyobrażonej Publiczności jako wyniku ogólnego skali NIAS ($r=0,22$; $p < 0,001$). Im wyższe wyniki badania uzyskują w zakresie spostrzeganej postawy Wymagania, tym wyższe w skali Wyobrażonej Publiczności jako wyniku ogólnego skali NIAS ($r=0,17$; $p < 0,01$).

Wyższym wynikiem w spostrzeganej postawie Niekonsekwencji matek towarzyszą wyższe wyniki w zakresie Wyobrażonej Publiczności ze skali NIAS ($r=0,21$; $p < 0,01$).

Osoby z większą skłonnością do wyobrażania sobie siebie w różnych sytuacjach społecznych i fantazjowania o tym (NIAS WP), równocześnie widzą swoje matki jako bardziej nadmiernie ochraniające (MO; co stanowi potwierdzenie dla **H3.2**) lub jako niekonsekwentne w swoim zachowaniu w stosunku do nich (MN; co jest podstawą dla potwierdzenia **H5.2.**) lub w większym stopniu nadmiernie wymagające (MW; **H4.2**).

Spostrzegana zbytnia troskliwość i opiekuńczość ze strony matki współtowarzyszy większemu przekonaniu o własnej wyjątkowości (MO; częściowe potwierdzenie dla **H3.3.**). Z

kolei Osobisty Mit (NPFS OM), a szczególnie poczucie Omnipotencji (Om), czyli przeświadczenie o własnej nieograniczonej władzy, wpływie i mocy towarzyszy spostrzeganej tolerancyjności matki w ramach wyznaczonych przez nią granic (Mau; częściowe potwierdzenie dla hipotezy **H2.3.**).

Tabela 29. Prezentacja związków korelacyjnych mierzonych wskaźnikiem r-Pearsona występujących pomiędzy poszczególnymi podskalami wersji „Mój Ojciec” skali SPR, a skalami egocentryzmu AES, NIAS i NPFS w całej grupie badanych.

	O Ak	O Au	O O	O W	O N
WO AES	-0,05	-0,02	0,07	0,13*	0,15*
IA	-0,07	-0,04	0,03	0,17**	0,16*
PF	-0,03	-0,01	0,14*	0,11	0,12*
SIG	-0,03	0	0,02	0,02	0,09
NIAS WP	0,01	-0,03	0,18**	0,15*	0,17**
NPFS OM	0,04	0,12	-0,05	0,06	-0,01
Om	0,14*	0,16*	0,07	0,03	-0,08
Od	0	0,09	-0,12	0,10	0,03
Os W	-0,12	-0,01	-0,12*	0,02	0,07

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$

O Ak – Ojciec Akceptacja; O Au – Ojciec Autonomia; O O – Ojciec Nadmierne Ochronianie; O W – Ojciec Nadmierne Wymaganie, O N – Ojciec Niekonsekwencja; WO AES – wynik ogólny egocentryzmu adolesecyjnego; IA – Wyobrażona Publiczność w skali AES; PF – Osobisty Mit ze skali AES; SIG – Ogólne Skupienie na Sobie ze skali AES; NIAS WP – Wyobrażona Publiczność, NPFS OM – Osobisty Mit wynik ogólny; Om – Omnipotencja; Od – Odporność; Os W – Osobista Wyjątkowość

Podobnie jak w przypadku matki związki występujące pomiędzy poszczególnymi skalami egocentryzmu i skal SPR okazały się nieliczne i słabe, jednak istotne statystycznie.

Im wyższe wyniki badani uzyskują w zakresie spostrzeganej Akceptacji ojca, tym wyższe wyniki w zakresie Omnipotencji ze skali NPFS ($r=0,14$; $p < 0,05$). Ponadto im bardziej nasilona spostrzegana Autonomia ze strony ojca, tym bardziej nasilone wyniki w zakresie Omnipotencji ($r=0,16$; $p < 0,05$). Im bardziej intensywnie badani spostrzegają swojego ojca jako osobę nadmiernie ochraniającą (O O), tym wyższe wyniki w zakresie Osobistego Mitu ze skali AES ($r=0,14$; $p < 0,05$) lub Wyobrażonej Publiczności ze skali NIAS ($r=0,18$; $p < 0,01$) oraz niższe w skali Osobistej Wyjątkowości ze skali NPFS ($r=-0,12$; $p < 0,05$). Im wyższe wyniki uzyskują badani w zakresie spostrzeganego u ojców Nadmiernego Wymaganie tym wyższe wyniki w zakresie wyniku ogólnego egocentryzmu ze skali AES ($r=0,13$; $p < 0,05$) lub Wyobrażonej Publiczności ze skali AES ($r=0,17$; $p < 0,01$) lub Wyobrażonej Publiczności ze skali NIAS ($r=0,15$; $p < 0,05$). Im bardziej nasilone u badanych spostrzeganie ojca jako

niekonsekwentnego, tym wyższe wyniki w zakresie ogólnego wyniku egocentryzmu ze skali AES ($r=0,15$; $p<0,05$) lub Wyobrażonej Publiczności ze skali AES ($r=0,16$; $p<0,05$) lub Osobistego Mitu ze skali AES ($r=0,12$; $p<0,05$), bądź Wyobrażonej Publiczności ze skali NIAS ($r=0,17$; $p<0,01$).

Im bardziej ojciec jest spostrzegany jako bezwarunkowo akceptujący (O Ak) badanego lub dający więcej autonomii (O Au), tym bardziej badany ma skłonność do przekonania o swoim dużym wpływie (Om) (**H1.3.** oraz **H2.3.**)

Badany którego ojciec zachowuje się zbyt troskliwie lub opiekuńczo w stosunku do niego ma: mniejsze przekonanie o swojej wyjątkowości (PF; **H3.3.**), więcej fantazji interpersonalnych i wizji siebie w różnych sytuacjach społecznych (NIAS WP; **H3.2.**) ale i mniejsze poczucie bycia innym od pozostałych oraz poczucie, że jest rozumiany (Os W; częściowe zaprzeczenie **H3.3.**).

Osoba, której ojciec wykorzystuje w większym stopniu zakazy i nakazy oraz kary i wymaga od niej bezwzględnego posłuszeństwa (O W) jest w większym stopniu bardziej egocentryczna (AES WO; **H4.1.**), a w szczególności antycypuje reakcje innych na swoje zachowania (IA), a także ma więcej fantazji interpersonalnych własnej osoby (NIAS WP; **H4.2.**).

Osoby widzące swojego ojca jako w większym stopniu zmiennego w postępowaniu wychowawczym są bardziej egocentryczni (AES WO; potwierdza to hipotezę **H5.1.**) zarówno w zakresie tego, że zwracają dużą uwagę na to co inni myślą o nich i jak na nich reagują (IA; częściowe potwierdzenie **H5.2.**), ale i tego, że akceptują fakt, że są oni bardziej wyjątkowi od innych osób (PF; **H5.3.**). Ponadto współtowarzyszy tej spostrzeganej postawie ojca skłonność do wyobrażania sobie siebie w różnych sytuacjach społecznych (NIAS WP **H5.2.**).

Podsumowanie: Badani doświadczający swoją matkę jako osobę w większym stopniu akceptującą mają większe przekonanie odnośnie swojej pozornie nieograniczonej władzy (**H1.3.**). Z kolei badani spostrzegający swoich rodziców jako dających im więcej autonomii to mają większe przekonanie odnośnie swojej nieograniczonej władzy, czy wpływu jaki mają na innych. Jedynie w przypadku matek widzianych w ten sposób, wpływa to na wyższy poziom Osobistego Mitu (**H2.3.**). Synowie i córki, którzy widzą swoich rodziców jako bardziej ochraniających widzą siebie jako bardziej wyjątkowych od innych osób (**H3.3.**) oraz częściej fantazjujących o sobie w różnych sytuacjach interpersonalnych (**H3.2.**) Za to w przypadku ojców doświadczanych jako osoby nadmiernie opiekuńcze i ochraniające badani mają większe poczucie bycia rozumianym przez innych (częściowe zaprzeczenie **H3.3.**). W

przypadku rodziców spostrzeganych jako osoby nadmiernie wymagające to badani oceniający w ten sposób swoich rodziców mają częściej wyobrażenia interpersonalne (**H4.2**). Badani spostrzegający swoich ojców jako w większym stopniu nadmiernie ochraniających są również bardziej egocentryczni (**H4.1**). Osoby oceniające swoich ojców jako w większym stopniu niekonsekwentnych również częściej mają wyobrażają sobie siebie w różnych sytuacjach społecznych (**H5.2**). Osoby doświadczające swojego ojca jako zmiennego w swoim zachowaniu, są w większym stopniu egocentryczni (**H5.1**). Dodatkowo zarówno w zakresie Wyobrażonej Publiczności jak i Osobistego Mitu (**H5.3**).

Celem dokładniejszej analizy przeprowadzono osobno analizy korelacji dla dziewcząt i chłopców. Przesłanki związane z tą analizą zostały przedstawione w podrozdziałach 3.1. oraz 3.2.

Tabela 30. Prezentacja związków korelacyjnych mierzonych wskaźnikiem r-Pearsona występujących pomiędzy poszczególnymi podskalami wersji „Moja Matka” skali SPR, a skalami egocentryzmu AES, NIAS i NPFS u dziewcząt.

	M Ak	M Au	M O	M W	M N
WO AES	0,05	0,05	-0,01	0,06	0,05
IA	0,01	0,02	-0,09	0,02	0,04
PF	0,07	0,07	0,10	0,16	0,06
SIG	0,04	0,04	-0,02	-0,04	0,01
NIAS WP	-0,09	-0,09	0,22*	0,24**	0,28**
NPFS OM	0,03	0,14	-0,08	-0,18	0,01
Om	0,10	0,20*	-0,02	-0,03	-0,01
Od	0,06	0,13	-0,05	0,03	0
Os W	-0,14	-0,05	-0,13	-0,03	0,03

M Ak – Matka Akceptacja; M Au – Matka Autonomia; M O – Matka Nadmierne Ochranianie; M W – Matka Nadmierne Wymaganie, M N – Matka Niekonsekwencja; WO AES – wynik ogólny egocentryzmu adolescencyjnego; IA – Wyobrażona Publiczność w skali AES; PF – Osobisty Mit ze skali AES; SIG – Ogólne Skupienie na Sobie ze skali AES; NIAS WP – Wyobrażona Publiczność, NPFS OM – Osobisty Mit wynik ogólny; Om – Omnipotencja; Od – Odporność; Os W – Osobista Wyjątkowość.

Dziewczęta, im bardziej spostrzegają swoje matki jako bardziej tolerancyjne i dające im więcej autonomii tym w większym stopniu są przekonane o swojej pozornie nieograniczonej władzy i wpływie $r=0,20$; $p<0,05$ (Om; **H2.3**).

Badane im intensywniej mają różne fantazje interpersonalne oraz różne „wizje siebie” tym w większym stopniu widzą swoje matki jako: nadmiernie troskliwe i opiekuńcze - $r=0,22$; $p<0,05$ (M O; **H3.2**) lub wymagające posłuszeństwa i często stosujące zakazy,

nakazy i kary $r=0,24$; $p<0,01$ (M W; **H4.2.**), czy zmienne w kontaktach i niekonsekwentne $r=0,28$; $p<0,01$ (M N; **H5.2.**).

Powyższe związki okazały się istotne statystycznie, jednak wartości występujących korelacji nie są wysokie.

Tabela 31. Prezentacja związków korelacyjnych mierzonych wskaźnikiem r-Pearsona występujących pomiędzy poszczególnymi podskalami wersji „Moja Matka” skali SPR, a skalami egocentryzmu AES, NIAS i NPFS u chłopców.

	M Ak	M Au	M O	M W	M N
WO AES	-0,01	-0,07	0,19*	0,06	0,16
IA	-0,09	-0,11	0,09	0,07	0,14
PF	0	-0,08	0,26**	0,08	0,12
SIG	0,07	-0,02	0,12	0	0,15
NIAS WP	0,07	0	0,23**	0,13	0,13
NPFS OM	0,01	0,15	0,08	-0,03	-0,01
Om	0,10	0,16	0,10	-0,06	-0,09
Od	-0,03	0,14	-0,05	-0,04	-0,10
Os W	-0,11	0,02	0,12	0,06	0,22*

* $p<0,05$, ** $p<0,01$, *** $p<0,001$

M Ak – Matka Akceptacja; M Au – Matka Autonomia; M O – Matka Nadmierne Ochronianie; M W – Matka Nadmierne Wymaganie, M N – Matka Niekonsekwencja; WO AES – wynik ogólny egocentryzmu adolesecyjnego; IA – Wyobrażona Publiczność w skali AES; PF – Osobisty Mit ze skali AES; SIG – Ogólne Skupienie na Sobie ze skali AES; NIAS WP – Wyobrażona Publiczność, NPFS OM – Osobisty Mit wynik ogólny; Om – Omnipotencja; Od – Odporność; Os W – Osobista Wyjątkowość.

Chłopcy im intensywniej spostrzegają swoje matki jako nadmiernie ochraniające oraz zbyt troskliwe i opiekuńcze, przejawiają tym wyższy poziom egocentryzmu $r=0,19$; $p<0,05$ (WO AES; **H3.1.**) lub są bardziej przekonani o swojej wyjątkowości w porównaniu do innych osób $r=0,26$; $p<0,01$ (PF; **H3.3.**). Co więcej badani im bardziej widzą w ten sposób swoje matki tym częściej fantazjują o sobie w różnych sytuacjach społecznych $r=0,23$; $p<0,01$ (NIAS WP; **H3.2.**).

Opisane związki są istotne statystycznie, jednak wartość korelacji jest niska.

Tabela 32. Prezentacja związków korelacyjnych mierzonych wskaźnikiem r-Pearsona występujących pomiędzy poszczególnymi podskalami wersji „Mój Ojciec” skali SPR, a skalami egocentryzmu AES, NIAS i NPFS u dziewcząt

	O Ak	O Au	O O	O W	O N
WO AES	-0,08	-0,08	0,07	0,19*	0,15
IA	-0,07	-0,05	0,04	0,21*	0,16
PF	-0,04	-0,04	0,11	0,19*	0,14
SIG	-0,08	-0,10	0,01	0,05	0,05
NIAS WP	-0,02	-0,08	0,17	0,19*	0,18*
NPFS OM	0,06	0,15	-0,04	-0,09	-0,07
Om	0,14	0,19*	0,11	-0,08	-0,11
Od	0,06	0,16	-0,06	-0,05	-0,01
Os W	-0,13	-0,05	-0,21*	-0,06	0,01

*p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001

M Ak – Matka Akceptacja; M Au – Matka Autonomia; M O – Matka Nadmierne Ochranianie; M W – Matka Nadmierne Wymaganie, M N – Matka Niekonsekwencja; WO AES – wynik ogólny egocentryzmu adolescencyjnego; IA – Wyobrażona Publiczność w skali AES; PF – Osobisty Mit ze skali AES; SIG – Ogólne Skupienie na Sobie ze skali AES; NIAS WP – Wyobrażona Publiczność, NPFS OM – Osobisty Mit wynik ogólny; Om – Omnipotencja; Od – Odporność; Os W – Osobista Wyjątkowość.

Dziewczęta im bardziej widzą swoich ojców jako nadmiernie wymagających tym w większym stopniu przejawiają ogólnie wyższy poziom egocentryzmu $r=0,19$; $p<0,05$ (WO AES; **H4.1.**) bądź bardziej zwracają uwagę na to w jaki sposób zareagują na nie inne osoby $r=0,21$; $p<0,05$ (IA; **H4.2.**) czy w większym stopniu są przekonane o swojej wyjątkowości $r=0,19$; $p<0,05$ (PF; **H4.3.**). Przy tej postawie również charakterystyczne jest to, że im częściej widzą w ten sposób swoich ojców tym częściej wyobrażają sobie siebie w różnych sytuacjach społecznych $r=0,19$; $p<0,05$ (NIAS WP; **H4.2.**).

Badane im intensywniej spostrzegają swoich ojców jako nadmiernie ochraniających, troskliwych i opiekuńczych tym mają mniejsze poczucie, że różnią się od innych czy są nierozumiane przez innych $r=-0,21$; $p<0,05$ (Os W; zaprzeczenie **H3.3.**).

Dziewczęta ojców w których zachowaniu można zaobserwować dużą tolerancyjność i pozostawianie swobody są bardziej przekonane o swojej nieograniczonej mocy i wpływie $r=0,19$; $p<0,05$.

Związki występujące między zmiennymi są istotne statystycznie, jednak wartości korelacji nie są wysokie.

Tabela 33. Prezentacja związków korelacyjnych mierzonych wskaźnikiem r-Pearsona występujących pomiędzy poszczególnymi podskalami wersji „Mój Ojciec” skali SPR, a skalami egocentryzmu AES, NIAS i NPFS u chłopców.

	O Ak	O Au	O O	O W	O N
WO AES	-0,04	0,04	0,07	0,08	0,17
IA	-0,07	-0,01	0,03	0,11	0,15
PF	-0,03	0,03	0,16	0,05	0,12
SIG	0,01	0,08	0,01	0,04	0,15
NIAS WP	0,03	0	0,16	0,21*	0,21*
NPFS OM	0,06	0,12	0	0,14	0,01
Om	0,17	0,14	0,08	0,10	-0,07
Od	0	0,08	-0,10	0,12	-0,01
Os W	-0,11	0,03	-0,03	0,11	0,15

*p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001

Jak wynika z powyższej tabeli chłopcy im częściej wyobrażają sobie siebie w różnych sytuacjach interpersonalnych równocześnie intensywniej widzą swoich ojców jako bardziej wymagających (OW) $r=0,21$; $p<0,05$ (**H4.2.**) oraz przejawiających większą niekonsekwencję w relacjach rodzic (ON) – dziecko $r=0,21$; $p<0,05$ (**H5.2.**).

Powyższe związki są istotne statystycznie jednak słabe, ale wskazują na pewną tendencję w zachowaniu.

Podsumowanie: Zarówno córki jak i synowie, którzy spostrzegają swoją matkę jako osobę w wysokim stopniu ochraniającą częściej mają różne wyobrażenia interpersonalne (**H3.2.**). Ponadto córki, które mają więcej wyobrażeń interpersonalnych równocześnie widzą swojego ojca bądź matkę jako osobę wymagającą (**H4.2.**) lub niekonsekwentną (**H5.2.**). U chłopców, którzy widzą w ten sposób swojego ojca również współwystępują w większym nasileniu różne fantazje o sobie w sytuacjach społecznych. Dziewczęta, które widzą swoją matkę lub ojca jako osobę dającą im więcej autonomii równocześnie są w większym stopniu przekonane o własnej pozornie nieograniczonej władzy, czy wpływie (**H2.3.**). Z kolei chłopcy, którzy spostrzegają swoją matkę jako nadmiernie ochraniającą, jednocześnie są bardziej egocentryczni (**H3.1.**) lub przekonani o własnej wyjątkowości (**H3.3.**). Z kolei dziewczęta widzące swojego ojca jako osobę bardziej nadmiernie troskliwą, czy opiekuńczą mają mniejsze poczucia bycia nierozumianymi przez innych (zaprzeczenie **H3.3.**). Córki widzące swojego ojca jako w większym stopniu wymagającego, są bardziej egocentryczne (**H4.1.**) lub ten egocentryzm pojawia się w zakresie Wyobrażonej Publiczności (**H4.2.**) albo Osobistego Mitu (**H4.3.**)

Porównanie grup skrajnych w zakresie postaw w zakresie egocentryzmu i jego wymiarów

Celem zweryfikowania hipotez przeprowadzony został test t-Studenta dla grup niezależnych pomiędzy wcześniej wyodrębnionymi grupami skrajnymi w zakresie poszczególnych postaw, a egocentryzmem adolescencyjnym i jego wymiarami dla całej grupy i osobno dla płci.

Percepcja postawy Akceptacji rodziców a egocentryzm

Poniżej zostaną zaprezentowane analizy testem t-Studenta dla grup skrajnych w zakresie spostrzeganej postawy Akceptacji rodziców i jej związku z poziomem egocentryzmu w całej grupie badanych oraz dodatkowo osobno dla płci.

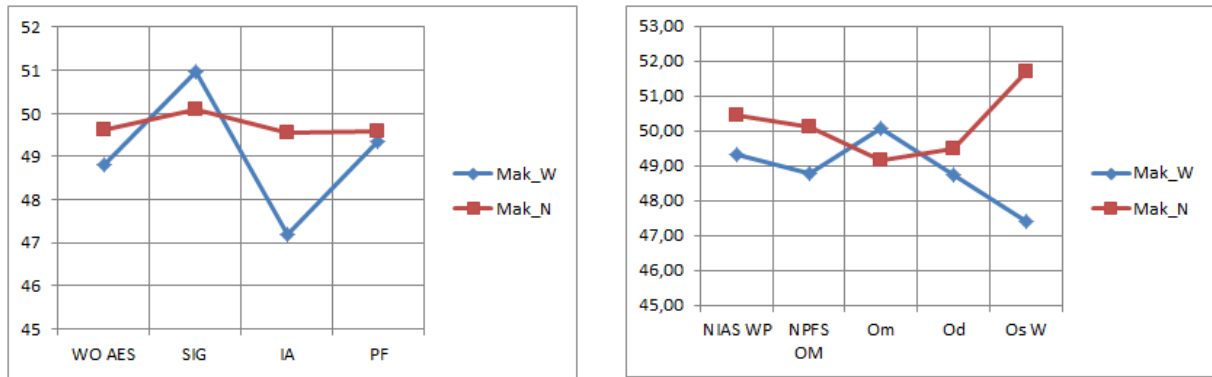
Tabela 34. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic między wynikami średnimi grup osób o spostrzeganej niskiej akceptacji ze strony matki (Mak-N) i wyższej (Mak-W) w skalach egocentryzmu adolescencyjnego AES, NIAS i NPFS i ich wymiarach.

Skale egocentryzmu	Mak – N		Mak - W		df	t	p
	M	SD	M	SD			
WO AES	49,63	9,71	48,80	9,12	121	-0,49	0,628
IA	49,53	10,24	47,20	9,48	121	-1,31	0,192
PF	49,60	9,43	49,36	9,42	121	-0,14	0,890
SIG	50,10	10,49	50,95	8,58	121	0,49	0,622
NIAS WP	50,47	9,93	49,31	11,13	121	-0,61	0,544
NPFS OM	50,11	8,88	48,77	9,79	121	-0,80	0,427
Om	49,18	9,41	50,08	9,89	121	0,52	0,604
Od	49,50	9,76	48,74	10,23	121	-0,42	0,673
Os W	51,71	9,72	47,43	9,34	121	-2,49	0,014*

*p<0,05,

WO AES – wynik ogólny egocentryzmu adolescencyjnego; IA – Wyobrażona Publiczność w skali AES; PF – Osobisty Mit ze skali AES; SIG – Ogólne Skupienie na Sobie ze skali AES; NIAS WP – Wyobrażona Publiczność, NPFS OM – Osobisty Mit wynik ogólny; Om – Omnipotencja; Od – Odporność; Os W – Osobista Wyjątkowość.

W Tabeli 34 zostały przedstawione wyniki średnie (M), odchylenia standardowe (SD) i poziom istotności różnic (p) dla grupy o niższej spostrzeganej akceptacji ze strony matek (Mak-N) oraz dla grupy z wyższą akceptacją (Mak-W). Istotne statystycznie różnice pojawiły się jedynie dla podskali Osobistej Wyjątkowości ze skali NPFS $t(121)=-2,49$; $p<0,05$. Dla lepszego zobrazowania występujących różnic przedstawiono je na Wykresie 11 a i b.

Wykres 11 a i b. Profile z wyników średnich przedstawionych w Tabeli 34.

Jak można zauważyć z Wykresu 11 a i b jedynie dla Osobistej Wyjątkowości różnice są istotne. Synowie i córki, którzy w większym stopniu czują się odrzuconymi przez matkę i w mniejszym stopniu doświadczają przyjemność z tych relacji (Mak-N) mają większe poczucie odmienności oraz bycia nierozumianymi przez innych (Os W; $M=51,71$; $SD=9,72$). Z kolei osoby spostrzegające swoją matkę jako bardziej akceptującą, a ich wzajemne relacje określające jako pełną zaufania i spontaniczności (Mak-W), mają znacząco niższy poziom tego poczucia wyjątkowości i dostrzegają oni swoje podobieństwo do innych osób (Os W; $M=47,43$; $SD=9,34$).

Tabela 35. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic między wynikami średnimi grup dziewcząt o spostrzeganej niskiej akceptacji ze strony matki (Mak-N-K) i wyższej (Mak-W-K) w skalach egocentryzmu adolescencyjnego AES, NIAS i NPFS i ich wymiarach dla dziewcząt.

Skale egocentryzmu	Mak -N -K		Mak -W-K		df	t	p
	M	SD	M	SD			
WO AES	48,41	8,11	50,71	8,49	55	-1,05	0,300
IA	47,66	9,64	49,25	10,31	55	-0,60	0,549
PF	48,34	6,19	49,61	7,59	55	-0,69	0,494
SIG	50,34	9,84	53,36	7,41	55	-1,30	0,198
NIAS WP	52,90	10,48	51,21	11,63	55	0,57	0,568
NPFS OM	47,48	9,23	48,96	8,37	55	-0,63	0,529
Om	46,86	9,50	49,68	9,33	55	-1,13	0,264
Od	46,55	7,66	48,54	8,87	55	-0,90	0,369
Os W	51,31	11,26	48,96	8,37	55	0,89	0,377

W Tabeli 35 przedstawiono wyniki średnie (M), odchylenia standardowe (SD) i poziom istotności różnic (p) dla grupy dziewcząt w niskim stopniu spostrzegających swoje matki jako akceptujące (Mak-N-K) oraz dla tych, które widzą swoje matki jako akceptujące w

wysokim stopniu (Mak-W-K). Nie wykazano żadnych istotnych statystycznie różnic pomiędzy tymi grupami w zakresie żadnego wymiaru egocentryzmu.

Tabela 36. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic między wynikami średnimi grup chłopców o spostrzeganej niskiej akceptacji ze strony matki (Mak-N-M) i wyższej (Mak-W-M) w skalach egocentryzmu adolescencyjnego AES, NIAS i NPFS i ich wymiarach.

Skale egocentryzmu	Mak –N –M		Mak –W-M		df	t	p
	M	SD	M	SD			
WO AES	49,31	11,89	47,56	10,39	62	0,63	0,533
IA	50,53	10,92	47,13	9,99	62	1,30	0,198
PF	49,47	12,39	48,94	11,09	62	0,18	0,857
SIG	48,25	11,74	48,09	10,21	62	0,06	0,955
NIAS WP	46,97	8,68	48,16	10,66	62	-0,49	0,627
NPFS OM	53,00	8,28	51,16	10,49	62	0,78	0,438
Om	50,97	9,01	51,63	9,38	62	-0,29	0,776
Od	54,06	10,35	51,97	10,48	62	0,80	0,424
Os W	51,88	8,25	48,13	10,84	62	1,56	0,124

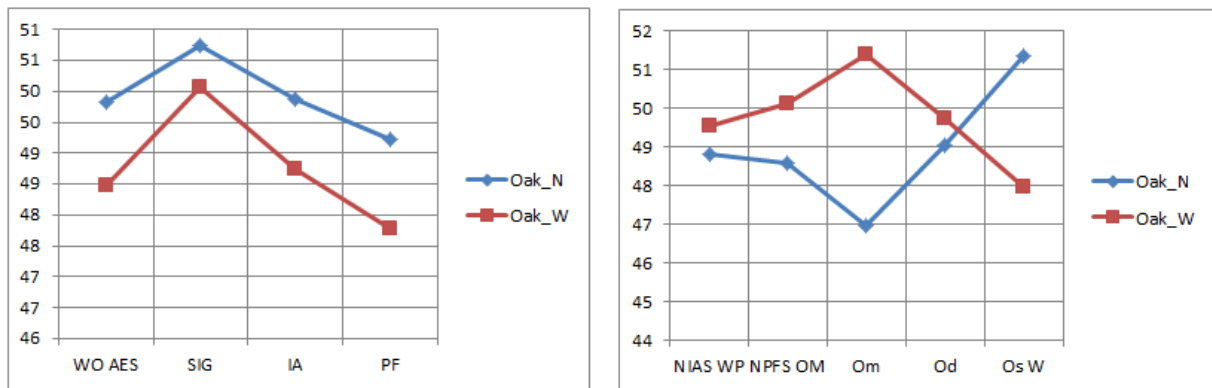
W Tabeli 36 zaprezentowano wyniki średnie (M), odchylenia standardowe (SD) i poziom istotności różnic (p) dla grupy chłopców w niskim stopniu widzących swoje matki jako osoby akceptujące, okazujące im miłość (Mak-N-M) oraz tych w wysokim stopniu widzących w ten sposób swoje matki (Mak-W-M). Nie pojawiły się żadne istotne statystycznie różnice pomiędzy wyodrębnionymi grupami w zakresie egocentryzmu i jego wymiarów.

Tabela 37. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic między wynikami średnimi grup osób o spostrzeganej niskiej akceptacji ze strony ojca (Oak-N) i wyższej (Oak-W) w skalach egocentryzmu adolescencyjnego AES, NIAS i NPFS i ich wymiarach.

Skale egocentryzmu	Oak – N		Oak - W		df	t	p
	M	SD	M	SD			
WO AES	49,83	10,43	48,48	9,85	125	0,75	0,458
IA	49,87	9,96	48,75	10,69	125	0,61	0,542
PF	49,22	10,36	47,78	9,91	125	0,80	0,425
SIG	50,75	10,96	50,06	9,04	125	0,38	0,702
NIAS WP	48,83	9,11	49,53	10,90	125	-0,40	0,693
NPFS OM	48,57	8,45	50,13	10,44	125	-0,92	0,359
Om	46,95	8,95	51,39	10,50	125	-2,56	0,012*
Od	49,05	9,35	49,75	10,90	125	-0,39	0,697
Os W	51,37	9,45	47,97	10,00	125	1,97	0,052

*p<0,05

W Tabeli 37 zostały przedstawione wyniki średnie (M), odchylenia standardowe (SD) i poziom istotności różnic (p) dla grupy o niższej spostrzeganej akceptacji ze strony ojców (Oak-N) oraz dla grupy z wyższą (Oak-W). Różnice między osobami reprezentujące te odmienne spostrzegane style postaw stwierdzono jedynie w skali Omnipotencji ze skali NPFS $t(125)=-2,56$; $p<0,05$. By lepiej przedstawić występujące zależności między średnimi wyodrębnionych grup, przedstawiono je na Wykresie 12 a i b.

Wykres 12 a i b. Profile z wyników średnich przedstawionych w Tabeli 37.

Jak można zauważyć z Wykresu 12 a i b osoby, które uważają swoich ojców za bardziej akceptujących, a ich wzajemne relacje częściej uznają za pełne otwartości i zaufania (Oak-W) są bardziej skłonne do przekonania o swojej pozornie nieograniczonej władzy, czy wpływie (Om; $M=46,95$, $SD=8,95$). W przeciwieństwie do nich osoby, które nie odczuwają przyjemności z kontaktów ze swoimi ojcami i czują się w większym stopniu odrzucone (Oak-N) mają mniejsze przekonanie o swojej mocy, czy wpływie (Om; $M=51,39$, $SD=10,50$).

Tabela 38. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic między wynikami średnimi grup córek o spostrzeganej niskiej akceptacji ze strony ojca (Oak-N-K) i wyższej (Oak-W-K) w skalach egocentryzmu adolesecyjnego AES, NIAS i NPFS i ich wymiarach.

Skale egocentryzmu	Oak –N -K		Oak –W-K		df	t	p
	M	SD	M	SD			
WO AES	50,16	10,17	47,71	8,14	60	1,05	0,299
IA	49,29	10,63	47,42	8,06	60	0,78	0,438
PF	49,71	9,98	48,10	9,01	60	0,67	0,507
SIG	51,68	10,24	49,26	8,99	60	0,99	0,327
NIAS WP	51,55	9,87	49,10	10,59	60	0,94	0,349
NPFS OM	46,55	8,36	48,32	7,96	60	-0,86	0,395
Om	45,19	8,32	49,29	9,23	60	-1,84	0,071
Od	45,94	8,47	47,61	7,76	60	-0,81	0,419
Os W	51,81	8,94	48,55	9,04	60	1,43	0,159

W Tabeli 38 zaprezentowano średnie (M), odchylenia standardowe (SD) i poziom istotności różnic (p) dla wyodrębnionych grup: dziewczęta spostrzegające swoich ojców jako w niskim stopniu dających im poczucie bycia kochanym i akceptowanym (Oak-W-K) oraz córki, które widzą ich jako w wysokim stopniu takich (Oak-W-K). Obydwie grupy poddano analizie z której wynika, że nie występują istotne statystycznie różnice między nimi.

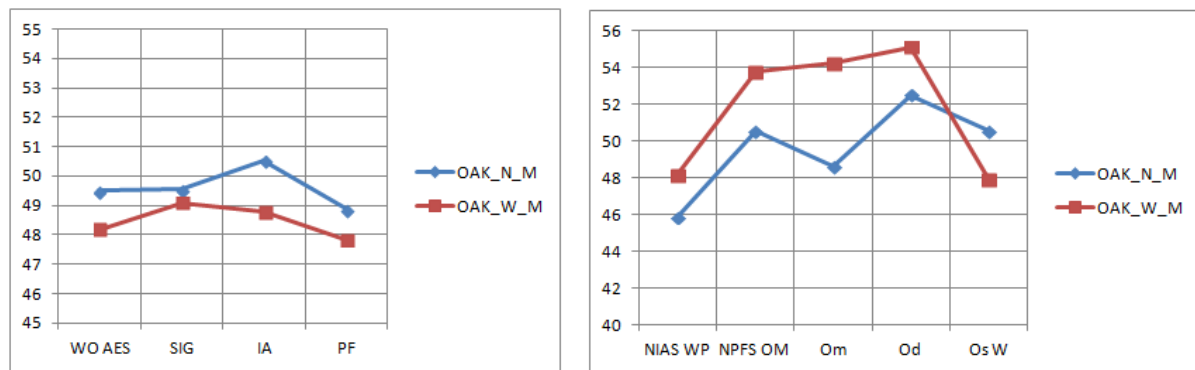
Tabela 39. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic między wynikami średnimi grup synów o spostrzeganej niskiej akceptacji ze strony ojca (Oak-N-M) i wyższej (Oak-W-M) w skalach egocentryzmu adolesecyjnego AES, NIAS i NPFS i ich wymiarach.

Skale egocentryzmu	Oak –N -M		Oak –W-M		df	t	p
	M	SD	M	SD			
WO AES	49,50	11,10	48,18	11,70	61	0,46	0,649
IA	50,53	9,49	48,79	11,90	61	0,64	0,525
PF	48,87	11,21	47,82	11,69	61	0,36	0,718
SIG	49,57	11,95	49,09	9,72	61	0,17	0,862
NIAS WP	45,83	7,68	48,15	10,76	61	-0,98	0,333
NPFS OM	50,53	8,46	53,79	12,04	61	-1,23	0,223
Om	48,63	9,66	54,21	10,47	61	-2,19	0,032*
Od	52,50	9,36	55,12	11,09	61	-1,01	0,317
Os W	50,57	10,26	47,88	12,16	61	0,94	0,349

*p<0,05

W Tabeli 39 przedstawiono wyniki średnie (M), odchylenia standardowe (SD) i poziom istotności różnic (p) dla grup chłopców, którzy widzą swojego ojca jako w mniejszym

stopniu okazującego im miłość oraz akceptację (Oak-N-M) oraz tych, którzy widzą go takim w większym stopniu (Oak-W-M). Poprzez analizę stwierdzono, że występują istotne różnice statystyczne pomiędzy tymi grupami w zakresie Omnipotencji (Om) jako wymiaru Osobistego Mitu $t(61)=-2,19; p<0,05$. Dla lepszego zobrazowania związków przedstawiono je w postaci Wykres 13 a i b.

Wykres 13 a i b. Profile z wyników średnich przedstawionych w Tabeli 39.

Jak można zauważyć na Wykresie 13 a i b chłopcy, którzy w większym stopniu widzą swoich ojców jako akceptujących i okazujących im miłość (Oak-W-M) mają większe przekonanie o swojej pozornie nieograniczonej władzy, czy wpływie (Om; $M=54,21$, $SD=12,04$). Natomiast chłopcy, którzy widzą ojców jako osoby w mniejszym stopniu akceptujące (Oak-N-M) mają mniejsze przekonanie o swojej władzy, czy wpływie na innych (Om; $M=48,63$, $SD=9,66$).

Podsumowanie: Osoby doświadczające swoją matkę jako mniej akceptującą mają w większym stopniu poczucie bycia niezrozumianym przez innych (częściowe zaprzeczenie **H1.3.**). Natomiast osoby, które spostrzegają swojego ojca jako osobę bardziej akceptującą, są w większym stopniu przekonane o swojej pozornie nieograniczonej władzy, czy wpływie, istotne statystycznie okazała się to dla chłopców (**H1.3.**).

Percepcja postawy Autonomii u rodziców a egocentryzm

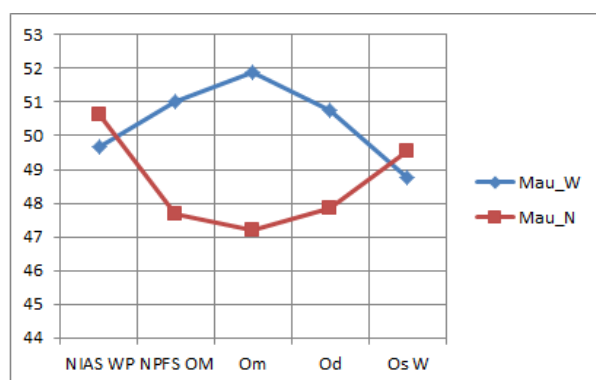
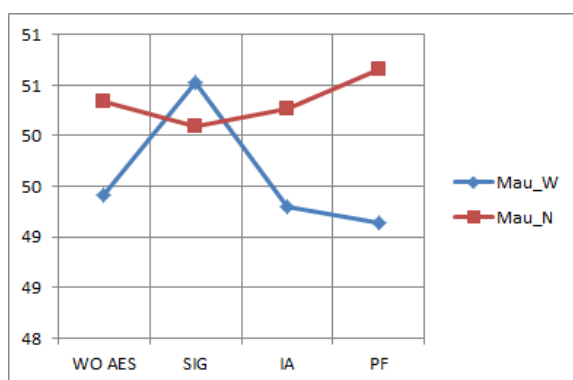
Poniżej zostaną zaprezentowane uzyskane analizy przeprowadzone testem t-Studenta osobno dla percepcji postawy Autonomii dla matki i ojca w całej grupie badanych jako, że w zakresie tej postawy spostrzeganie rodziców nie różni się w sposób istotny u córek i synów.

Tabela 40. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic między wynikami średnimi grup osób o spostrzeganej niskiej autonomii ze strony matki (Mau-N) i wysokiej (Mau-W) w skalach egocentryzmu adolesencyjnego AES, NIAS i NPFS i ich wymiarach.

Skale egocentryzmu	Mau – N		Mau – W		Df	t	p
	M	SD	M	SD			
WO AES	50,34	9,51	49,41	10,76	117	-0,50	0,618
IA	50,26	9,72	49,29	10,39	117	-0,53	0,600
PF	50,66	8,99	49,14	10,57	117	-0,85	0,400
SIG	50,10	10,78	50,53	10,39	117	0,22	0,823
NIAS WP	50,61	10,21	49,69	11,86	117	-0,45	0,652
NPFS OM	47,69	8,93	51,03	11,02	117	1,82	0,071
Om	47,20	9,20	51,88	11	117	2,52	0,013*
Od	47,85	9,09	50,74	11,33	117	1,54	0,127
Os W	49,54	11,16	48,78	10,15	117	-0,39	0,697

*p<0,05

W Tabeli 40 zostały zaprezentowane wyniki średnie (M), odchylenia standardowe (SD) i poziom istotności różnic (p) dla grupy o niższej spostrzeganej autonomii ze strony matek (Mau-N) oraz dla grupy o wyższej (Mau-W). Istotne statystycznie różnice pojawiły się jedynie dla podskali Omnipotencji ze skali NPFS $t(117)=2,52$; $p<0,05$. Dla lepszego przedstawienia powyższych zależności między średnimi w poszczególnych skalach zaprezentowano je na Wykresie 14 a i b.

Wykres 14 a i b. Profile z wyników średnich przedstawionych w Tabeli 40.

Z Wykresu 14 a i b można zauważyć, że zdecydowanie większa różnica występuje między niskimi wynikami autonomii matki (Mau-N) a wysokimi (Mau-W) w zakresie Omnipotencji. Osoby widzące swoją matkę jako osobę w wysokim stopniu tolerancyjną i

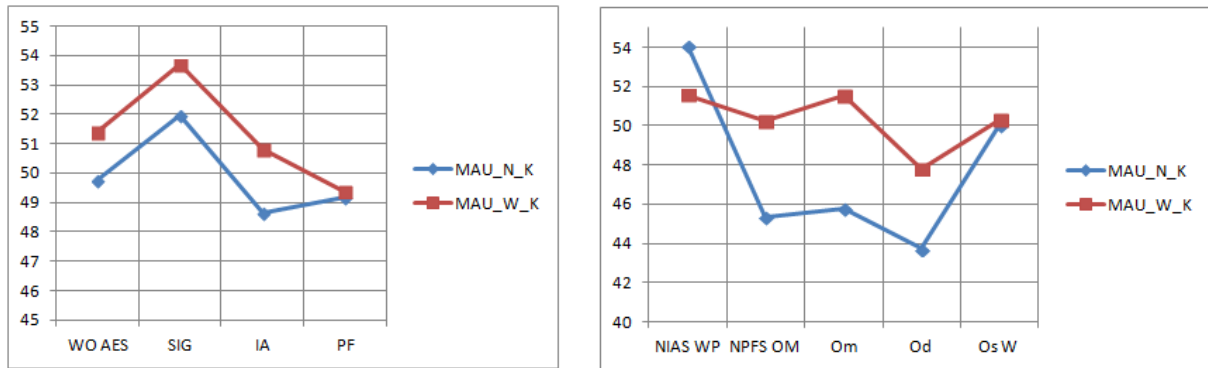
dającą możliwości do eksperymentowania w ramach wyznaczonych reguł (Mau-W) są częściej w większym stopniu przeświadczone o swojej pozornie nieograniczonej władzy, wpływie czy mocy (Om; M=51,88; SD=11). Z kolei badani spostrzegający swoją matkę jako osobę dającą im w mniejszym stopniu autonomię w ich działaniu (Mau-N) są w mniejszym stopniu przekonani o swojej pozornej władzy, czy mocy (Om; M=47,20; SD=9,20).

Tabela 41. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic między wynikami średnimi grup dziewcząt o spostrzeganej niskiej autonomii ze strony matki (Mau-N-K) i wysokiej (Mau-W-K) w skalach egocentryzmu adolesencyjnego AES, NIAS i NPFS i ich wymiarach.

Skale egocentryzmu	Mau -N -K		Mau -W-K		Df	t	p
	M	SD	M	SD			
WO AES	49,75	8,47	51,38	10,42	55	-0,65	0,521
IA	48,64	10,67	50,83	9,89	55	-0,80	0,426
PF	49,18	7,05	49,38	10,22	55	-0,09	0,932
SIG	51,96	9,66	53,69	8,69	55	-0,71	0,481
NIAS WP	54,07	10,95	51,59	9,90	55	0,90	0,372
NPFS OM	45,36	10,55	50,24	10,55	55	-1,75	0,086
Om	45,79	10,40	51,55	11,27	55	-2,01	0,050*
Od	43,71	8,89	47,79	9,76	55	-1,65	0,105
Os W	50,07	12,32	50,31	10,81	55	-0,08	0,938

*p<0,05

W Tabeli 41 Przedstawiono wyniki średnie (M), odchylenia standardowe (SD) i poziom istotności różnic (p) dla grupy dziewcząt spostrzegających je jako osoby dające im w małym stopniu poczucie autonomii (Mau-N-K) oraz takie, które uznają ich w większym stopniu (Mau-W-K). W wyniku przeprowadzonych analiz stwierdzono, że istnieją istotne różnice pomiędzy powyższymi grupami w zakresie Omnipotencji jako wymiaru Osobistego Mitu $t(55)=-2,01$; $p<0,05$. By lepiej zobrazować występujące różnice przedstawiono je na Wykresie 15 a i b.

Wykres 15 a i b. Profile z wyników średnich przedstawionych w Tabeli 41.

Na podstawie Wykresu 15 a i b można zauważyć, że córki, które uważają swoje matki za dające im więcej swobody i autonomii (Mau-W-K) mają większe przekonanie co do własnej pozornie nieograniczonej władzy, czy wpływu (Om; $M=51,55$, $SD=11,27$). Dziewczęta, które opisują swoje matki jako w mniejszym stopniu dające im autonomię (Mau-N-K), mają istotnie mniejsze poczucie bycia władczyim i mającym wpływ (Om; $M=45,79$, $SD=10,40$).

Tabela 42. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic między wynikami średnimi grup chłopców o spostrzeganej niskiej autonomii ze strony matki (Mau-N-M) i wysokiej (Mau-W-M) w skalach egocentryzmu adolesencyjnego AES, NIAS i NPFS i ich wymiarach.

Skale egocentryzmu	Mau –N –M		Mau –W–M		Df	t	p
	M	SD	M	SD			
WO AES	49,37	10,42	47,27	11,29	51	0,70	0,484
IA	50,85	8,87	47,27	10,96	51	1,31	0,196
PF	50,89	10,43	48,96	11,67	51	0,63	0,528
SIG	46,52	10,89	47,31	11,58	51	-0,26	0,799
NIAS WP	47,93	8,73	48,81	13,14	51	-0,29	0,774
NPFS OM	49,56	6,92	51,85	11,67	51	-0,87	0,387
Om	48,00	7,87	52,31	11,00	51	-1,64	0,106
Od	51,41	7,63	54,04	12,10	51	-0,95	0,346
Os W	49,30	10,74	46,81	9,91	51	0,88	0,385

W Tabeli 42 zostały zaprezentowane wyniki średnie (M), odchylenia standardowe (SD) i poziom istotności różnic (p) dla grup chłopców widzących swoje matki jako osoby dające im mało swobody w działaniu (Mau-N-M) oraz tych widzących swoje matki jako dające im w dużym stopniu autonomię (Mau-W-M). W wyniku przeprowadzonych analiz

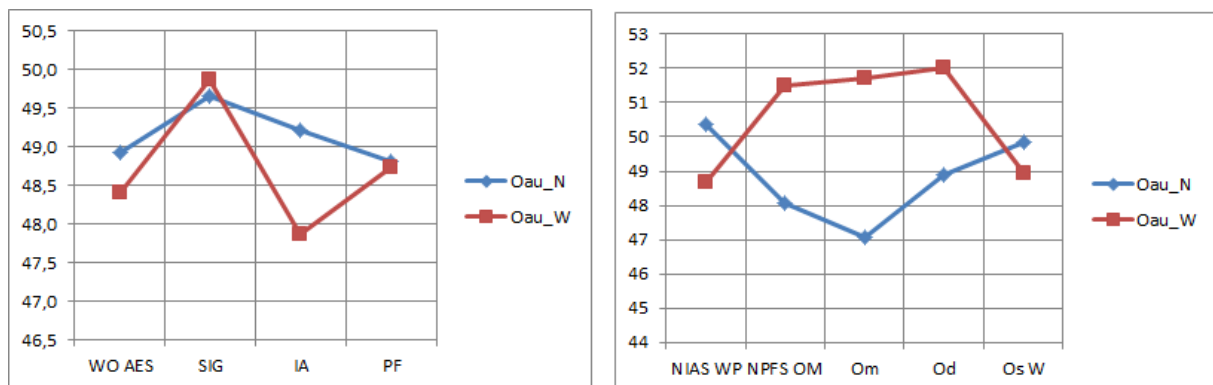
stwierdzono, że nie występują istotne statystycznie różnice pomiędzy wyodrębnionymi grupami skrajnymi w zakresie egocentryzmu, czy żadnego z jego wymiarów.

Tabela 43. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic między wynikami średnimi grup osób o spostrzeganej niskiej autonomii ze strony ojca (Oau-N) i wysokiej (Oau-W) w skalach egocentryzmu adolescentycznego AES, NIAS i NPFS i ich wymiarach.

Skale egocentryzmu	Oau – N		Oau - W		Df	t	p
	M	SD	M	SD			
WO AES	48,92	8,72	48,41	10,37	117	0,29	0,774
IA	49,21	9,30	47,86	10,34	117	0,75	0,455
PF	48,80	8,58	48,72	10,62	117	0,04	0,964
SIG	49,66	9,45	49,86	9,33	117	-0,12	0,905
NIAS WP	50,38	8,33	48,66	10,68	117	0,98	0,328
NPFS OM	48,07	8,53	51,48	11,29	117	-1,87	0,064
Om	47,07	8,67	51,72	11,45	117	-2,51	0,013*
Od	48,89	9,57	52,00	11,53	117	-1,61	0,111
Os W	49,85	8,92	48,93	10,47	117	0,52	0,606

*p<0,05

W Tabeli 43 zostały przedstawione wyniki średnie (M), odchylenia standardowe (SD) i poziom istotności różnic (p) dla grupy o niższej spostrzeganej autonomii ze strony ojców (Oau-N) oraz dla grupy z wyższą (Oau-W). Różnice między osobami reprezentujące te odmienne style postaw stwierdzono jedynie w skali Omnipotencji ze skali NPFS $t(117)=-2,51$; $p<0,05$. By lepiej przedstawić występujące zależności między średnimi, przedstawiono je na Wykresie 16 a i b.

Wykres 16 a i b. Profile z wyników średnich przedstawionych w Tabeli 43.

Na Wykresie 16 a i b można zauważyć, że osoby, które w większym stopniu uznają swoich ojców za tolerancyjnych i dających im więcej swobody, aby mogły eksperymentować (Oau-W) są w większym stopniu skłonne do przekonania o tym, że mają nieograniczoną władzę, czy wpływ na innych i otaczających ich rzeczywistość (Om; M=51,72, SD=11,45). Z kolei osoby, które widzą swoich ojców jako w większym stopniu ograniczających ich wolność (Oau-N), są w mniejszym stopniu skłonne do przekonania o własnej władzy, czy wpływie (Om; M=47,07, SD=8,67).

Dokonano dodatkowych analiz testem t-Studenta osobno dla płci w zakresie poszczególnych postaw.

Tabela 44. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic między wynikami średnimi grup dziewcząt o spostrzeganej niskiej autonomii ze strony ojca (Oau-N-K) i wysokiej (Oau-W-K) w skalach egocentryzmu adolesencyjnego AES, NIAS i NPFS i ich wymiarach.

Skale egocentryzmu	Oau –N -K		Oau –W-K		df	t	p
	M	SD	M	SD			
WO AES	50,40	9,21	48,94	9,33	59	0,62	0,540
IA	48,97	10,62	47,10	9,26	59	0,73	0,466
PF	49,87	7,68	49,97	9,07	59	-0,05	0,963
SIG	52,67	9,23	50,90	8,95	59	0,76	0,452
NIAS WP	52,43	8,93	49,68	10,88	59	1,08	0,285
NPFS OM	45,67	8,52	49,23	9,29	59	-1,56	0,125
Om	45,13	8,99	49,65	10,98	59	-1,75	0,085
Od	44,90	8,84	47,97	9,58	59	-1,30	0,199
Os W	50,60	7,63	50,19	9,02	59	0,19	0,850

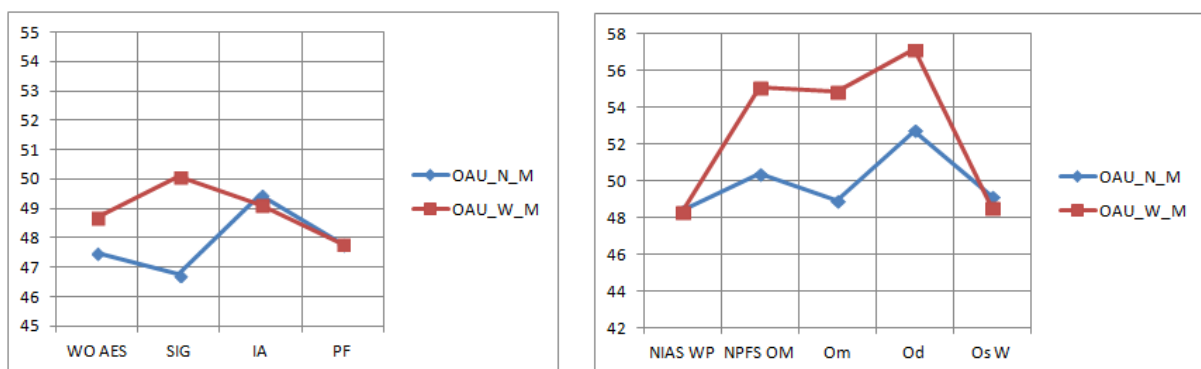
W powyższej tabeli zostały przedstawione średnie (M), odchylenia standardowe (SD) i poziom istotności różnic (p) dla grup dziewcząt spostrzegających swojego ojca jako w niskim stopniu dającego swobodę w zachowaniu i działaniu (Oau-N-K) oraz w wysokim (Oau-W-K). W ramach przeprowadzonych analiz testem t-Studenta nie wykryto istotnych statystycznie różnic między tymi grupami.

Tabela 45. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic między wynikami średnimi grup chłopców o spostrzeganej niskiej autonomii ze strony ojca (Oau-N-M) i wysokiej (Oau-W-M) w skalach egocentryzmu adolesencyjnego AES, NIAS i NPFS i ich wymiarach.

Skale egocentryzmu	Oau –N –M		Oau –W-M		df	t	p
	M	SD	M	SD			
WO AES	47,48	8,10	48,69	11,67	58	-0,47	0,642
IA	49,45	7,99	49,14	11,94	58	0,12	0,905
PF	47,77	9,38	47,79	12,33	58	-0,01	0,995
SIG	46,74	8,86	50,07	9,79	58	-1,38	0,172
NIAS WP	48,39	7,32	48,31	11,93	58	0,03	0,976
NPFS OM	50,39	8,01	55,10	13,06	58	-1,70	0,095
Om	48,94	8,05	54,90	12	58	-2,27	0,027*
Od	52,74	8,73	57,14	12,37	58	-1,60	0,115
Os W	49,13	10,09	48,55	11,97	58	0,20	0,840

*p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001

W Tabeli 45 umieszczone zostały średnie (M), odchylenia standardowe (SD) i poziom istotności różnic (p) dla dwóch wyodrębnionych grup chłopców z których jedna to ta w której chłopcy spostrzegają swoich ojców jako w mniejszym stopniu dających im wolność w działaniu (Oau-N-M). Z kolei druga grupa to synowie spostrzegający swoich ojców jako dających im więcej autonomii i w większym stopniu pozwalających im na eksperymentowanie (Oau-W-M). W wyniku przeprowadzonych analiz statystycznych stwierdzono, że występują istotne różnice pomiędzy grupami chłopców w zakresie Omnipotencji ze skali NPFS $t(58)=-2,27$; $p<0,05$.

Wykres 17 a i b. Profile z wyników średnich przedstawionych w Tabeli 45.

Z powyższych wykresów można dostrzec, że chłopcy widzącego swojego ojca dającego im w większym stopniu swobodę w działaniu oraz poczucie autonomii (Oau-W-M) mają

większe pozorne przekonanie o swojej władzy czy wpływie na innych (Om; M=54,90, SD=12). W przypadku chłopców spostrzegających swojego ojca jako osobę dającą im w mniejszym stopniu możliwości eksperymentowania i działania (Oau-N-M), mają oni mniejsze przeświadczenie o własnych możliwościach wpływania na innych, czy władzy (Om; M=48,94, SD=8,05).

Podsumowanie: Osoby, które doświadczają swoje matki lub ojców jako dających im więcej wolności w zakresie dokonywania różnych wyborów i większe możliwości eksperymentowania przy uwzględnianiu wyznaczonych przez rodziców reguł, są bardziej przekonane o swojej pozornie nieograniczonej władzy, czy wpływie (**H2.3**). W przypadku matek, to dziewczęta częściej mają takie przeświadczenie, a w przypadku ojców chłopcy.

Percepcja postawy Nadmiernego Ochrania rodziców a egocentryzm

Poniżej zostaną zaprezentowane różnice istotności grup skrajnych dla osób widzących swoje matki i ojców jako w wysokim stopniu nadmiernie ochraniających oraz dla tych, które widzą ich jako w niskim stopniu nadmiernie ochraniających. Przeprowadzone to zostanie także osobno dla grup skrajnych dziewcząt i chłopców.

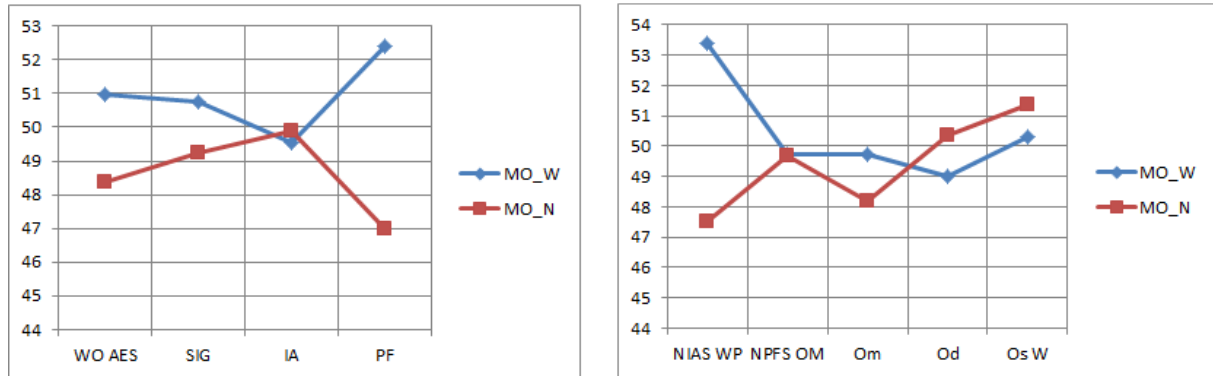
Tabela 46. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic między wynikami średnimi grup osób o spostrzeganego niskiego nadmiernego ochrania ze strony matki (MO-N) i wysokiego (MO-W) w skalach egocentryzmu adolesencyjnego AES, NIAS i NPFS i ich wymiarach.

Skale egocentryzmu	MO – N		MO – W		df	t	p
	M	SD	M	SD			
WO AES	48,37	12,07	50,98	8,66	125	1,41	0,162
IA	49,87	11,52	49,53	9,50	125	-0,18	0,856
PF	46,97	11,08	52,41	9,14	125	3,02	0,003**
SIG	49,25	12,21	50,77	8,42	125	0,81	0,418
NIAS WP	47,52	9,87	53,39	9,38	125	3,43	0,0008***
NPFS OM	49,67	10,48	49,75	10,46	125	0,04	0,964
Om	48,21	9,51	49,73	10,62	125	0,85	0,395
Od	50,33	10,79	49,02	10,09	125	-0,71	0,479
Os W	51,38	10,38	50,30	9,70	125	-0,61	0,544

p<0,01, *p<0,001

W Tabeli 46 zostały zaprezentowane wyniki średnie (M), odchylenia standardowe (SD) i poziom istotności różnic (p) dla grupy o niższym spostrzeganym nadmiernym ochraniaiu ze strony matek (MO-N) oraz dla grupy o wyższym (MO-W). Istotne

statystycznie różnice pojawiły się dla podskali Osobistego Mitu (PF) ze skali AES $t(125)=3,02$; $p<0,01$ oraz Wyobrażonej Publiczności wyniku ogólnego skali NIAS (NIAS WP) $t(125)=3,43$; $p<0,001$. Dla lepszego zobrazowania związków między średnimi zaprezentowano je na Wykresie 18 a i b.

Wykres 18 a i b. Profile z wyników średnich przedstawionych w Tabeli 46.

Z Wykresu 18 a i b można zauważyć, że osoby, które widzą swoją matkę jako osobę nadmiernie ochraniającą, troskliwą oraz opiekuńczą (MO-W) są w większym stopniu przekonane o swojej wyjątkowości w odniesieniu do innych (PF; $M=52,41$, $SD=9,14$) oraz częściej fantazjują o sobie w różnych sytuacjach społecznych (NIAS WP; $M=53,39$, $SD=9,38$). Natomiast osoby, które widzą swoją matkę jako mniej ochraniającą (MO-N) mają mniejsze poczucie wyjątkowości (PF; $M=46,97$, $SD=11,08$) oraz rzadziej fantazjują o sobie w różnych sytuacjach społecznych (NIAS WP; $M=47,52$, $SD=9,87$).

Tabela 47. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic między wynikami średnimi grup dziewcząt o spostrzeganym niskim nadmiernym ochranianiu ze strony matki (MO-N-K) i wysokim (MO-W-K) w skalach egocentryzmu adolesencyjnego AES, NIAS i NPFS i ich wymiarach.

Skale egocentryzmu	MO – N -K		MO – W - K		df	t	p
	M	SD	M	SD			
WO AES	50,71	11,56	49,48	7,30	60	0,50	0,620
IA	51,65	11,51	48,29	8,44	60	1,31	0,196
PF	48,61	11,41	50,52	6,69	60	-0,80	0,426
SIG	51,65	10,88	50,23	8,62	60	0,57	0,571
NIAS WP	49,10	10,01	53,55	8,58	60	-1,88	0,065
NPFS OM	47,77	10,77	45,71	7,56	60	0,87	0,386
Om	47,06	10,26	46,55	9,15	60	0,21	0,835
Od	46,68	9,40	44,71	6,97	60	0,94	0,353
Os W	51,94	10,83	48,48	9,62	60	1,33	0,190

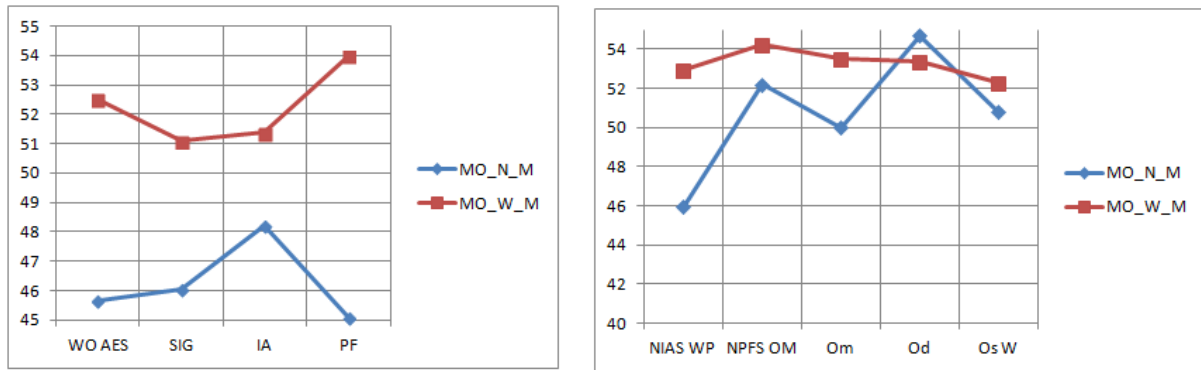
W Tabeli 47 przedstawiono wyniki średnie (M), odchylenia standardowe (SD) i poziom istotności różnic (p) dla grup dziewcząt spostrzegających swoje matki jako w niskim stopniu nadopiekuńcze i nadmiernie ochraniające (MO-N-K) oraz w wysokim (MO-W-K). W wyniku przeprowadzonych analiz statystycznych nie stwierdzono żadnych istotnych różnic pomiędzy wyodrębnionymi grupami w zakresie egocentryzmu, ani żadnego z jego wymiarów.

Tabela 48. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic między wynikami średnimi grup chłopców o spostrzeganym niskim nadmiernym ochranianiu ze strony matki (MO-N-M) i wysokim (MO-W-M) w skalach egocentryzmu adolesencyjnego AES, NIAS i NPFS i ich wymiarach.

Skale egocentryzmu	MO – N -M		MO – W - M		df	t	p
	M	SD	M	SD			
WO AES	45,65	12,23	52,52	10,04	58	-2,37	0,021*
IA	48,19	11,64	51,38	10,15	58	-1,13	0,265
PF	45,06	10,72	54	11,07	58	-3,17	0,002**
SIG	46,06	12,36	51,10	8,50	58	-1,83	0,073
NIAS WP	45,94	9,80	52,93	9,68	58	-2,78	0,007**
NPFS OM	52,19	9,36	54,24	11,39	58	-0,76	0,449
Om	50,00	7,97	53,55	11,01	58	-1,44	0,156
Od	54,71	10,11	53,38	10,60	58	0,50	0,621
Os W	50,77	10,23	52,31	10,15	58	-0,58	0,562

*p<0,05, **p<0,01

W Tabeli 48 zostały zaprezentowane wyniki średnie (M), odchylenia standardowe (SD) i poziom istotności różnic (p) dla grup chłopców spostrzegających swoje matki jako w niskim stopniu nadmiernie ochraniające (MO-N-M) oraz w wysokim (MO-W-M). W wyniku przeprowadzonej analizy statystycznej stwierdzono, że pomiędzy tymi dwoma grupami występują istotne różnice statystyczne w zakresie wyniku ogólnego egocentryzmu ze skali AES $t(58)=-2,37$; $p<0,05$, Osobistego Mitu ze skali AES $t(58)=-2,17$; $p<0,01$ oraz Wyobrażonej Publiczności wyniku ogólnego skali NIAS $t(58)=-2,78$; $p<0,01$. By lepiej zobrazować powyższe różnice przedstawiono je na Wykresie 19 a i b.

Wykres 19 a i b. Profile wyników średnich przedstawionych w Tabeli 48.

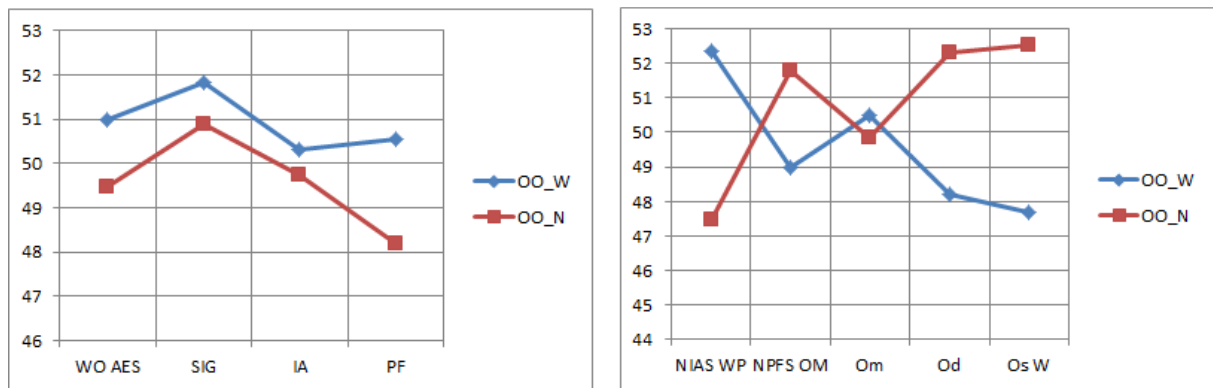
Jak można zauważyć na podstawie powyższych wykresów chłopcy, którzy widzą swoją matkę jako osobę w wysokim stopniu nadmiernie opiekuńczą i chroniącą (MO-W-M) są w większym stopniu egocentryczni (WO AES; $M=52,52$, $SD=10,04$) w szczególności są przekonani o swojej wyjątkowości (PF; $M=54$, $SD=11,07$) oraz częściej fantazjujący o sobie w różnych sytuacjach interpersonalnych (NIAS WP; $M=52,93$, $SD=9,68$). Natomiast synowie spostrzegający swoją matkę jako w niskim stopniu nadmiernie ochraniającą (MO-N-M) są w mniejszym stopniu egocentryczni (WO AES; $M=45,65$, $SD=12,23$) mają w małym stopniu przekonanie o własnej wyjątkowości (PF; $M=45,06$, $SD=10,72$) oraz rzadko wyobrażają sobie siebie w różnych sytuacjach społecznych (NIAS WP; $M=45,94$, $SD=9,80$).

Tabela 49. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic między wynikami średnimi grup osób o spostrzeganego niskiego nadmiernego ochraniającego ze strony ojca (MO-N) i wysokiego (MO-W) w skalach egocentryzmu adolescencyjnego AES, NIAS i NPFS i ich wymiarach.

Skale egocentryzmu	OO – N		OO - W		df	t	p
	M	SD	M	SD			
WO AES	49,46	10,87	51,00	8,55	109	0,83	0,410
IA	49,73	10,15	50,33	9,54	109	0,32	0,751
PF	48,20	11,05	50,55	9,19	109	1,22	0,226
SIG	50,88	10,62	51,82	8,32	109	0,52	0,604
NIAS WP	47,48	8,93	52,36	10,21	109	2,68	0,008**
NPFS OM	51,80	10,65	48,98	10,27	109	-1,42	0,158
Om	49,86	10,51	50,49	10,55	109	0,32	0,752
Od	52,34	11,02	48,20	9,58	109	-2,11	0,037*
Os W	52,54	10,11	47,69	8,75	109	-2,70	0,008**

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$

W Tabeli 49 przedstawiono wyniki średnie (M), odchylenia standardowe (SD) i poziom istotności różnic (p) dla grupy o niższym spostrzeganym Nadmiernym Ochranianiu ze strony ojców (OO-N) oraz dla grupy o wyższym (OO-W). Statystycznie istotne różnice pojawiły się między powyżej opisanymi grupami skrajnymi w zakresie Wyobrażonej Publiczności jako wyniku ogólnego skali NIAS $t(109)=2,68$; $p<0,01$ oraz w wymiarach Osobistego Mitu: Odporności $t(109)=-2,11$; $p<0,05$ oraz Osobistej Wyjątkowości $t(109)=-2,70$; $p<0,01$. Dla lepszego zobrazowania powyższych zależności przedstawiono je na Wykresie 20 a i b.

Wykres 20 a i b. Profile z wyników średnich przedstawionych w Tabeli 49.

Można zauważyć na Wykresie 20 a i b, że osoby spostrzegające swojego ojca jako osobę w większym stopniu nadmiernie opiekuńczą i troskliwą (OO-W) częściej wyobrażają sobie siebie w różnych sytuacjach interpersonalnych (NIAS WP; $M=52,36$, $SD=10,21$). Ponadto w mniejszym stopniu są przekonani o swojej pozornej niezniszczalności i odporności na zagrażające wydarzenia (Od; $M=48,20$, $SD=9,58$) oraz mają mniejsze przekonanie co do swojej wyjątkowości czują się rozumiani przez innych (Os W; $M=47,69$, $SD=8,75$). Z kolei osoby, które spostrzegają swoich ojców jako w mniejszym stopniu chroniących i troskliwych (OO-N) rzadziej mają fantazje dotyczące różnych sytuacji społecznych (NIAS WP; $M=47,48$, $SD=8,93$). Co więcej w większym stopniu są przekonani o swojej pozornej odporności na różne zagrażające sytuacje (Od; $M=52,34$, $SD=11,02$) oraz czują się inni oraz często nierozumiani od otaczających ich ludzi (Os W; $M=52,54$, $SD=10,11$).

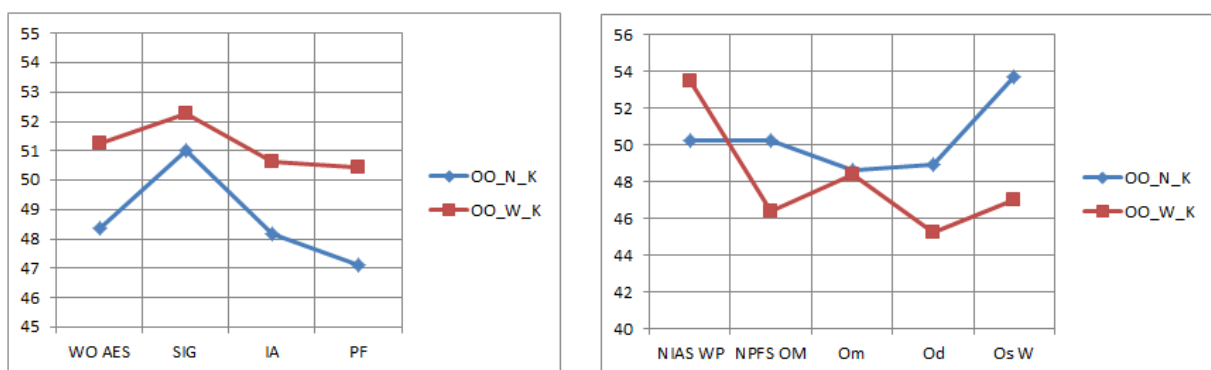
Dla przeprowadzenia dokładniejszych analiz przeprowadzono dodatkowo osobne testy t-Studenta osobno dla wyodrębnionych grup skrajnych dla obydwu płci.

Tabela 50. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic między wynikami średnimi grup osób o spostrzeganego niskiego nadmiernego ochraniania ze strony ojca (MO-N) i wysokiego (MO-W) w skalach egocentryzmu adolesecyjnego AES, NIAS i NPFS i ich wymiarach u dziewcząt.

Skale egocentryzmu	OO – N-K		OO- W-K		df	t	p
	M	SD	M	SD			
WO AES	48,38	9,42	51,26	7,95	58	-1,28	0,205
IA	48,17	8,79	50,65	9,81	58	-1,03	0,309
PF	47,10	9,27	50,45	8,35	58	-1,47	0,147
SIG	51,00	9,69	52,26	7,05	58	-0,58	0,566
NIAS WP	50,24	10,01	53,48	10,05	58	-1,25	0,216
NPFS OM	50,24	9,97	46,42	10,91	58	1,41	0,163
Om	48,66	10,13	48,39	11,34	58	0,10	0,924
Od	48,93	9,21	45,19	10,19	58	1,49	0,142
Os W	53,72	8,45	47,00	9,77	58	2,84	0,006**

*p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001

W Tabeli 50 zaprezentowano wyniki średnie (M), odchylenia standardowe (SD) oraz poziomy istotności różnic (p) dla grup dziewcząt: o niższym spostrzeganym Nadmiernym Ochronianiu ojca (OO-N-K) oraz dla tych o wyższym (OO-W-K). Istotne statystycznie różnice pojawiły się pomiędzy wyodrębnionymi grupami w zakresie Osobistej Wyjątkowości $t(58)=2,84$; $p<0,01$. By lepiej zobrazować różnice pomiędzy średnimi wyodrębnionych grup przedstawiono je na Wykresie 21 a i b.

Wykres 21 a i b. Profile z wyników średnich przedstawionych w Tabeli 50.

Z Wykresu 21 a i b. można zauważyć, że dziewczęta, które w mniejszym stopniu widzą swoich ojców jako osoby nadmiernie opiekuńcze czy troskliwe (OO-W-K) w istotnie mniejszym stopniu czują się niezrozumiane przez innych (Os W; $M=41,03$, $SD=5,72$).

Natomiast córki, które spostrzegają swoich ojców jako osoby w mniejszym stopniu nadmiernie chroniące (OO-N-K) są w większym stopniu przekonane o swojej wyjątkowości i czują się nierozumiane przez innych (Os W; $M=45,55, 5,72$).

Tabela 51. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic między wynikami średnimi grup osób o spostrzeganego niskiego nadmiernego ochraniania ze strony ojca (MO-N) i wysokiego (MO-W) w skalach egocentryzmu adolescencyjnego AES, NIAS i NPFS i ich wymiarach u chłopców.

Skale egocentryzmu	OO – N-M		OO-W-M		df	t	p
	M	SD	M	SD			
WO AES	49,77	12,69	50,57	9,55	59	-0,27	0,784
IA	50,87	11,64	50,40	8,84	59	0,18	0,860
PF	48,45	12,52	51,53	10,98	59	-1,02	0,311
SIG	50,10	12,14	49,60	9,14	59	0,18	0,858
NIAS WP	44,84	7,27	49,07	9,38	59	-1,97	0,053
NPFS OM	52,58	10,89	52,20	8,90	59	0,15	0,882
Om	50,23	10,58	52,20	7,74	59	-0,83	0,410
Od	54,71	11,70	52,83	8,44	59	0,72	0,477
Os W	51,48	10,88	48,90	10,43	59	0,95	0,348

W powyższej tabeli średnie (M), odchylenia standardowe (SD) i poziom istotności różnic (p) dla wyodrębnionych grup chłopców: chłopców prezentujących percepcję Nadmiernego Ochroniania u ojców w niskim stopniu (OO-N-M) oraz tych, którzy spostrzegają ojców w wysokim stopniu jako nadmiernie ochraniające (OO-W-M). Nie wystąpiły żadne różnice istotne statystyczne pomiędzy wyodrębnionymi grupami w zakresie egocentryzmu ani jego wymiarów.

Podsumowanie: W całej grupie badanych osoby spostrzegające swoją matkę jako w wyższym stopniu ochraniająca są bardziej przekonane o swojej wyjątkowości (**H3.3.**) oraz częściej mają fantazje o sobie w różnych sytuacjach interpersonalnych (**H3.2.**) Chłopcy widzący w ten sposób swoje matki są w większym stopniu egocentryczni (**H3.1.**), mają większe poczucie wyjątkowości (**H3.3.**) oraz więcej wyobrażeń interpersonalnych (**H3.2.**) Z kolei same dziewczęta, które widzą swojego ojca jako bardziej troskliwego i opiekuńczego, mają mniejsze poczucie wyjątkowości (zaprzeczenie **H3.3.**). U chłopców nie stwierdzono istotnych różnic.

Percepcja postawy Nadmiernego Wymagania rodziców a egocentryzm

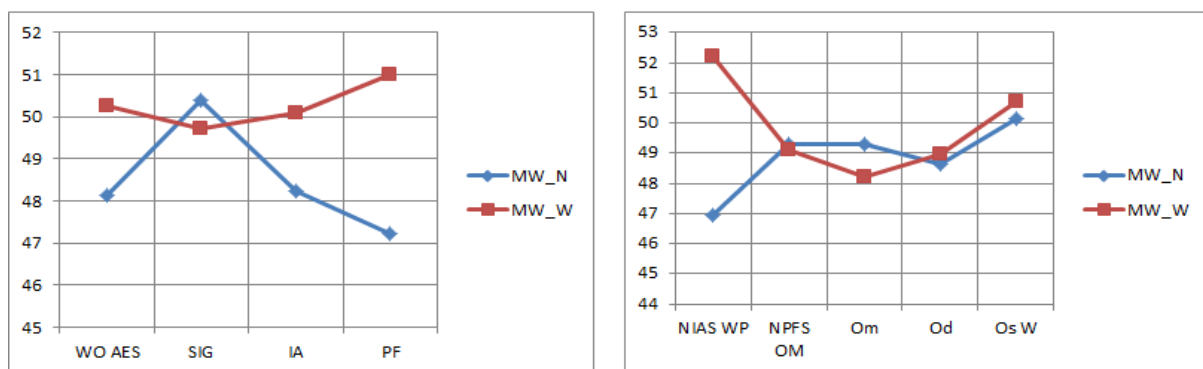
Poniżej zostaną zaprezentowane testy istotności różnic przeprowadzone dla grup skrajnych wyodrębnionych dla tej postawy z całej grupy badanych oraz osobne analizy dla płci, jako, że w tej postawie występują istotne różnice międzypłciowe.

Tabela 52. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic między wynikami średnimi grup osób o spostrzeganego niskiego nadmiernego wymagania ze strony matki (MW-N) i wysokiego (MW-W) w skalach egocentryzmu adolesencyjnego AES, NIAS i NPFS i ich wymiarach.

Skale egocentryzmu	MW – N		MW - W		df	t	P
	M	SD	M	SD			
WO AES	48,15	9,84	50,25	9,97	123	-1,19	0,238
IA	48,25	9,64	50,08	10,15	123	-1,03	0,303
PF	47,23	9,24	51	9,21	123	-2,28	0,024*
SIG	50,39	10,21	49,72	10,16	123	0,37	0,712
NIAS WP	46,95	10,24	52,23	9,76	123	-2,95	0,004**
NPFS OM	49,28	10,54	49,09	9,52	123	0,10	0,918
Om	49,31	10,54	48,22	9,89	123	0,60	0,551
Od	48,66	11,44	48,98	8,72	123	-0,18	0,857
Os W	50,13	9,85	50,72	10,08	123	-0,33	0,742

*p<0,05, **p<0,01

W Tabeli 52 zostały zaprezentowane wyniki średnie (M), odchylenia standardowe (SD) i poziom istotności różnic (p) dla grupy o niższym spostrzeganym nadmiernym wymaganiu ze strony matek (MW-N) oraz dla grupy o wyższym (MW-W). Różnice pomiędzy tymi dwoma grupami, które okazały się istotne statystycznie pojawiły się dla podskali Osobistego Mitu (PF) ze skali AES $t(123)=-2,28$; $p<0,05$ oraz Wyobrażonej Publiczności wyniku ogólnego skali NIAS (NIAS WP) $t(123)=-2,95$; $p<0,001$. Przedstawiono powyższe zależności między średnimi na Wykresie 22 a i b.

Wykres 22 a i b. Profile z wyników średnich przedstawionych w Tabeli 52.

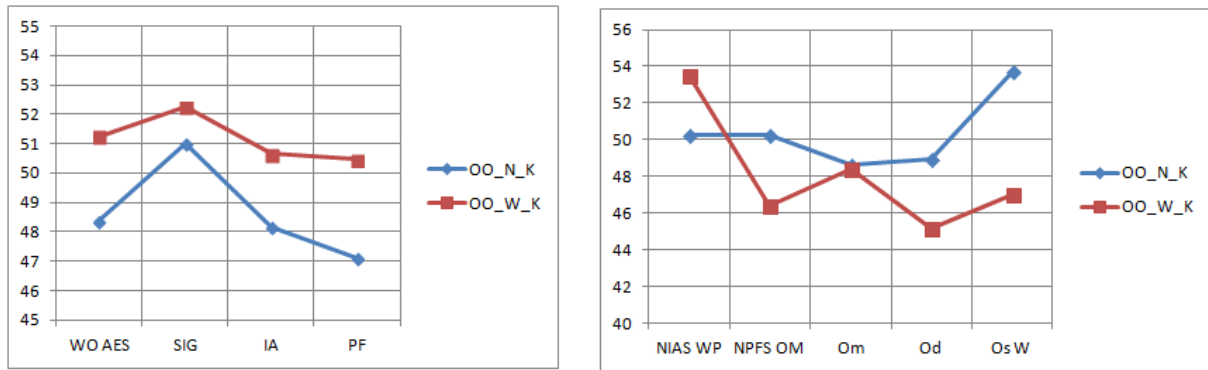
Z Wykresu 22 a i b. można zauważyć, że osoby, które widzą swoją matkę jako osobę nadmiernie wymagającą bezwzględności posłuszeństwa (MW-W) są w większym stopniu przekonane o swojej wyjątkowości w porównaniu do innych i to akceptują (PF; M=51, SD=9,21) oraz częściej fantazjują o sobie w różnych sytuacjach interpersonalnych (NIAS WP; M=52,23, SD=9,76). Natomiast osoby, które widzą swoją matkę jako mniej ochraniającą (MW-N) mają mniejsze poczucie wyjątkowości (PF; M=47,23, SD=9,24) oraz rzadziej fantazjują o sobie w różnych sytuacjach społecznych (NIAS WP; M=46,95, SD=10,24).

Tabela 53. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic między wynikami średnimi grup dziewcząt o spostrzeganym niskim nadmiernym wymaganiu ze strony matki (MW-N-K) i wysokim (MW-W-K) w skalach egocentryzmu adolescencyjnego AES, NIAS i NPFS i ich wymiarach.

Skale egocentryzmu	MW – N -K		MW – W - K		df	t	p
	M	SD	M	SD			
WO AES	48,00	10,02	49,77	9,48	58	-0,70	0,486
IA	47,70	9,78	48,83	10,98	58	-0,42	0,675
PF	46,57	8,62	50,87	8,14	58	-1,99	0,052
SIG	51,47	10,61	50,10	8,71	58	0,55	0,588
NIAS WP	47,60	9,83	54	9,11	58	-2,62	0,011*
NPFS OM	47,63	10,57	46,70	9,75	58	0,36	0,723
Om	48,50	10,85	46,80	10,06	58	0,63	0,532
Od	45,37	9,93	45,30	7,60	58	0,03	0,977
Os W	50,50	9,99	50,33	11,16	58	0,06	0,952

*p<0,05

W tabeli 53. zaprezentowano średnie (M), odchylenia standardowe (SD) i poziom istotności różnic (p) dla grupy dziewcząt, które widzą swoje matki jako w niskim stopniu nadmiernie wymagające (MW-N-K) oraz w wysokim (MW-W-K). W wyniku przeprowadzonych analiz stwierdzono, że pomiędzy tymi dwoma grupami występują istotne statystycznie różnice w zakresie Wyobrażonej Publiczności wyniku ogólnego ze skali NIAS $t(58)=-2,62$; $p<0,05$. By lepiej przedstawić powyższe zależności przedstawiono je na Wykresie 23 a i b.

Wykres 23 a i b. Profile z wyników średnich przedstawionych w Tabeli 53.

Jak można zauważyć z powyższych wykresów dziewczęta, które widzą swoje matki jako osoby w wysokim stopniu nadmiernie wymagające i często wykorzystujące zakazy i nakazy oraz kary (MW-W-K) mają częściej więcej fantazji interpersonalnych (NIAS WP; $M=54$, $SD=9,11$). Z kolei grupa dziewcząt spostrzegająca swoje matki jako w niskim stopniu nadmiernie wymagające (MW-N-K) mają rzadziej wyobrażenia dotyczące różnych sytuacji społecznych i swojej osoby w nich (NIAS WP; $M=47,60$, $SD=9,83$).

Tabela 54. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic między wynikami średnimi grup osób o spostrzeganego niskiego nadmiernego wymagania ze strony matki (MW-N) i wysokiego (MW-W) w skalach egocentryzmu adolesencyjnego AES, NIAS i NPFS i ich wymiarach.

Skale egocentryzmu	MW – N -M		MW – W - M		df	t	p
	M	SD	M	SD			
NIAS WP	46,45	10,38	50,72	10,18	61	-1,65	0,105
NPFS OM	51,81	10,94	51,75	8,44	61	0,02	0,982
Om	50,94	9,63	50,16	9,29	61	0,33	0,745
Od	53,61	11,25	52,44	8,36	61	0,47	0,639
Os W	49,23	10,90	51,31	9,24	61	-0,82	0,415
WO AES	49,03	11,27	50,84	10,82	61	-0,65	0,518
SIG	49,74	10,50	49,38	11,76	61	0,13	0,897
IA	49,68	11,23	51,41	9,49	61	-0,66	0,511
PF	48,35	11,41	51,31	10,42	61	-1,07	0,287

W powyższej tabeli zostały przedstawione odchylenia standardowe (SD) i poziomy istotności różnic (p) dla grup chłopców z których jedna spostrzega swoją matkę jako w niskim stopniu stosującą nadmierne wymagania oraz kary i zakazy (MW-N-M), a druga widzi ją taką w wysokim stopniu (MW-W-M). W wyniku przeprowadzonych analiz statystycznych

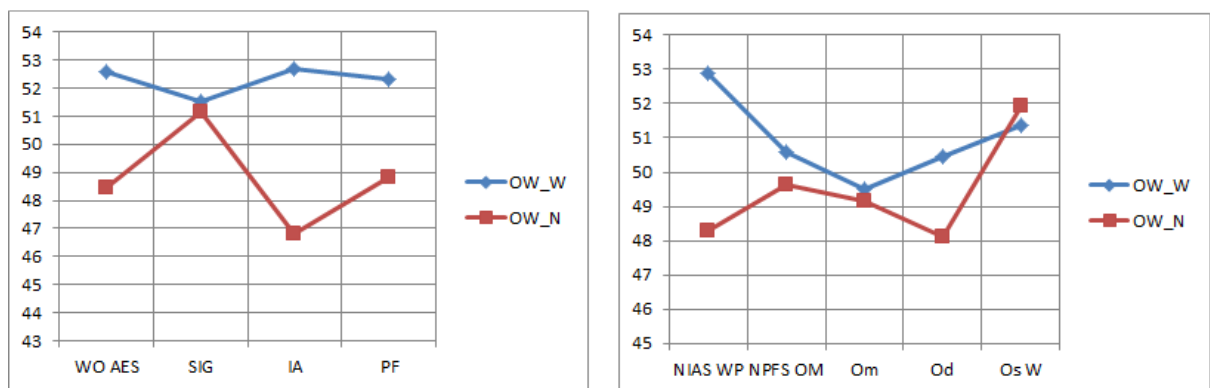
porównujących te dwie grupy w zakresie egocentryzmu i jego wymiarów stwierdzono, że nie występują żadne istotne różnice między tymi dwoma grupami w tym zakresie.

Tabela 55. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic między wynikami średnimi grup osób o spostrzeganego niskiego nadmiernego wymagania ze strony ojca (OW-N) i wysokiego (OW-W) w skalach egocentryzmu adolesencyjnego AES, NIAS i NPFS i ich wymiarach.

Skale egocentryzmu	OW – N		OW - W		df	t	p
	M	SD	M	SD			
WO AES	48,46	9,50	52,58	9,91	123	2,37	0,019*
IA	46,79	9,73	52,69	9,78	123	3,38	0,001***
PF	48,82	9,79	52,30	10,70	123	1,89	0,061
SIG	51,13	9,95	51,52	8,81	123	0,23	0,819
NIAS WP	48,30	9,99	52,89	9,51	123	2,63	0,010**
NPFS OM	49,62	10,45	50,59	10,96	123	0,51	0,614
Om	49,16	10,83	49,52	11,37	123	0,18	0,860
Od	48,10	10,44	50,45	10,51	123	1,26	0,211
Os W	51,95	9,97	51,36	9,54	123	-0,34	0,735

*p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001

W Tabeli 55 zostały zaprezentowane odchylenia standardowe (SD) i poziomy istotności różnic (p) dla grup: która w mniejszym stopniu spostrzega swojego ojca jako nadmiernie wymagającego (OW-N) oraz tej, która widzi swojego ojca jako nadmiernie wymagającego w wysokim stopniu. Stwierdzono w analizach istotne różnice dla wyodrębnionych grup stwierdzono dla ogólnego wyniku egocentryzmu (WO AES) $t(123)=2,37$; $p<0,05$, Wyobrażonej Publiczności z testu AES (IA) $t(123)=3,38$; $p<0,001$ oraz Wyobrażonej Publiczności z testu NIAS $t(123)=2,63$; $p<0,05$. Powyższe różnice przedstawiono na poniższym rysunku.

Wykres 24 a i b. Profile z wyników średnich przedstawionych w Tabeli 55.

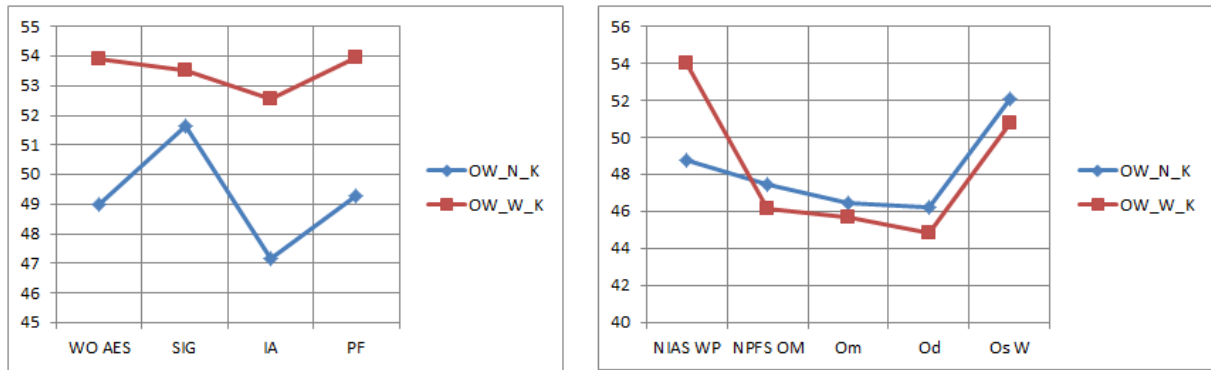
Z Wykresu 24 a i b. można zauważyć, że osoby, które uznają swojego ojca za wykorzystującego większą ilość nakazów i zakazów oraz kar (OW-W) są w większym stopniu egocentryczne (AES WO; M=52,58, SD=9,91), szczególnie zwracają uwagę na to co myślą o nich inni (IA; M=52,69, SD=9,78) oraz częściej fantazjują o sobie w różnych sytuacjach społecznych (NIAS WP; M=52,89, SD=9,51).

Tabela 56. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic między wynikami średnimi grup osób o spostrzeganego niskiego nadmiernego wymagania ze strony ojca (OW-N-K) i wysokiego (OW-W-K) w skalach egocentryzmu adolesencyjnego AES, NIAS i NPFS i ich wymiarach u dziewcząt.

Skale egocentryzmu	OW – N-K		OW-W-K		df	t	p
	M	SD	M	SD			
WO AES	49	8,93	53,90	10,51	61	-2	0,050*
IA	47,16	8,22	52,58	10,87	61	-2,24	0,029*
PF	49,28	8,89	53,94	10,86	61	-1,86	0,067
SIG	51,63	10,37	53,52	8,38	61	-0,79	0,430
NIAS WP	48,75	9,95	54	9,07	61	-2,19	0,033*
NPFS OM	47,50	8,52	46,16	9,30	61	0,60	0,553
Om	46,47	9,46	45,71	9,92	61	0,31	0,757
Od	46,25	9,24	44,87	8,47	61	0,62	0,540
Os W	52,09	8,80	50,81	8,73	61	0,58	0,562

*p<0,05

W Tabeli 56 zostały przedstawione odchylenia standardowe (SD) i poziomy istotności różnic (p) dla dziewcząt, które spostrzegają swoich ojców jako w małym stopniu wymagających (OW-N-K) oraz tych widzących swoich ojców jako w wysokim stopniu wymagających (OW-W-K). Stwierdzono istotne różnice pomiędzy wyodrębnionymi grupami w zakresie ogólnego poziomu egocentryzmu (AES) $t(61)=-2$; $p=0,05$, Wyobrażonej Publiczności ze skali AES (IA) $t(61)=-2,24$; $p<0,05$ oraz Wyobrażonej Publiczności z testu NIAS $t(61)=-2,19$; $p<0,05$. Dla lepszego zobrazowania różnic międzygrupowych przedstawiono je na Wykresie 25 a i b.

Wykres 25 a i b. Profile z wyników średnich przedstawionych w Tabeli 56.

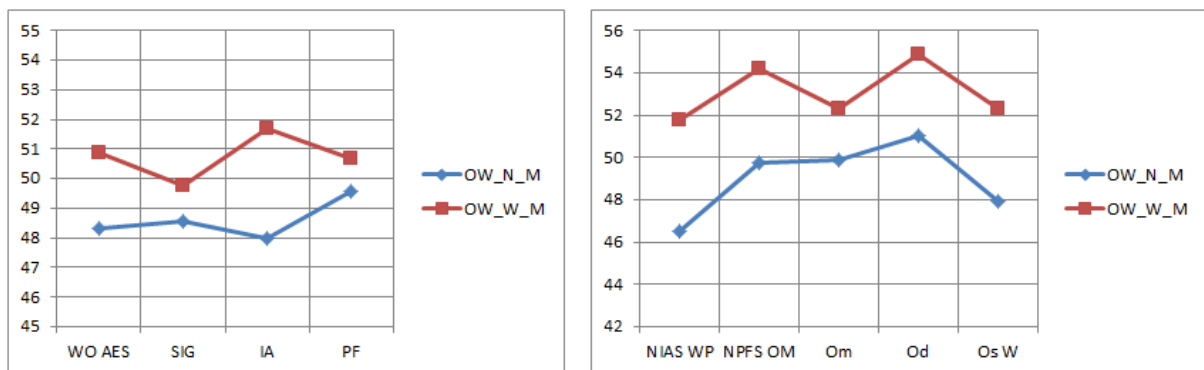
Jak można zauważyć z powyższych wykresów dziewczęta spostrzegające swoich ojców jako stawiających im więcej zakazów i nakazów oraz wymagających więcej od nich (OW-W-K) są bardziej egocentryczne (AES; $M=53,90$, $SD=10,51$), w większym stopniu też są zainteresowane tym co inni myślą o nich (IA; $M=52,58$, $SD=10,87$) oraz częściej wyobrażają sobie siebie w różnych sytuacjach społecznych (NIAS WP; $M=54$, $SD=9,07$). W przypadku córek, które widzą swojego ojca jako osobę w niskim stopniu wykorzystującą zakazy, nakazy i kary (OW-N-K) są w mniejszym stopniu egocentryczne (WO AES; $M=49$, $SD=8,93$), wykazują mniejsze zainteresowanie tym co myślą o nich inni (IA; $M=47,16$, $SD=8,22$) oraz rzadziej wyobrażają sobie siebie w sytuacjach społecznych (NIAS WP; $M=48,75$, $SD=9,95$).

Tabela 57. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic między wynikami średnimi grup osób o spostrzeganego niskiego nadmiernego wymagania ze strony ojca (MW-N) i wysokiego (MW-W) w skalach egocentryzmu adolesencyjnego AES, NIAS i NPFS i ich wymiarach u chłopców.

Skale egocentryzmu	OW – N-M		OW-W-M		df	t	p
	M	SD	M	SD			
WO AES	48,32	10,65	50,88	9,89	58	-0,96	0,340
IA	48,00	11,98	51,69	9,75	58	-1,31	0,194
PF	49,57	11,35	50,69	11,55	58	-0,38	0,708
SIG	48,54	10,68	49,78	8,27	58	-0,51	0,613
NIAS WP	46,50	10,74	51,78	8,08	58	-2,17	0,034*
NPFS OM	49,71	11,39	54,19	10,94	58	-1,55	0,127
Om	49,89	10,20	52,31	10,98	58	-0,88	0,382
Od	51,00	11,19	54,91	10,01	58	-1,43	0,159
Os W	47,93	11,20	52,34	11,04	58	-1,54	0,130

* $p < 0,05$

W Tabeli 57 zaprezentowano odchylenia standardowe (SD) i poziomy istotności różnic (p) dla chłopców, którzy widzą swoich ojców jako mniejszym stopniu nadmiernie wymagających (OW-N-M) oraz tych, którzy widzą ich jako bardziej (OW-W-M). Pomiędzy wyodrębnionymi grupami stwierdzono różnice istotne statystycznie dla Wyobrażonej Publiczności jako wyniku ogólnego skali NIAS $t(58)=-2,17$; $p<0,05$. By lepiej zobrazować różnice występujące pomiędzy średnimi przedstawiono je w postaci wykresów na Wykresie 26 a i b.

Wykres 26 a i b. Profile z wyników średnich przedstawionych w Tabeli 57.

Z powyższego wykresu można zauważyć, że synowie widzące swoich ojców jako nadmiernie wymagających i stosujących częściej zakazy i nakazy oraz kary (OW-W-M) częściej fantazjują o sobie w różnych sytuacjach społecznych (NIAS WP; $M=51,78$, $SD=8,08$). Natomiast synowie w niskim stopniu widzący swoich ojców (OW-N-M) jako osoby wymagające mają mniej tego rodzaju fantazji (NIAS WP; $M=46,50$, $SD=10,74$).

Podsumowanie: Badani, którzy doświadczają swoich ojców jako w większym stopniu nadmiernie wymagających są w większym stopniu egocentryczni (**H4.1.**), ważne dla nich jest co myślą o nich inni oraz wyobrażają sobie siebie w różnych sytuacjach społecznych (**H4.2.**). Badane, które spostrzegają w ten sposób swoich ojców są bardziej zainteresowane tym co myślą o nich inne osoby (**H4.2.**). Zarówno chłopcy i dziewczęta, którzy widzą swoich ojców jako bardziej wymagających, wyobrażają sobie siebie w różnych sytuacjach społecznych i fantazjują o tym (**H4.2.**). Z kolei córki, które widzą swoje matki jako osoby nadmiernie wymagające, mają więcej wyobrażeń interpersonalnych (**H4.2.**)

Percepcja postawy Niekonsekwencji u rodziców

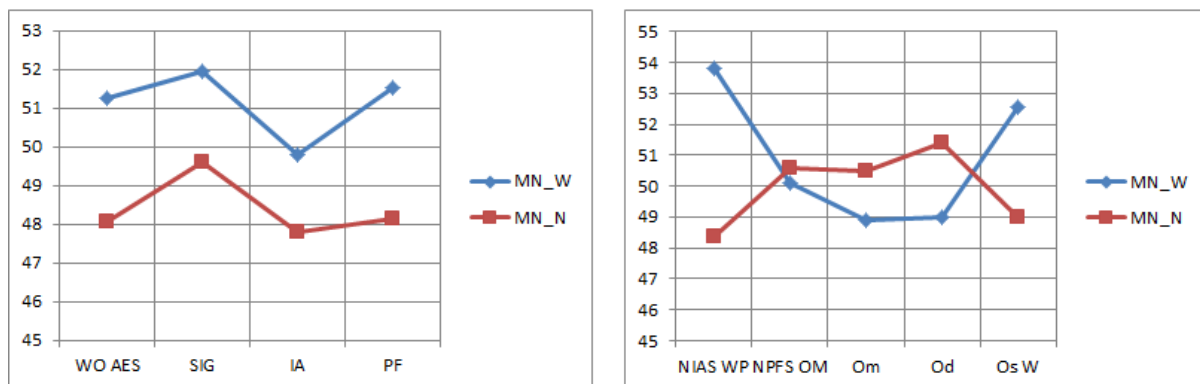
Poniżej zostaną zaprezentowane uzyskane wyniki oraz ich analiza w zakresie przeprowadzonego testu t-Studenta dla spostrzeganej postawy Niekonsekwencji u rodziców i egocentryzmu dla całej grupy badanych oraz osobno dla płci.

Tabela 58. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic między wynikami średnimi grup osób o spostrzeganej niskiej niekonsekwencji ze strony matki (MN-N) i wysokiej (MN-W) w skalach egocentryzmu adolesecyjnego AES, NIAS i NPFS i ich wymiarach.

Skale egocentryzmu	MN – N		MN - W		df	t	p
	M	SD	M	SD			
WO AES	48,08	10,63	51,28	9,04	125	1,83	0,070
IA	47,82	10,48	49,80	10,00	125	1,09	0,279
PF	48,15	10,26	51,54	9,01	125	1,98	0,050
SIG	49,63	10,88	51,95	9,38	125	1,29	0,199
NIAS WP	48,37	11,94	53,80	9,86	125	2,80	0,006**
NPFS OM	50,60	12,19	50,09	8,12	125	-0,28	0,783
Om	50,47	11,97	48,91	8,55	125	-0,85	0,398
Od	51,42	12,25	48,97	7,88	125	-1,35	0,180
Os W	49,00	10,48	52,55	9,96	125	1,96	0,052

**p<0,01

W Tabeli 58 zostały zaprezentowane wyniki średnie (M), odchylenia standardowe (SD) i poziom istotności różnic (p) dla grupy o niższej spostrzeganej niekonsekwencji (MN-N) oraz dla grupy o wyższej (MN-W). Różnice istotne statystycznie stwierdzono w skali Osobistego Mitu jako wyniku ogólnego w skali NIAS (NIAS WP) $t(125)=2,80$; $p<0,01$. Dla lepszego porównania średnich przedstawiono je na Wykresie 27 a i b.

Wykres 27 a i b. Profile z wyników średnich przedstawionych w Tabeli 58

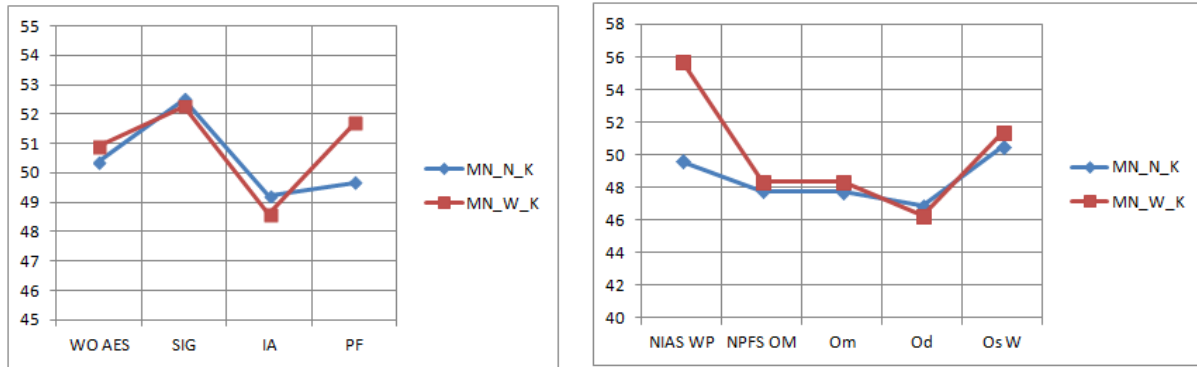
Z Wykresu 27 a i b można zauważyć, że osoby, które widzą swoją matkę jako osobę przejawiającą się w większym stopniu zmiennością i rozdrażnieniem w kontaktach rodzinnych (MN-W) są bardziej skłonne do wyobrażania sobie siebie w różnych sytuacjach społecznych (NIAS WP; $M=53,80$, $SD=9,86$). Natomiast osoby, które widzą matkę jako osobę w mniejszym stopniu niekonsekwentną (MN-N), rzadziej wyobrażają sobie siebie w różnych okolicznościach interpersonalnych (NIAS WP; $M=48,37$, $SD=11,94$).

Tabela 59. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic między wynikami średnimi grup dziewcząt o spostrzeganej niskiej niekonsekwencji ze strony matki (MN-N-K) i wysokiej (MN-W-K) w skalach egocentryzmu adolesencyjnego AES, NIAS i NPFS i ich wymiarach.

Skale egocentryzmu	MN – N-K		MN- W-K		df	t	p
	M	SD	M	SD			
WO AES	50,39	10,69	50,91	8,69	62	-0,21	0,831
IA	49,23	10,57	48,58	10,30	62	0,25	0,804
PF	49,68	10,24	51,70	7,83	62	-0,89	0,377
SIG	52,52	10,97	52,27	9,06	62	0,10	0,923
NIAS WP	49,61	12,59	55,73	9,07	62	-2,24	0,029*
NPFS OM	47,77	11,79	48,33	8,60	62	-0,22	0,828
Om	47,71	12,21	48,33	8,66	62	-0,24	0,814
Od	46,84	11,21	46,24	7,50	62	0,25	0,802
Os W	50,48	9,56	51,39	10,25	62	-0,37	0,715

* $p<0,05$

W powyższej tabeli zostały przedstawione średnie (M), odchylenia standardowe (SD) oraz testy istotności różnic (p) dla grup dziewcząt, z których jedna spostrzega swoją matkę jako osobę niekonsekwentną w swoim postępowaniu wychowawczym (MN-N-K). Druga grupa to córki, które dostrzegają tę niekonsekwencję matek w wysokim stopniu (MN-W-K). W wyniku przeprowadzonych analiz statystycznych stwierdzono istotne różnice pomiędzy tymi grupami w zakresie Wyobrażonej Publiczności ze skali NIAS $t(62)=-2,24$; $p<0,05$. By lepiej zobrazować powyższe zależności przedstawiono je na Wykresie 28 a i b.

Wykres 28 a i b. Profile z wyników średnich przedstawionych w Tabeli 59.

Jak można zauważyć z powyższych wykresów dziewczęta, które spostrzegają swoje matki jako w wysokim stopniu niekonsekwentne w stosunkach rodzinnych (MN-W-K) są bardziej zainteresowane fantazjowaniem o sobie w różnych sytuacjach społecznych (NIAS WP; $M=55,73$, $SD=9,07$). Z kolei dziewczęta, których matki są w niskim stopniu niekonsekwentne w postępowaniu rodzinnym, są w mniejszym stopniu zainteresowane wyobrażaniem sobie siebie w różnych sytuacjach społecznych (NIAS WP; $M=49,61$, $SD=12,59$).

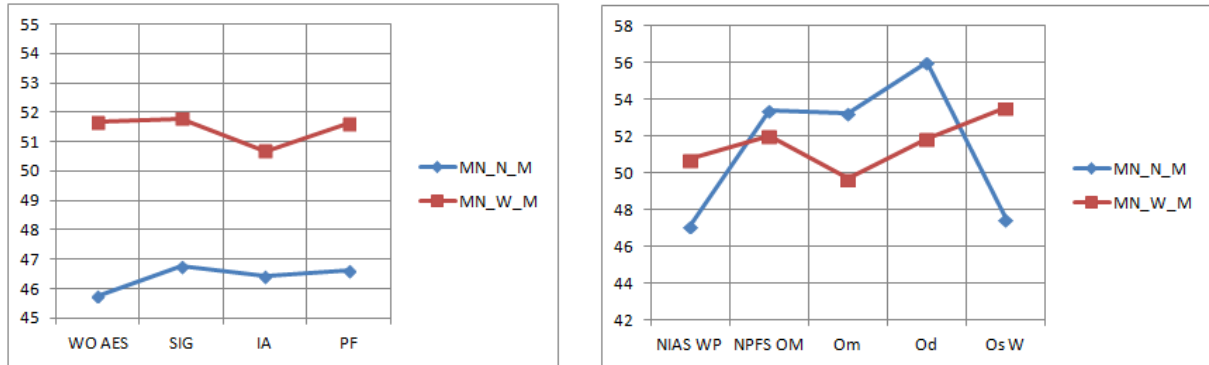
Tabela 60. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic między wynikami średnimi grup chłopców o spostrzeganej niskiej niekonsekwencji ze strony matki (MN-N-M) i wysokiej (MN-W-M) w skalach egocentryzmu adolesencyjnego AES, NIAS i NPFS i ich wymiarach.

Skale egocentryzmu	MN -N -M		MN -W-M		df	t	p
	M	SD	M	SD			
WO AES	45,77	11,33	51,66	9,82	58	-2,27	0,027*
IA	46,42	12,10	50,69	9,69	58	-1,65	0,105
PF	46,61	11,25	51,62	10,72	58	-1,85	0,069
SIG	46,74	11,67	51,79	10,19	58	-1,92	0,059
NIAS WP	47,13	11,29	50,76	9,87	58	-1,32	0,192
NPFS OM	53,42	10,22	52,03	7,48	58	0,53	0,599
Om	53,23	10,15	49,69	8,74	58	1,35	0,181
Od	56,00	10,37	51,86	7,37	58	1,63	0,109
Os W	47,52	10,22	53,55	10	58	-2,19	0,033*

* $p < 0,05$

W tabeli 60. przedstawiono wyniki średnie (M), odchylenia standardowe (SD) i poziom istotności różnic (p) dla grup chłopców spostrzegających swoje matki jako w niskim stopniu niekonsekwentne (MN-N-M) oraz w wysokim (MN-W-M). Pomiedzy tymi grupami wystąpiły istotne różnice statystyczne w zakresie ogólnego egocentryzmu mierzonego skalą

AES $t(58)=-2,27$; $p<0,05$ oraz Osobistej Wyjątkowości ze skali NPFS $t(58)=-2,19$; $p<0,05$. Dla lepszej prezentacji występujących między grupami różnic w zakresie egocentryzmu i jego wymiarów przedstawiono je na Wykresie 29 a i b.

Wykres 29 a i b. Profile z wyników średnich przedstawionych w Tabeli 60.

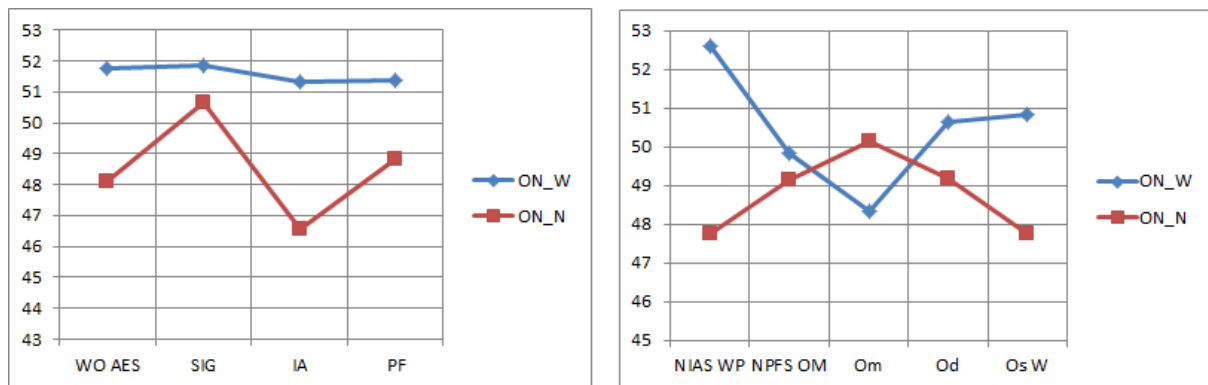
Z Wykresu 29 a i b można zauważyć, że chłopcy, którzy spostrzegają swoje matki jako w wysokim stopniu niekonsekwentne (MN-W-M) są bardziej egocentryczni (AES WO; $M=51,66$, $SD=9,82$) oraz w większym stopniu przekonani o własnej wyjątkowości i mający poczucie bycia nierozumianymi (Os W; $M=53,55$, $SD=10$). Z kolei ci doświadczający ją jako w niskim stopniu zmienną w zachowaniu i rozdrażnioną (MN-N-M) są w mniejszym stopniu egocentryczni (AES WO; $M=45,77$, $SD=11,33$) oraz czują się rozumiani przez innych (Os W; $M=47,52$, $SD=10,22$)

Tabela 61. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic między wynikami średnimi grup osób o spostrzeganej niskiej niekonsekwencji ze strony ojca (ON-N) i wysokiej (ON-W) w skalach egocentryzmu adolesencyjnego AES, NIAS i NPFS i ich wymiarach.

Skale egocentryzmu	ON – N		ON - W		df	t	p
	M	SD	M	SD			
WO AES	48,11	9,26	51,77	9,73	119	2,12	0,037*
SIG	50,64	9,74	51,85	8,72	119	0,72	0,473
IA	46,54	9,43	51,35	9,59	119	2,78	0,006**
PF	48,80	9,34	51,37	10,35	119	1,43	0,155
NIAS WP	47,75	9,87	52,62	8,99	119	2,83	0,037*
NPFS OM	49,16	10,61	49,85	9,54	119	0,37	0,709
Om	50,16	10,92	48,37	9,69	119	-0,96	0,341
Od	49,20	10,27	50,67	8,90	119	0,84	0,402
Os W	47,77	10,35	50,87	9,87	119	1,68	0,095

* $p<0,05$, ** $p<0,01$

W Tabeli 61. zostały przedstawione wyniki średnie (M), odchylenia standardowe (SD) i poziom istotności różnic (p) dla grupy o niższej spostrzeganej niekonsekwencji ze strony ojców (ON-N) oraz dla grupy z wyższą (ON-W). Stwierdzono, że wystąpiły istotne statystycznie różnice między grupami w zakresie ogólnego egocentryzmu $t(119)=2,12$; $p<0,05$ (WO AES), a szczególnie Wyobrażonej Publiczności $t(119)=3,38$; $p<0,001$ (IA), a także Wyobrażonej Publiczności jako wyniku ogólnej skali NIAS $t(119)=2,63$; $p<0,05$. Dla lepszego zobrazowania powyższych różnic przedstawiono je na Wykresie 30 a i b.

Wykres 30 a i b. Profile z wyników średnich przedstawionych w Tabeli 61.

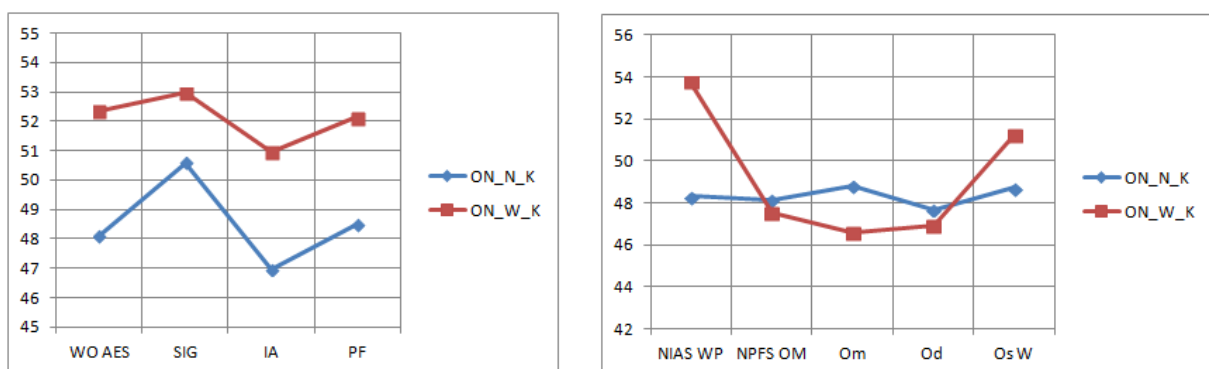
Jak można zauważyć na podstawie Wykresu 30 a i b osoby dostrzegające większą niekonsekwencję u swojego ojca (ON-W) przejawiają wyższy poziom egocentryzmu (AES WO; $M=51,77$, $SD=9,73$), a w szczególności przykładają dużą wagę do tego jak inne osoby reagują na nich (IA; $M=51,35$, $SD=8,72$), mają też więcej wizji siebie w różnych sytuacjach społecznych (NIAS WP; $M=52,62$, $SD=8,99$). Natomiast w grupie w której synowie i córki dostrzegają mniejszą zmienność zachowania ojca (ON-N), charakteryzują się oni istotnie niższym poziomem egocentryzmu (AES WO; $M=48,11$, $SD=9,26$), a w szczególności mniej zwracają uwagę na reakcje innych osób (IA; $M=46,54$, $SD=9,43$) oraz rzadziej wyobrażają sobie siebie w różnych sytuacjach społecznych (NIAS WP; $M=47,75$, $SD=9,87$).

Tabela 62. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic między wynikami średnimi grup córek o spostrzeganej niskiej niekonsekwencji ze strony ojca (ON-N-K) i wysokiej (ON-W-K) w skalach egocentryzmu adolescentycznego AES, NIAS i NPFS i ich wymiarach.

Skale egocentryzmu	ON -N -K		ON -W-K		df	t	P
	M	SD	M	SD			
WO AES	48,10	9,59	52,34	8,77	56	-1,76	0,084
SIG	50,59	9,41	52,97	7,87	56	-1,04	0,301
IA	46,97	9,17	50,97	10,16	56	-1,57	0,121
PF	48,48	9,35	52,14	8,42	56	-1,56	0,123
NIAS WP	48,31	10	53,76	8,80	56	-2,20	0,032*
NPFS OM	48,14	8,44	47,52	9,09	56	0,27	0,789
Om	48,79	9,37	46,55	9,60	56	0,90	0,372
Od	47,69	8,24	46,93	8,37	56	0,35	0,729
Os W	48,72	8,68	51,21	9,15	56	-1,06	0,294

*p<0,05

W powyższej tabeli zaprezentowano wyniki średnie (M), odchylenia standardowe (SD) i poziom istotności różnic (p) dla grup córek, które spostrzegają swoich ojców jako w niskim stopniu niekonsekwentnych w swoim postępowaniu wychowawczym (ON-N-K) oraz tych w wysokim (ON-W-K). Dla wyodrębnionych grup skrajnych stwierdzono istotne różnice w zakresie Wyobrażonej Publiczności jako wyniku ogólnego skali NIAS $t(56)=-2,20$; $p<0,05$. Dla lepszego przedstawienia powyższych różnic zaprezentowano je na Rysunku 37.

Wykres 31 a i b. Profile z wyników średnich przedstawionych w Tabeli 62.

Jak można zauważyć z Rysunku 37. dziewczęta, które widzą swoich ojców jako w wysokim stopniu zmiennych i rozdrażnionych w postępowaniu wychowawczym (ON-W-K) częściej wyobrażają sobie siebie w różnych sytuacjach interpersonalnych (NIAS WP;

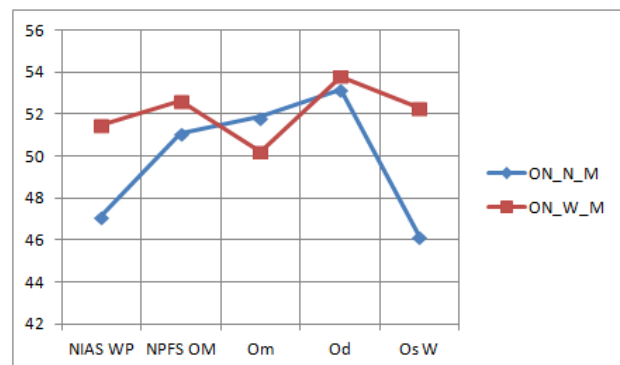
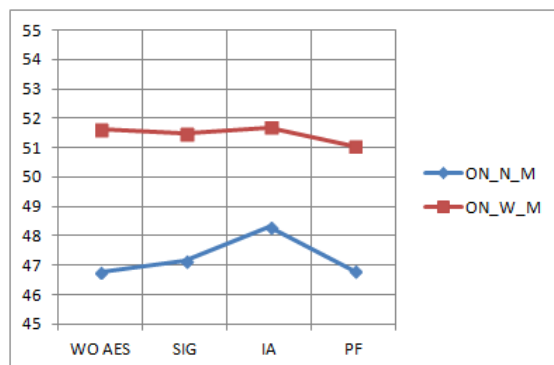
M=53,76, SD=8,80). Natomiast dziewczęta spostrzegające swoich ojców jako w niskim stopniu niekonsekwentnych (ON-N-K), mają mniejsze skłonności do fantazji interpersonalnych (NIAS WP; M=48,31, SD=10).

Tabela 63. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic między wynikami średnimi grup synów o spostrzeganej niskiej niekonsekwencji ze strony ojca (ON-N-M) i wysokiej (ON-W-M) w skalach egocentryzmu adolesecyjnego AES, NIAS i NPFS i ich wymiarach.

Skale egocentryzmu	ON -N -M		ON -W-M		df	t	p
	M	SD	M	SD			
WO AES	46,79	10,51	51,63	10,76	56	-1,73	0,088
IA	48,29	12,26	51,70	9,31	56	-1,20	0,235
PF	46,82	11,08	51,07	12,16	56	-1,39	0,171
SIG	47,14	8,60	51,50	8,70	56	-1,92	0,060
NIAS WP	47,14	11,24	51,50	8,10	56	-1,70	0,094
NPFS OM	51,11	12,39	52,60	9,23	56	-0,52	0,603
Om	51,86	11,10	50,20	9,68	56	0,61	0,546
Od	53,18	11,73	53,80	8,24	56	-0,23	0,815
Os W	46,18	11,61	52,30	9,47	56	-2,21	0,031*

*p<0,05

W Tabeli 63 zaprezentowano wyniki średnie (M), odchylenia standardowe (SD) i poziom istotności różnic (p) dla grup chłopców spostrzegających swoich ojców jako w niskim stopniu niekonsekwentnych w swoim postępowaniu wychowawczym (ON-N-M) oraz tych widzących ich jako takich w wysokim stopniu (ON-W-M). W wyniku przeprowadzonych analiz statystycznych stwierdzono istotne różnice między tymi grupami w zakresie Osobistej Wyjątkowości skali NPFS $t(56)=-2,21$; $p<0,05$. Dla lepszego zobrazowania powyższych zależności przedstawiono je na Wykresie 32 a i b.

Wykres 32 a i b. Profile z wyników średnich przedstawionych w Tabeli 63.

Na podstawie powyższych wykresów można stwierdzić, że chłopcy spostrzegający swoich ojców jako w wysokim stopniu niekonsekwentnych (ON-W-M) mają większe przekonanie co do swojej wyjątkowości i bycia nierozumianym przez innych (Os W; $M=52,30$, $SD=9,47$). Z kolei chłopcy spostrzegający swoich ojców jako w niskim stopniu niekonsekwentnych (ON-N-M), czują się mniej przekonani o własnej wyjątkowości i bardziej rozumiani przez innych (Os W; $M=46,18$, $SD=11,61$).

Podsumowanie: Osoby spostrzegające swoją matkę jako osobę niekonsekwentną mają więcej wyobrażeń interpersonalnych, istotne różnice wykazano w tym zakresie także u dziewcząt (**H5.2.**). Z kolei chłopcy spostrzegający w ten sposób swoją matkę są bardziej egocentryczni (**H5.1.**) oraz mają większe poczucie bycia wyjątkowym i nierozumianym przez innych (**H5.3.**). Natomiast osoby widzące w ten sposób swojego ojca mają wyższy poziom egocentryzmu, w szczególności w zakresie przykładania dużej wagi do tego jak inne osoby na nie reagują oraz mają więcej wyobrażeń siebie w sytuacjach interpersonalnych (**H5.2.**). Chłopcy, którzy widzą swojego ojca jako w wysokim stopniu niekonsekwentnego mają przekonanie, że są nierozumiani przez innych i wyjątkowi (**H5.3.**).

3.4. Dyskusja wyników

Celem pracy było stwierdzenie istnienia związków występujących pomiędzy percepcją postaw rodzicielskich, a poziomem egocentryzmu u młodzieży. Wykrycie związków tego rodzaju jest ważne ze względu na odkrycie jakie zależności występują pomiędzy środowiskiem rodzinnym, a jego spojrzenie na świat. Związki takie zostały stwierdzone dzięki przeprowadzonym analizom empirycznym, więc przeprowadzenie powyższych badań okazało się zasadne.

Zależności pomiędzy poszczególnymi postawami, a ogólnym wskaźnikiem egocentryzmu były istotne statystycznie jednak niskie, co zgadzałoby się z wcześniej przeprowadzanymi badaniami w tym zakresie (Adams i Jones, 1982; Riley, Adams i Nielsen, 1984; O'Connor, 1995). Dało to podstawy tym badaczom, że oprócz tych zmiennych ważną rolę odgrywają także inne jak tożsamość osobowa.

W poniższym podrozdziale przedstawiona zostanie weryfikacja postawionych hipotez, ograniczenia przeprowadzonych badań, ich aplikacyjność oraz wskazania do dalszych badań.

3.4.1. Weryfikacja hipotez badawczych postawionych w badaniach

Sformułowane hipotezy uzyskały empiryczne potwierdzenie chociaż nie wszystkie i nie w pełnym zakresie. Poniżej zostaną zaprezentowane poszczególne hipotezy, które znalazły pełne oraz częściowe potwierdzenie oraz ich psychologiczne znaczenie.

Częściowe potwierdzenie znalazła **H1.3**. *Osoby doświadczające ze strony swoich rodziców akceptacji przejawiają wyższy poziom Osobistego Mitu* stanowi to jedynie częściowe potwierdzenie, ponieważ w przypadku osób spostrzegających swojego ojca jako osobę w wysokim stopniu akceptującą charakteryzuje przekonanie o swojej pozornie nieograniczonej władzy czy wpływie, czyli występuje wyższy poziom Omnipotencji – wymiaru Osobistego Mitu.

Z kolei częściowym zaprzeczeniem hipotezy **H1.3** jest stwierdzona zależność, że osoby spostrzegające swoje matki jako w mniejszym stopniu akceptujące mają większe poczucie Osobistej Wyjątkowości, czyli bycia nierozumianym oraz odczuwania swojej inności w stosunku do innych. Może to wynikać z faktu, że osoby takie zdaniem A. Roe (1957) kształtują w sobie obronną świadomość innych, co oznacza, że będą odrzucały inne osoby. Przemawia za tym także stanowisko M. Ziemskiej (1979), które stwierdza, że osoby z mniejszym poziomem akceptacji otrzymywanej od rodzica są bardziej skłonne do zachowywania się w sposób aspołeczny, czy nawet antyspołeczny. Te osoby również mogą mieć problemy z przystosowaniem się do społeczeństwa przez zahamowanie w kontaktach interpersonalnych. Zdaniem M. Plopy (1983b) odrzucenie (mniejszy poziom akceptacji) może się wiązać z postawą introwertywną szczególnie u synów, a także wrogim podejściem do otoczenia społecznego.

Częściowe uzasadnienie znalazła **H2.3**. *Badani oceniający swoich rodziców jako osoby dostarczające im w większym stopniu autonomię charakteryzują się wyższym poziomem Osobistego Mitu* jako, że badani widzący swoich rodziców jako dających więcej autonomii mają większe przekonanie co do swojego pozornie nieograniczonego wpływu i władzy - czyli w zakresie Omnipotencji – wymiaru Osobistego Mitu. Pełne potwierdzenie ta hipoteza znalazła jedynie w przypadku matki, ponieważ u badanych spostrzegających swoje matki w jako w wysokim stopniu dające autonomię współwystępuje wysoki poziom Osobistego Mitu. Dziewczęta doświadczające swoje matki jako osoby dającą więcej autonomii, mają większe przekonanie o swojej nieograniczonej władzy czy wpływie. Z kolei chłopcy spostrzegający swoich ojców jako oferujących im więcej autonomii w działaniu, przejawiali większy poziom Omnipotencji. Osoby rodziców, którzy dają dzieciom autonomię w działaniu przez co dzieci

są dobrze uspołecznione i przystosowane, a także dążą do rozwiązywania problemów (Ziemska, 1979) dzięki temu mogą oni przejawiać to iluzoryczne poczucie władzy jako, że mają przekonanie, iż mogą panować nad swoim życiem i kierować samodzielnie własnym działaniem.

Hipotezy **H1.1.** *Osoby spostrzegające swoich rodziców jako w większym stopniu akceptujących przejawiają wyższy poziom egocentryzmu adolescencyjnego* oraz **H2.1.** *Badani spostrzegający swoich rodziców jako dających im w większym stopniu autonomię charakteryzują się wyższym poziomem egocentryzmu* nie znalazły potwierdzenie prawdopodobnie ze względu na to, że związek z Osobistym Mitem jest niewielkie (jeden wymiar tego konstruktów ma związek z postawami), a Wyobrażona Publiczność właściwie nie współwystępuje z tymi postawami.

Hipoteza **H3.2.** *Badani doświadczający swoich rodziców jako osoby bardziej nadmiernie ochraniające przejawiają wyższy poziom Wyobrażonej Publiczności* znalazła potwierdzenie dla obydwójga rodziców. M. Ziemska (1979) stwierdza, że dzieci takich rodziców mogą mieć opóźniony rozwój społeczny i emocjonalny mogą także przejawiać egoistyczną i roszczeniową postawę w stosunku do innych osób.

Częściowe uzasadnienie znalazła **H3.1.** *Osoby spostrzegające swoich rodziców jako w wysokim stopniu nadmiernie ochraniających charakteryzują się wyższym poziomem egocentryzmu adolescencyjnego* jako, że chłopcy spostrzegający swoją matkę jako osobę nadmiernie ochraniającą, są w większym stopniu bardziej egocentryczni.

H3.3. *Osoby oceniające swoich rodziców jako osoby w wysokim stopniu nadmiernie ochraniające* znalazła potwierdzenie, jako że badani, którzy widzą swoich rodziców jako nadmiernie opiekuńczych w większym stopniu mają przekonanie o swojej większe wyjątkowości w stosunku do innych osób, mamy tutaj potwierdzenie dla Osobistego Mitu w ujęciu poznawczym. Z kolei chłopcy widzący swoją matkę jako osobę w większym stopniu opiekuńczą mają poczucie bycia nierozumianymi przez innych – odnosi się do wymiaru Osobistej Wyjątkowości, co stanowi częściowe potwierdzenie tej hipotezy. Jednak z badań wynika również częściowe zaprzeczenie tejże hipotezy, jako, że badani spostrzegający swojego ojca jako osobę w wysokim stopniu ochraniającą równocześnie są przekonani w większym stopniu o tym, że są rozumiani przez innych. Istotnie statystycznie okazało się to również dla dziewcząt widzących w ten sposób swojego ojca.

Hipoteza **4.1.** *Badani doświadczający ze strony swoich rodziców w większym stopniu nadmiernego wymagania cechują się większym nasileniem egocentryzmu* potwierdziła się w

sposób pełny jedynie w przypadku ojca. Istotne statystycznie również okazało się to dla córek spostrzegających swoich ojców jako w wysokim stopniu nadmiernie wymagających.

Pełne uzasadnienie znalazły **H4.2.** *Osoby spostrzegające swoich rodziców jako w większym stopniu nadmiernie wymagających charakteryzują się wyższym poziomem Wyobrażonej Publiczności* oraz **H4.3.** *Osoby oceniające swoich rodziców jako osoby w wysokim stopniu nadmiernie wymagające przejawiają większe nasilenie egocentryzmu.*

Zdaniem M. Ziemskiej (1979) dziecko rodziców wymagających nie wierzy w siebie oraz brak mu pewności siebie. Jednak wyjaśnieniem wyższego poziomu egocentryzmu i jego wymiarów może być fakt, że te dzieci szukają w tym czasie wsparcia u rówieśników i na podstawie tych relacji budują swoją pewność siebie, poprzez Wyobrażoną Publiczność.

Hipoteza **5.1.** *Badani oceniający swoich rodziców jako osoby bardziej niekonsekwentne, cechują się wysokim poziomem egocentryzmu adolescencyjnego* znalazła pełne uzasadnienie empiryczne w przypadku ojca, a jedynie częściowe dla matki. Stwierdzono, że osoby, które widzą swoich ojców jako bardziej niekonsekwentnych w swoim oddziaływaniu wychowawczym mają wyższy poziom egocentryzmu adolescencyjnego. Z kolei jedynie chłopcy, którzy widzą swoje matki jako osoby zmienne i rozdrażnione w stosunkach rodzinnych są w większym stopniu egocentryczni.

Pełne potwierdzenie znalazła **H5.2.** *Osoby spostrzegające swoich rodziców jako w większym stopniu niekonsekwentnych charakteryzują się wyższym poziomem Wyobrażonej Publiczności* jako, że osoby spostrzegające matkę i ojca jako zmiennych i rozdrażnionych w stosunkach rodzinnych częściej wyobrażają sobie siebie w różnych sytuacjach interpersonalnych. Istotne związki pojawiły się pomiędzy tą postawą, a Wyobrażoną Publicznością w relacjach matka-córka oraz ojciec-syn. Zdaniem M. Plopy (1987) taka postawa ze strony rodzica powoduje w relacji rodzic – dziecko dystans uczuciowy i brak stabilności w takim przypadku dziecko szuka tej stabilności w innych relacjach pozarodzinnych.

Częściowe potwierdzenie znalazła również **H5.3.** *Osoby doświadczające od rodziców większego nasilenia niekonsekwencji przejawiają wyższy poziom egocentryzmu adolescencyjnego* jako, że chłopcy spostrzegający obydwoje rodziców jako osoby niekonsekwentne mają wyższy poziom przekonania co do swojej wyjątkowości oraz bycia nierozumianym przez innych, a to stanowi aspekt Osobistego Mitu.

Powyższe rezultaty mogą mieć związek z tym, że w zmiennym środowisku rodzinnym synowie i córki nie mają zapewnionych odpowiednich warunków emocjonalnych, które pozwalałyby im na eksplorowanie otaczającego ich otoczenia i eksperymentowania w

zakresie różnych rodzajów tożsamości. Z tego względu te osoby muszą wykorzystać środek do realizacji tego działania poprzez podwyższony poziom egocentryzmu. W takiej sytuacji będą musieli przestać na jedynie wyobrazeniowym próbowaniu nowych ról i zachowań oraz wewnętrznym zbudowanym poczuciu wyjątkowości (O'Connor, 1995).

3.4.2. Ograniczenia przeprowadzonych badań

Jednym z głównych ograniczeń jest charakter skal do badania egocentryzmu adolescencyjnego, które były tłumaczone z języka angielskiego na polski. Przetłumaczone skale mogą być obciążone błędami, które mogą wynikać ze specyfiki językowej i kulturowej Stanów Zjednoczonych. Jednak otrzymano zbliżone wyniki do wcześniejszych badań oraz względnie dobre wskaźniki rzetelności. Jednak warto byłoby przeprowadzić badania, które uwzględniałyby dokładniejsze badania rzetelności na zasadzie test-retest.

Ograniczeniem nie były jedynie same narzędzia badawcze, ale i procedura badania. Skale przygotowane do badania składały się z dużej ilości itemów i całość badania zajmowała jedną godzinę lekcyjną. Przez wzgląd na jego długość wiele arkuszy zostało odrzuconych już na etapie wstępnym – selekcji wypełnionych zestawów, ale i na późniejszym - wpisywania wyników.

3.4.3. Aplikacyjność uzyskanych wyników

Uzyskane wyniki pozwalają głębiej zrozumieć specyfikę problematyki egocentryzmu szczególnie, że na gruncie polskim to zjawisko było badane pierwszy raz. Ta wstępna charakterystyka występowania egocentryzmu oraz różnic międzypłciowych jest nowością we współczesnej polskiej psychologii, szczególnie psychologii rozwoju człowieka w cyklu życia. Ponadto otwiera perspektywy ku nowym badaniom w tym zakresie w powiązaniu nie tylko ze sferą rodzinną, ale i dotyczących związku pomiędzy poszukiwaniem doznań, czy podejmowaniem zachowań ryzykownych, a egocentryzmem.

Dzięki uzyskanym wynikom stwierdzono istnienie zależności pomiędzy sferą rodzinną, a określonymi zachowaniami adolescentów. Uzyskana wiedza może posłużyć jako stały element szkoleń lub wykładów dla rodziców, które prowadzą psychologowie w szkołach, poradniach czy innych placówkach oświatowo – wychowawczych. W trakcie tych szkoleń możliwe byłoby wskazanie jakie obserwowane zachowania rodziców mogą generować określone postępowanie adolescentów lub odwrotnie.

Wiedzą dotyczącą egocentryzmu można się także posłużyć przy tworzeniu programów profilaktycznych. Szczególnie ważne byłoby to w sytuacji występowania negatywnych postaw rodziców, gdzie dzieci często nie są ukierunkowywane na unikanie zachowań niebezpiecznych. Mogą być tworzone różnego rodzaju kampanie, które mają na celu skłonić rodziców do rozmowy z ich dziećmi na temat alkoholu, seksu, czy narkotyków. Ponadto warto się skupić również nad wpływem rówieśników i sprawić, aby był on bardziej realny niż jest to w przypadku osoby z wysokim poziomem Wyobrażonej Publiczności. Przykładowo prowadzić wspólne dyskusje nastolatków w grupach nad różnymi kwestiami, aby zmniejszyć działanie Wyobrażonej Publiczności i skonfrontować adolescentów z tym co ich rówieśnicy rzeczywiście myślą.

3.4.4. Wskazania do dalszych badań

W dalszych badaniach związanych z percepcją postaw rodzicielskich i egocentryzmem warto byłoby poznać związek jaki występuje pomiędzy przejawianymi postawami a egocentryzmem. Interesujące również byłyby zbadanie związków jakie zachodzą pomiędzy przejawianymi postawami, a ich percepcją przez dorastające dzieci w powiązaniu z egocentryzmem.

Warte uwagi mogłoby być również przeprowadzenie badań obserwacyjnych i kwestionariuszowych w zakresie postaw rodzicielskich oraz egocentryzmu. Szczególnie gdy te obserwacje dotyczyłyby okresu przed adolescencją oraz po okresie adolescencji. W takim przypadku możliwe byłoby zaobserwowanie zmian odbioru postaw przez dzieci oraz odkrycie roli egocentryzmu w tym procesie.

Warte byłoby przeprowadzenie badań kwestionariuszowych dotyczących tylko egocentryzmu oraz jego zmian od okresu dzieciństwa do adolescencji, czy nawet dorosłości. Takie badania longitudinalne mogłyby pokazać prawdziwą trajektorię rozwoju egocentryzmu. To mogłoby być szczególnie interesujące ze względu na brak polskich badań w tym zakresie.

Ważne byłoby kontynuowanie tych badań w kierunku poszukiwania związków pomiędzy egocentryzmem, a rozwojem tożsamości jako, że istnieją bardzo silne przesłanki teoretyczne i empiryczne ku temu, że te dwie zmienne wiążą się ze sobą.

Zakończenie

Środowisko rodzinne jest miejscem, gdzie człowiek kształtuje się i dorasta. Właśnie tam uczy się pierwszych słów i charakterystycznych dla niego zachowań i sposobu funkcjonowania. Osoby zazwyczaj tworzące to środowiska to rodzice i już od samego początku towarzyszą dzieciom w ich rozwoju. Najważniejsze w relacji rodzic – dziecko są postawy, które przejawiają się w zachowaniu w stosunku do dziecka, w nastawieniu emocjonalnym oraz sposobie myślenia o dziecku (Rembowski, 1972; Ziemska, 1973; Plopa, 2011). Jednostka w okresie adolescencji ma już pewien ukształtowany sposób patrzenia na życie oraz pewne uwarunkowane sposoby zachowania i działania charakterystyczne, czy nawet pewne cechy temperamentu lub osobowości (Roe, 1957; Ziemska, 1973, 1979; Plopa, 2011).

Trudności może nastęczać to w jakim stopniu rzeczywiste postawy mają wpływ na jednostki. Najczęstszą formą badania postaw jest ujmowana przez dzieci percepcja postaw ich rodziców (Plopa, 2011). Jednak większe oddziaływanie ma sam sposób w jaki spostrzegana jest dana postawa niż jaka ona jest w rzeczywistości (Demo, Small, i Savin-Williams, 1987). Pomimo tego percepcje i rzeczywistości przejawiane postawy w okresie adolescencji są ze sobą względnie spójne (Tein, Roosa i Michaels, 1994).

Pojęcie egocentryzmu adolescencyjnego jest obecnie szczególnie popularne ze względu na to, że obecne pokolenie młodzieży określane jest jako egocentryczne i nadmiernie skupione na sobie (Krzyżaniak-Gumowska i Matuszewska, 2013). Jednak jak wynika z dotychczasowych badań to nie musi być związane z tym jakie to jest pokolenie, ale na to, że jest to charakterystyczne dla tego wieku (Enright, Lapsley i iShukla, 1979; Lapsley, 1988, 1993). Dodatkowo interesujące są związki tego konstrukty ze środowiskiem rodzinnym.

Praca ta miała za zadanie stwierdzenie zależności jakie występują pomiędzy percepcją poszczególnych postaw rodzicielskich, a egocentryzmem i jego wymiarami sformułowano następujący ogólny problem badawczy: *Czy i jakie występują związki pomiędzy poszczególnymi spostrzeganymi przez młodzież postawami rodziców a egocentryzmem?*

Jako podstawę dla odpowiedzi na powyższe ogólne pytanie badawcze przeprowadzono analizę statystyczną i teoretyczną wyników uzyskiwanych przez młodzież licealną płci żeńskiej i męskiej w wieku od 15 do 18 lat.

W badaniu z zastosowaniem następujących metod badawczych:

- Skali Postaw Rodzicielskich (SPR) w opracowaniu M. Plopy (1987) w dwóch wersjach „Moja Matka” i „Mój Ojciec”;

- Skali Egocentryzmu Adolescencyjnego (AES) opracowanej przez D. Enrighta (1979);
- Nowej Skali do Pomiaru Wyobrażonej Publiczności (NIAS) przygotowanej przez D. Lapsley'a (1989);
- Nowej Skali do Pomiaru Osobistego Mitu (NPFS) skonstruowanej przez D. Lapsley'a (1989).

W wyniku dokonanych analiz statystycznych i teoretycznych poddano weryfikacji postawione w badaniu hipotezy badawcze, z których część znalazła potwierdzenie częściowe lub pełne. Ujmując syntetycznie uzyskane wyniki można je sformułować w postaci wniosków z badania:

- Osoby spostrzegające swojego ojca jako osobę w wysokim stopniu akceptującą charakteryzuje silne przekonanie o pozornie nieograniczonej władzy czy wpływie na innych.
- Osoby widzące swoją matkę jako osobę w niskim stopniu akceptującą doświadczają wysokiego poczucia niezrozumienia ze strony innych i odczuwają swoją wyjątkowość.
- Badani doświadczający swoich rodziców jako osoby dające większe możliwości eksperymentowania i wolności, współwystępują u badanych z większym przekonaniem o pozornie nieograniczonej władzy czy wpływie.
- Badani spostrzegający swoich rodziców jako osoby nadopiekuńcze i zbyt troskliwe, mają więcej wyobrażeń dotyczących różnych sytuacji społecznych, czyli występuje u nich w większym stopniu Wyobrażona Publiczność.
- Badani, którzy oceniają swoich rodziców jako osoby nadmiernie ochraniające mają w większym stopniu przekonanie o swojej wyjątkowości.
- Osoby, które widzą swojego ojca jako osobę nadmiernie wymagającą są w większym stopniu egocentryczne.
- Osoby widzące swoich rodziców jako w większym stopniu wykorzystujących nakazy i zakazy oraz kary przejawiają w wyższym stopniu Wyobrażoną Publiczność lub Osobisty Mit.
- Badani spostrzegający swojego ojca jako osobę niekonsekwentną w postępowaniu wychowawczym są w wyższym stopniu egocentryczni.
- Osoby spostrzegające swoich rodziców jako rozdrażnionych i zmiennych w kontaktach mają więcej wyobrażeń interpersonalnych.

- Chłopcy doświadczający rodziców jako osoby w wysokim stopniu niekonsekwentne mają większe przekonanie co do własnej wyjątkowości.

Uzyskane wyniki można zastosować jako element szkoleń czy wykładów prowadzonych dla rodziców, które mogłyby pomóc im zrozumieć zachowanie ich dzieci w porównaniu do ich własnego zachowania. Wiedza ta może także posłużyć do tworzenia programów profilaktycznych, czy kampanii zdrowotnych, które mogłyby zmniejszać ryzyko podejmowania przez adolescentów zachowań ryzykownych.

Uzyskane rezultaty stanowią również podstawę dla dalszych badań egocentryzmu na gruncie polskim z już przetłumaczonymi metodami. Dodatkowo interesujące byłyby również badania rozciągające się od dzieciństwa do dorosłości ukazujące zmiany w zakresie egocentryzmu. Warto byłoby zbadać związki pomiędzy egocentryzmem, a rzeczywistymi postawami rodziców. Istotne mogłoby być również przeprowadzenie badań nad związkami jakie pojawiają się pomiędzy egocentryzmem a tożsamością.

Literatura cytowana

- Aalsma, M. C., Lapsley, D. K., i Flannery, D. J. (2006). Personal fables, narcissism, and adolescent adjustment. *Psychology in the Schools*, 43(4), 481-491.
- Adams, G. R., i Jones, R. M. (1983). Adolescent egocentrism: Exploration into possible contributions of parent-children relations. *Journal of Youth and Adolescence*, 11, 25-31.
- Alberts, A., Elkind, D., i Ginsberg, S. (2007). The personal fable and risk-taking in early adolescence. *Journal of youth adolescence*, 36, 71-76.
- Allison, M.D., i Sabatelli, R. M. (1988). Differentiation and individuation as mediators of identity and intimacy in adolescence. *Journal of Adolescent Research*, 3, 1-16.
- Anolik, S. A. (1981). Imaginary audience behavior and perceptions of parents among delinquent and nondelinquent adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 19, 171-180.
- Arnett, J. (1990). Contraceptive use, sensation seeking and adolescent egocentrism. *Journal of Youth and Adolescence*, 19(2), 171-180.
- Baron, P. (1986). Egocentrism and depressive symptomatology in adolescents. *Journal of Adolescent Research*, 1(4), 431-437.
- Baron, P. i Hanna, J. (1990). Egocentrism and depressive symptomatology in young adults. *Social Behavior and Personality*, 18(2), 279-286.
- Bell, J. H., i Bromnick, R. D. (2003). The social reality of the imaginary audience: a grounded theory approach. *Adolescence*, 38(150), 205-219.
- Bell, N. J., i Avery, A. W. (1985). Family Structure and Parent-adolescent Relationships : Does Family Structure Really Make a Difference ?. *Journal of marriage and the family*, 47(2), 503-508.
- Bohomolec, E. (1988). Proces separacji i indywiduacji. *Nowiny Psychologiczne* 5, s. 109-110.

- Boyd, D. (2007). Why Youth (Heart) Social Network Sites: The Role of Networked Publics in Teenage Social Life. W: *MacArthur Foundation Series on Digital Learning – Youth, Identity, and Digital Media Volume* (red. David Buckingham). Cambridge, MA: MIT Press.
- Burger, G. K., Armentrout, J. A., i Rapfogel, R. G. (1975). Recalled parental behavior and objective personality measures: a canonical analysis. *Journal of Personality Assessment*, 39(5), 514–522.
- Cox, S. H. (1970). Intrafamily comparison of loving-rejecting child-rearing practices. *Child Development*, 41(2), 437–448.
- Darling, N., i Steinberg, L. (1993). Parenting style as context: an integrative model. *Psychological Bulletin*, 113, 487-496.
- Demo, H. D., Small, S. A., i Savin-Williams R. C. (1987). Family Relations and the Self-esteem of Adolescents and their Parents. *Journal of Marriage and the Family*, 49, 705-715.
- Droppleman, L. F., i Schaefer, E. S. (1963). Boy's and girl's reports of maternal and paternal behavior. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 67, 648-654.
- Elkind, D. (1967). Egocentrism in adolescence. *Child Development*, 38, 1025-1034.
- Enright, R. D., Lapsley, D., i Shukla, D. G. (1979). Adolescent egocentrism in early and late adolescence. *Adolescence*, 14(56), 687-695.
- Erickson, E. H. (1968). *Identity: youth and crisis*. Nowy Jork: Norton.
- Feingold, A. (1994). Gender differences in personality: a meta-analysis. *Psychological bulletin*, 116(3), 429–56.
- Ferguson, M. A. i Valenti, J. M. (1991). Communicating with environmental and health risk-takers: An Individual differences perspective. *Health Education Quarterly*, 18, 303-318.

- Frankenberger, K. D. (2004). Adolescent Egocentrism, Risk Perceptions, and Sensation Seeking Among Smoking and Nonsmoking Youth. *Journal Of Adolescent Research*, 19(5), 576-590.
- Gardner, F. (2000). Methodological issues in the direct observation of parent-child interaction: do observational findings reflect the natural behavior of participants? *Clinical child and family psychology review*, 3(3), 185–98.
- Garnefski, N., Boon, S., i Kraaij, V. (2003). Relationships Between Cognitive Strategies of Adolescents and Depressive Symptomatology Across Different Types of Life Event. *Journal of Youth and Adolescence*, 32(6), 401–408.
- Gavazzi, S. M., i Sabatelli, R. M. (1990). Family System Dynamics, the Individuation Process, and Psychosocial Development. *Journal Of Adolescent Research*, 5(4), 500-519.
- Goossens, L., Beyers, W., Emmen, M., i Van Aken, M. A. G. (2002). The Imaginary Audience and Personal Fable: Factor Analyses and Concurrent Validity of the “New Look” Measures. *Journal of Research on Adolescence*, 12(2), 193-215.
- Greene, K., Krcmar, M., Rubin, D. L., Walters, L. H., i Hale, J. L. (2002). Elaboration in processing adolescent health messages: The impact of egocentrism and sensation seeking on message processing. *Journal of Communication*, 52(4), 812-831.
- Greene, K., Krcmar, M., Walters, L. H., Rubin, D. L., Jerold, i Hale, L. (2000). Targeting adolescent risk-taking behaviors: the contributions of egocentrism and sensation-seeking. *Journal of Adolescence*, 23(4), 439-461.
- Greene, K., Rubin, D. L., Hale, J. L. i Walters, L. H. (1996). The Utility of Understanding Adolescent Egocentrism in Designing Health Promotion Messages. *Health Communication*, 8(2), 131-152.
- Guyen, M. i Aslan, S. (2010). The separation-individuation and perceived parenting styles in adolescents. *Eurasian Journal of Educational Research*, 41, 117-132.
- Hall, C. S. i Lindzey, G. (1994). *Teorie osobowości*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

- Josselson, R. (1980). Ego development in adolescence. W: J. Adelson (red.), *Handbook of adolescent psychology* (s. 188-210). Nowy Jork: Wiley.
- Karpel, M. (1976). Individuation: from fusion to dialogue. *Family Process*, 15(1), 65-82.
- Kielar - Turska, M. (2000). Średnie dzieciństwo. Wiek przedszkolny. W: B. Harwas-Napierała i J. Trempała (red.), *Psychologia rozwoju człowieka, tom 2* (s. 83-129). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Krzyżaniak-Gumowska, A. i Matuszewska, M. (2013). Pokolenie Milenium. *Newsweek*. Ze strony: <http://spoleczenstwo.newsweek.pl/pokolenie-milenium,104698,1,1.html>. Data odczytu: 16 czerwca 2013 r.
- Lapsley, D. (1993). Toward an integrated theory of adolescent ego development. *American Journal of Orthopsychiatry*, 63 (4) 562-571.
- Lapsley, D. i Rice, K. (1988). The "new look" at the imaginary audience and personal fable: Toward a general theory of adolescent ego development. In D.K.
- Lapsley, D., FitzGerald, D. P., Rice, K. G. i Jackson, T. (1989). Separation-individuation and the "new look" at the imaginary audience and personal fable: A test of an integrative model. *Journal of Adolescent Research*, 4, 483-505.
- Lapsley, D., FitzGerald, D., Rice, K., i Jackson, S. (1989). Separation-individuation and the "new look" at the imaginary audience and personal fable: A test of an integrative model. *Journal of Adolescent Research*, 4, 483-505.
- Lapsley, D., i Murphy, M. N. (1985). Another look at the theoretical assumptions of adolescent egocentrism. *Developmental Review*, 5(3), 201-217.
- Lapsley, D., Milstead, M., Quintana, S. M., Flannery, D., i Buss, R. R. (1986). Adolescent egocentrism and formal operations: Tests of a theoretical assumption. *Developmental Psychology*, 22(6), 800-807.
- Lapsley, D.K., i Power, F.C. (red.) (1988). *Self, ego and identity: Integrative approaches*. NY: Springer.

- Litovsky, V. G., i Dusek, J. B. (1985). Perceptions of child rearing and self-concept development during the early adolescent years. *Journal of Youth and Adolescence*, 14, 373-387.
- Mahler, M. S. (1974). Symbiosis and individuation. The psychological birth of the human infant. *The Psychoanalytic study of the child*.
- Marcia, J. E. (1966). Development and validation of ego-identity status. *Journal of Personality and Social Psychology*, 3(5), 551-558.
- Marcia, J. E. (1980). Identity in Adolescence. [W:] J. Andelson (red.), *Handbook of Adolescent Psychology*, Nowy Jork: Wiley.
- Mądrzycki, T. (1977). *Psychologiczne prawidłowości kształtowania się postaw*. Warszawa: Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne
- Noam, G. (1986). Borderline personality disorders and the theory of biography and transformations (Part1). *McLean Hospital Journal*, 11, 19-43.
- O'Connor, B. P. (1995). Identity development and perceived parental behavior as sources of adolescent egocentrism. *Journal of Youth and Adolescence*, 24(2), 205-227.
- O'Connor, B. P., i Nikolic, J. (1990). Identity development and formal operations as sources of adolescent egocentrism. *Journal of Youth and Adolescence*, 19, 149 - 158.
- Obuchowska, I. (2000). Adolescencja. W: B. Harwas-Napierała i J. Trempała (red.), *Psychologia rozwoju człowieka, tom 2* (s. 83-129). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Omori, M., i Ingersoll, G.M. (2005). Health-endangering behaviours among Japanese college students: a test of psychosocial model of risk-taking behaviours. *Journal of Adolescence*, 28(1), 17-33.
- Piaget, J. (2006). *Studia z psychologii dziecka*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Plopa, M. (1983a). Czynniki typologie postaw rodzicielskich. *Psychologia wychowawcza*, 26(4), s. 412-419.

- Plopa, M. (1983b). Funkcjonowanie społeczno - emocjonalne młodzieży, a percepcja postaw matek i ojców. *Psychologia wychowawcza*, 26(2), s.129-142.
- Plopa, M. (1987). Skala Postaw Rodzicielskich. *Psychologia Wychowawcza*, 30(5), s. 552–565.
- Plopa, M. (2011). *Psychologia rodziny: teoria i badania*. Kraków: Impuls.
- Quintana, S. M., i Lapsley, D. K. (1990). Rapprochement in late adolescent separation-individuation: a structural equations approach. *Journal of Adolescence*, 13(4), 371-385.
- Reber, A. S. (2000). Słownik Psychologii. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR.
- Rembowski, J. (1972). *Więzi uczuciowe w rodzinie*. Warszawa: Wydawnictwo PWN.
- Rembowski, J. (1978). *Rodzina w świetle psychologii*. Warszawa: Wydawnictwo WSiP.
- Riley, T., Adams, G. R., & Nielsen, E. (1984). Adolescent egocentrism: The association among imaginary audience behavior, cognitive development, and parental support and rejection. *Journal of Youth and Adolescence*, 13(5), 401-417.
- Roe, A. (1957). Early determinants of vocational choice. *Journal of Counseling Psychology*, 4(3), 212-217.
- Roe, A. i Siegelman, M. (1963). A Parent-Child Relations Questionnaire. *Child Development*, 34(2), 355-369.
- Rycek, R.F., Stuhr, S. L., McDermott, J., Benker, J. i Swartz, M. D. (1998). Adolescent egocentrism and cognitive functioning during late adolescence. *Adolescence*, 33, 745-749.
- Scheck, D. C., i Emerick, R. (1976). Perception The Young Male Adolescent 's the Behavior: of Early Child-Rearing of Socioeconomic Effects Differential Size and Family Status. *Sociometry*, 39(1), 39–52.
- Schonert-Reichl, K. A. (1994). Gender differences in depressive symptomatology and egocentrism in adolescence. *Journal of Early Adolescence*, 14(1), 49-65.

- Schwartz, P. D., Maynard A. M. i Uzelac S. M. (2008). Adolescent egocentrism: a contemporary view. *Adoloscence*, 171 (43), 441-448.
- Siegelman, M. (1965). Evaluation of Bronfenbrenner 's for questionnaire concerning parental behavior. *Child Development*, 36(1), 163–174.
- Stein, J. (2013). Millennials: The Me Me Me generation. *The Times*. Ze strony: <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,2143001,00.html>. Data odczytu: 16 czerwca 2013 r.
- Szymczak, M. (1994). *Słownik języka polskiego*. Warszawa: PWN, II tom.
- Tein, A. J., Roosa, M. W., i Michaels, M. (1994). Agreement Between Parent and Child Reports on Parental Behaviors, *Journal of Marriage and the Family*, 56(2), 341–355.
- Vartanian, L. R. (1997). Separation-Individuation, Social Support, and Adolescent Egocentrism: An Exploratory Study. *The Journal of Early Adolescence*, 17(3), 245-270.
- Vartanian, L. R. (2000). Revisiting the imaginary audience and personal fable constructs of adolescent egocentrism: a conceptual review. *Adolence*, 140 (35), 639-660.
- Vartanian, L. R. i Powlishta, K. K. (2001). Demand characteristics and self-report measures of imaginary audience sensitivity: implications for interpreting age differences in adolescent egocentrism. *The Journal of Genetic Psychology*, 162 (2), 187-200.
- Vartanian, L., i Powlishta, K. K. (1996). A Longitudinal Examination of the Social-Cognitive Foundations of Adolescent Egocentrism. *The Journal of Early Adolescence*, 16(2), 157-178.
- Ziemska, M. (1973). *Postawy rodzicielskie*. Warszawa: WP.
- Ziemska, M. (1979). Postawy rodzicielskie i ich wpływ na osobowość dziecka [W:] M. Ziemska (red). *Rozwój i dziecko*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Spis Tabel

Tabela 1. Statystyki opisowe dla skal i wyniku ogólnego AES oraz wskaźniki rzetelności alfa Cronbacha oraz interkorelacja dla pytań wchodzących w skład każdego z tych czynników (N=252).....	64
Tabela 2. Statystyki opisowe dla skali NIAS oraz wskaźnik rzetelności alfa Cronbacha oraz uśredniona interkorelacja dla pytań wchodzących w skład tego czynnika (N=252).	65
Tabela 3. Statystyki opisowe dla skal i wyniku ogólnego skali NPFS oraz wskaźniki rzetelności alfa Cronbacha oraz interkorelacja dla pytań wchodzących w skład każdego z tych czynników (N=252).....	67
Tabela 4. Wskaźniki rzetelności mierzone miarą wewnętrznej spójności alfa Cronbacha dla poszczególnych skal pochodzące z różnych badań z uwzględnieniem liczebności grupy badanych.....	68
Tabela 6. Rozkład wyników w podskali Akceptacji (Ak) dla matek (AkM) i ojców (AkO) w badanej grupie młodzieży (N=252).....	71
Tabela 7. Statystyki opisowe dla grup skrajnych w skali Akceptacji dla matek i ojców z poziomem istotności różnic.....	73
Tabela 8. Tabela opisowa wyników uzyskanych w zakresie spostrzeganej postawy Autonomii matek (M Au) i ojców (O Au).....	73
Tabela 9. Rozkład wyników w podskali Autonomii (Au) dla matek (M Au) i ojców (M Au) w badanej grupie młodzieży (N=252).....	74
Tabela 10. Statystyki opisowe dla grup skrajnych w skali Autonomii dla matek i ojców z poziomem istotności różnic.....	75
Tabela 11. Tabela wyników uzyskanych w zakresie spostrzeganej postawy Nadmiernie Ochraniającej matek (M O) i ojców (O O).	76

Tabela 12. Rozkład wyników w podskali spostrzeganego Nadmiernego Ochraniańia (O) dla matek (M O) i ojców (O O) w badanej grupie młodzieży (N=252).....	76
Tabela 13. Statystyki opisowe dla grup skrajnych w skali Nadmiernego Ochraniańia dla matek i ojców z poziomem istotności różnic.	78
Tabela 14. Tabela wyników uzyskanych w zakresie spostrzeganej postawy Nadmiernego Wymagania matek (M W) i ojców (O W).....	78
Tabela 15. Rozkład wyników w podskali spostrzeganego Nadmiernego Wymagania (W) dla matek (M W) i ojców (O W) w badanej grupie młodzieży (N=252).....	79
Tabela 16. Statystyki opisowe dla grup skrajnych w skali Nadmiernego Wymagania dla matek i ojców z poziomem istotności różnic.	81
Tabela 17. Tabela wyników uzyskanych w zakresie spostrzeganej postawy Niekonsekwencji matek (M N) i ojców (O N).....	81
Tabela 18. Rozkład wyników w podskali spostrzeganej Niekonsekwencji (N) u matek (M N) i ojców (O N) w badanej grupie młodzieży (N=252).....	82
Tabela 19. Statystyki opisowe dla grup skrajnych w skali Niekonsekwencji dla matek i ojców z poziomem istotności różnic.	83
Tabela 20. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic międzypłciowych między wynikami średnimi w skalach SPR.	84
Tabela 21. Statystyki opisowe dla podskal testu AES.	85
Tabela 22. Rozkład wyników w teście AES w badanej grupie młodzieży (N=252).	86
Tabela 23. Statystyki opisowe dla badanych kobiet i mężczyzn w podskalach AES oraz wskaźniki istotności różnic między wynikami średnimi.....	87
Tabela 24. Rozkład wyników w teście NIAS w badanej grupie młodzieży (N=252).	88
Tabela 25. Statystki opisowe dla skali NPFS.....	89
Tabela 26. Rozkład wyników w teście NPFS w badanej grupie młodzieży (N=252).	90

Tabela 27. Statystyki opisowe dla badanych kobiet i mężczyzn w skalach NIAS i NPFS i ich podskalach oraz wskaźniki istotności różnicy między wynikami średnimi.....	91
Tabela 28. Prezentacja związków korelacyjnych mierzonych wskaźnikiem r-Pearsona występujących pomiędzy poszczególnymi podskalami wersji „Moja Matka” skali SPR, a skalami egocentryzmu AES, NIAS i NPFS w całej grupie badanych.	93
Tabela 29. Prezentacja związków korelacyjnych mierzonych wskaźnikiem r-Pearsona występujących pomiędzy poszczególnymi podskalami wersji „Mój Ojciec” skali SPR, a skalami egocentryzmu AES, NIAS i NPFS w całej grupie badanych.	94
Tabela 30. Prezentacja związków korelacyjnych mierzonych wskaźnikiem r-Pearsona występujących pomiędzy poszczególnymi podskalami wersji „Moja Matka” skali SPR, a skalami egocentryzmu AES, NIAS i NPFS u dziewcząt.	96
Tabela 31. Prezentacja związków korelacyjnych mierzonych wskaźnikiem r-Pearsona występujących pomiędzy poszczególnymi podskalami wersji „Moja Matka” skali SPR, a skalami egocentryzmu AES, NIAS i NPFS u chłopców.....	97
Tabela 32. Prezentacja związków korelacyjnych mierzonych wskaźnikiem r-Pearsona występujących pomiędzy poszczególnymi podskalami wersji „Mój Ojciec” skali SPR, a skalami egocentryzmu AES, NIAS i NPFS u dziewcząt	98
Tabela 33. Prezentacja związków korelacyjnych mierzonych wskaźnikiem r-Pearsona występujących pomiędzy poszczególnymi podskalami wersji „Mój Ojciec” skali SPR, a skalami egocentryzmu AES, NIAS i NPFS u chłopców.....	99
Tabela 34. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic między wynikami średnimi grup osób o spostrzeganej niskiej akceptacji ze strony matki (Mak-N) i wyższej (Mak-W) w skalach egocentryzmu adolescencyjnego AES, NIAS i NPFS i ich wymiarach.	100
Tabela 35. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic między wynikami średnimi grup dziewcząt o spostrzeganej niskiej akceptacji ze strony matki (Mak-N-K) i wyższej (Mak-W-K) w	

skalach egocentryzmu adolescencyjnego AES, NIAS i NPFS i ich wymiarach dla dziewcząt.
..... 101

Tabela 36. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic między wynikami średnimi grup chłopców o
sposstrzeganej niskiej akceptacji ze strony matki (Mak-N-M) i wyższej (Mak-W-M) w skalach
egocentryzmu adolescencyjnego AES, NIAS i NPFS i ich wymiarach. 102

Tabela 37. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic między wynikami średnimi grup osób o
sposstrzeganej niskiej akceptacji ze strony ojca (Oak-N) i wyższej (Oak-W) w skalach
egocentryzmu adolescencyjnego AES, NIAS i NPFS i ich wymiarach. 102

Tabela 38. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic między wynikami średnimi grup córek o
sposstrzeganej niskiej akceptacji ze strony ojca (Oak-N-K) i wyższej (Oak-W-K) w skalach
egocentryzmu adolescencyjnego AES, NIAS i NPFS i ich wymiarach. 104

Tabela 39. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic między wynikami średnimi grup synów o
sposstrzeganej niskiej akceptacji ze strony ojca (Oak-N-M) i wyższej (Oak-W-M) w skalach
egocentryzmu adolescencyjnego AES, NIAS i NPFS i ich wymiarach. 104

Tabela 40. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic między wynikami średnimi grup osób o
sposstrzeganej niskiej autonomii ze strony matki (Mau-N) i wysokiej (Mau-W) w skalach
egocentryzmu adolescencyjnego AES, NIAS i NPFS i ich wymiarach. 106

Tabela 41. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic między wynikami średnimi grup dziewcząt
o sposstrzeganej niskiej autonomii ze strony matki (Mau-N-K) i wysokiej (Mau-W-K) w
skalach egocentryzmu adolescencyjnego AES, NIAS i NPFS i ich wymiarach. 107

Tabela 42. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic między wynikami średnimi grup chłopców o
sposstrzeganej niskiej autonomii ze strony matki (Mau-N-M) i wysokiej (Mau-W-M) w
skalach egocentryzmu adolescencyjnego AES, NIAS i NPFS i ich wymiarach. 108

Tabela 43. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic między wynikami średnimi grup osób o spostrzeganej niskiej autonomii ze strony ojca (Oau-N) i wysokiej (Oau-W) w skalach egocentryzmu adolescencyjnego AES, NIAS i NPFS i ich wymiarach. 109

Tabela 44. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic między wynikami średnimi grup dziewcząt o spostrzeganej niskiej autonomii ze strony ojca (Oau-N-K) i wysokiej (Oau-W-K) w skalach egocentryzmu adolescencyjnego AES, NIAS i NPFS i ich wymiarach. 110

Tabela 45. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic między wynikami średnimi grup chłopców o spostrzeganej niskiej autonomii ze strony ojca (Oau-N-M) i wysokiej (Oau-W-M) w skalach egocentryzmu adolescencyjnego AES, NIAS i NPFS i ich wymiarach. 111

Tabela 46. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic między wynikami średnimi grup osób o spostrzeganego niskiego nadmiernego ochraniania ze strony matki (MO-N) i wysokiego (MO-W) w skalach egocentryzmu adolescencyjnego AES, NIAS i NPFS i ich wymiarach. 112

Tabela 47. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic między wynikami średnimi grup dziewcząt o spostrzeganym niskim nadmiernym ochranianiu ze strony matki (MO-N-K) i wysokim (MO-W-K) w skalach egocentryzmu adolescencyjnego AES, NIAS i NPFS i ich wymiarach. 113

Tabela 48. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic między wynikami średnimi grup chłopców o spostrzeganym niskim nadmiernym ochranianiu ze strony matki (MO-N-M) i wysokim (MO-W-M) w skalach egocentryzmu adolescencyjnego AES, NIAS i NPFS i ich wymiarach..... 114

Tabela 49. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic między wynikami średnimi grup osób o spostrzeganego niskiego nadmiernego ochraniania ze strony ojca (MO-N) i wysokiego (MO-W) w skalach egocentryzmu adolescencyjnego AES, NIAS i NPFS i ich wymiarach..... 115

Tabela 50. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic między wynikami średnimi grup osób o spostrzeganego niskiego nadmiernego ochraniania ze strony ojca (MO-N) i wysokiego (MO-

W) w skalach egocentryzmu adolescencyjnego AES, NIAS i NPFS i ich wymiarach u dziewcząt.....	117
Tabela 51. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic między wynikami średnimi grup osób o spostrzeganego niskiego nadmiernego ochraniania ze strony ojca (MO-N) i wysokiego (MO-W) w skalach egocentryzmu adolescencyjnego AES, NIAS i NPFS i ich wymiarach u chłopców.	118
Tabela 52. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic między wynikami średnimi grup osób o spostrzeganego niskiego nadmiernego wymagania ze strony matki (MW-N) i wysokiego (MW-W) w skalach egocentryzmu adolescencyjnego AES, NIAS i NPFS i ich wymiarach.	119
Tabela 53. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic między wynikami średnimi grup dziewcząt o spostrzeganym niskim nadmiernym wymaganiu ze strony matki (MW-N-K) i wysokim (MW-W-K) w skalach egocentryzmu adolescencyjnego AES, NIAS i NPFS i ich wymiarach.	120
Tabela 54. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic między wynikami średnimi grup osób o spostrzeganego niskiego nadmiernego wymagania ze strony matki (MW-N) i wysokiego (MW-W) w skalach egocentryzmu adolescencyjnego AES, NIAS i NPFS i ich wymiarach.	121
Tabela 55. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic między wynikami średnimi grup osób o spostrzeganego niskiego nadmiernego wymagania ze strony ojca (OW-N) i wysokiego (OW-W) w skalach egocentryzmu adolescencyjnego AES, NIAS i NPFS i ich wymiarach.....	122
Tabela 56. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic między wynikami średnimi grup osób o spostrzeganego niskiego nadmiernego wymagania ze strony ojca (OW-N-K) i wysokiego (OW-W-K) w skalach egocentryzmu adolescencyjnego AES, NIAS i NPFS i ich wymiarach u dziewcząt.....	123

Tabela 57. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic między wynikami średnimi grup osób o spostrzeganego niskiego nadmiernego wymagania ze strony ojca (MW-N) i wysokiego (MW-W) w skalach egocentryzmu adolescencyjnego AES, NIAS i NPFS i ich wymiarach u chłopców.	124
Tabela 58. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic między wynikami średnimi grup osób o spostrzeganą niską niekonsekwencją ze strony matki (MN-N) i wysokiej (MN-W) w skalach egocentryzmu adolescencyjnego AES, NIAS i NPFS i ich wymiarach.	126
Tabela 59. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic między wynikami średnimi grup dziewcząt o spostrzeganą niską niekonsekwencją ze strony matki (MN-N-K) i wysokiej (MN-W-K) w skalach egocentryzmu adolescencyjnego AES, NIAS i NPFS i ich wymiarach.	127
Tabela 60. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic między wynikami średnimi grup chłopców o spostrzeganą niską niekonsekwencją ze strony matki (MN-N-M) i wysokiej (MN-W-M) w skalach egocentryzmu adolescencyjnego AES, NIAS i NPFS i ich wymiarach.	128
Tabela 61. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic między wynikami średnimi grup osób o spostrzeganą niską niekonsekwencją ze strony ojca (ON-N) i wysokiej (ON-W) w skalach egocentryzmu adolescencyjnego AES, NIAS i NPFS i ich wymiarach.	129
Tabela 62. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic między wynikami średnimi grup córek o spostrzeganą niską niekonsekwencją ze strony ojca (ON-N-K) i wysokiej (ON-W-K) w skalach egocentryzmu adolescencyjnego AES, NIAS i NPFS i ich wymiarach.	131
Tabela 63. Statystyki opisowe i wskaźniki różnic między wynikami średnimi grup synów o spostrzeganą niską niekonsekwencją ze strony ojca (ON-N-M) i wysokiej (ON-W-M) w skalach egocentryzmu adolescencyjnego AES, NIAS i NPFS i ich wymiarach.	132

Spis Wykresów

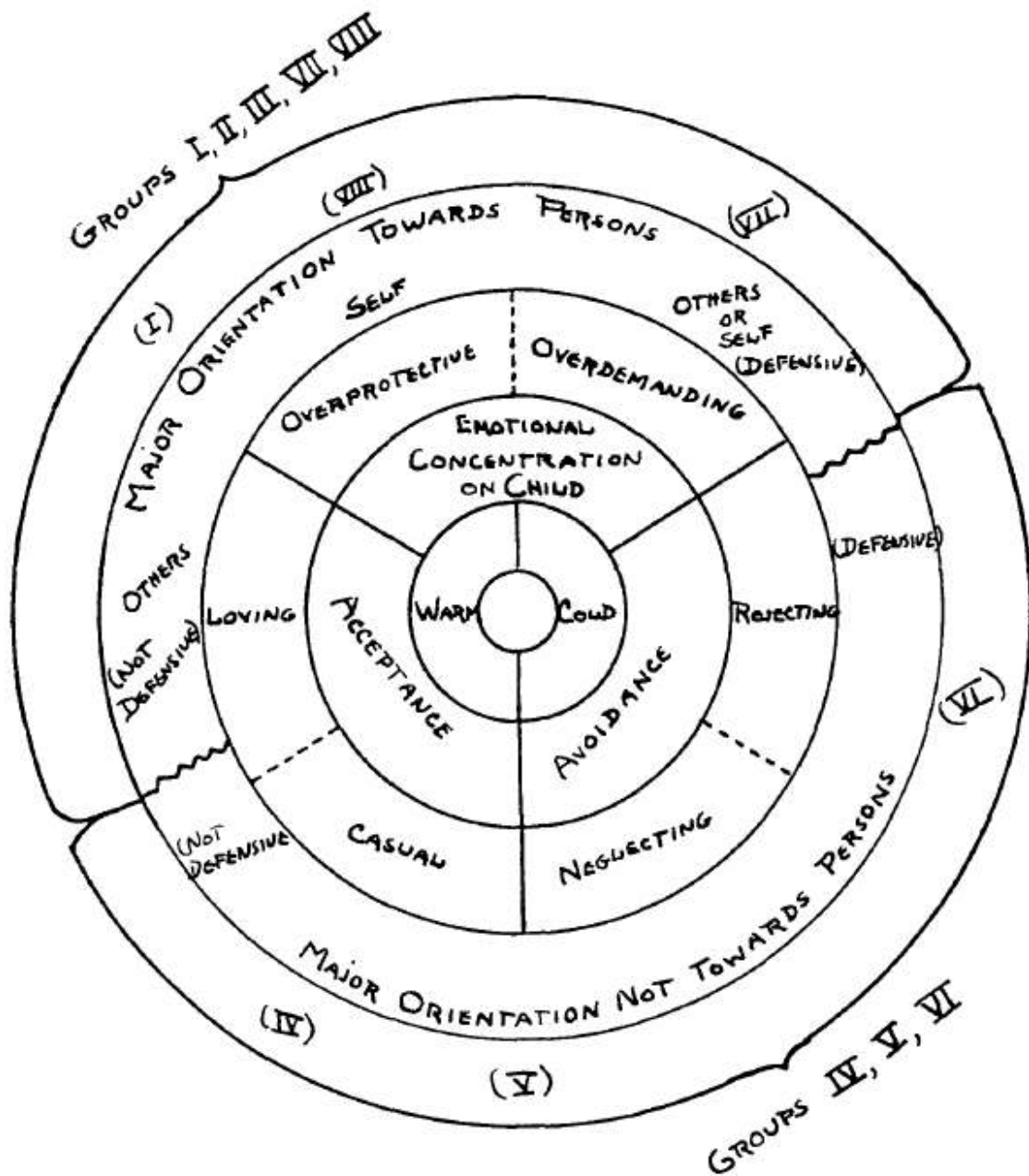
Wykres 1 a i b. Graficzna prezentacja wyników uzyskanych przez badanych w podskali Akceptacji (Ak) – matek (AkM) i ojców (AkO).....	72
Wykres 2 a i b. Graficzna prezentacja wyników uzyskanych przez badanych w podskali Autonomii (Au) – matek (M Au) i ojców (O Au).....	74
Wykres 3 a i b. Graficzna prezentacja wyników uzyskanych przez badanych w podskali Nadmiernego Ochraniania (O) – matek (M O) i ojców (O O).....	77
Wykres 6. Profile z wyników średnich przedstawionych w Tabeli 20.	85
Wykres 7. Graficzna prezentacja wyników uzyskanych przez badanych w skali AES na podstawie Tabeli 22.	87
Wykres 8. Graficzna prezentacja wyników uzyskanych przez badanych w skali NIAS na podstawie Tabeli 23.	89
Wykres 9. Graficzna prezentacja wyników uzyskanych przez badanych w skali NIAS.	90
Wykres 10. Profile z wyników średnich przedstawionych w Tabeli 27.	92
Wykres 11 a i b. Profile z wyników średnich przedstawionych w Tabeli 34.	101
Wykres 12 a i b. Profile z wyników średnich przedstawionych w Tabeli 37.	103
Wykres 13 a i b. Profile z wyników średnich przedstawionych w Tabeli 39.	105
Wykres 14 a i b. Profile z wyników średnich przedstawionych w Tabeli 40.	106
Wykres 15 a i b. Profile z wyników średnich przedstawionych w Tabeli 41.	108
Wykres 16 a i b. Profile z wyników średnich przedstawionych w Tabeli 43.	109
Wykres 17 a i b. Profile z wyników średnich przedstawionych w Tabeli 45.	111
Wykres 18 a i b. Profile z wyników średnich przedstawionych w Tabeli 46.	113
Wykres 19 a i b. Profile wyników średnich przedstawionych w Tabeli 48.	115
Wykres 20 a i b. Profile z wyników średnich przedstawionych w Tabeli 49.	116
Wykres 21 a i b. Profile z wyników średnich przedstawionych w Tabeli 50.	117

Wykres 22 a i b. Profile z wyników średnich przedstawionych w Tabeli 52.	119
Wykres 23 a i b. Profile z wyników średnich przedstawionych w Tabeli 53.	121
Wykres 24 a i b. Profile z wyników średnich przedstawionych w Tabeli 55.	122
Wykres 25 a i b. Profile z wyników średnich przedstawionych w Tabeli 56.	124
Wykres 26 a i b. Profile z wyników średnich przedstawionych w Tabeli 57.	125
Wykres 27 a i b. Profile z wyników średnich przedstawionych w Tabeli 58.	126
Wykres 28 a i b. Profile z wyników średnich przedstawionych w Tabeli 59.	128
Wykres 29 a i b. Profile z wyników średnich przedstawionych w Tabeli 60.	129
Wykres 30 a i b. Profile z wyników średnich przedstawionych w Tabeli 61.	130
Wykres 31 a i b. Profile z wyników średnich przedstawionych w Tabeli 62.	131
Wykres 32 a i b. Profile z wyników średnich przedstawionych w Tabeli 63.	132

Spis Rysunków

Rysunek 1. Typologia postaw według A. Roe przedstawiona na modelu kołowym (Źródło: Roe, 1957, s. 216).....	17
Rysunek 2. Rodzaje zaburzeń jakie mogą wystąpić w relacji dziecko – rodzic przy nadmiernym dystansie i koncentracji według M. Ziemskiej (Źródło: Ziemska, 1973, s. 54)..	20
Rysunek 3. Zbiorcze zestawienie form zaburzeń przy nadmiernym dystansie lub koncentracji uczuciowej oraz przy uległym lub dominującym podejściu rodziców według M. Ziemskiej (Źródło: Ziemska, 1973, s. 56).....	21
Rysunek 4. Typologia postaw pożądaných i niepożądaných została przedstawiona na wykresie przez M. Ziemską (Źródło: Ziemska, 1973, s. 60).....	23
Rysunek 5. Charakterystyczne wypowiedzi dla młodzieży przejawiającej egocentryzm adolescencyjny w ujęciu D. Elkinda (1967) wywiedzione ze skali AES (Enright i in., 1979).	37
Rysunek 6. Charakterystyczne wypowiedzi dla młodzieży przejawiającej egocentryzm adolescencyjny w ujęciu D. Lapsley’a (1989) wywiedzione ze skal NPFS i NIAS	45

Aneks 1.

Źródło: Roe, A. (1957). Early determinants of vocational choice. *Journal of Counseling Psychology*, 4(3), s. 216.